

1971
Nauk

7400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

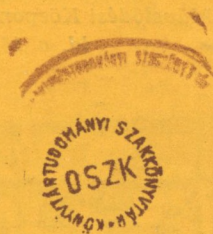
20.

évfolyam

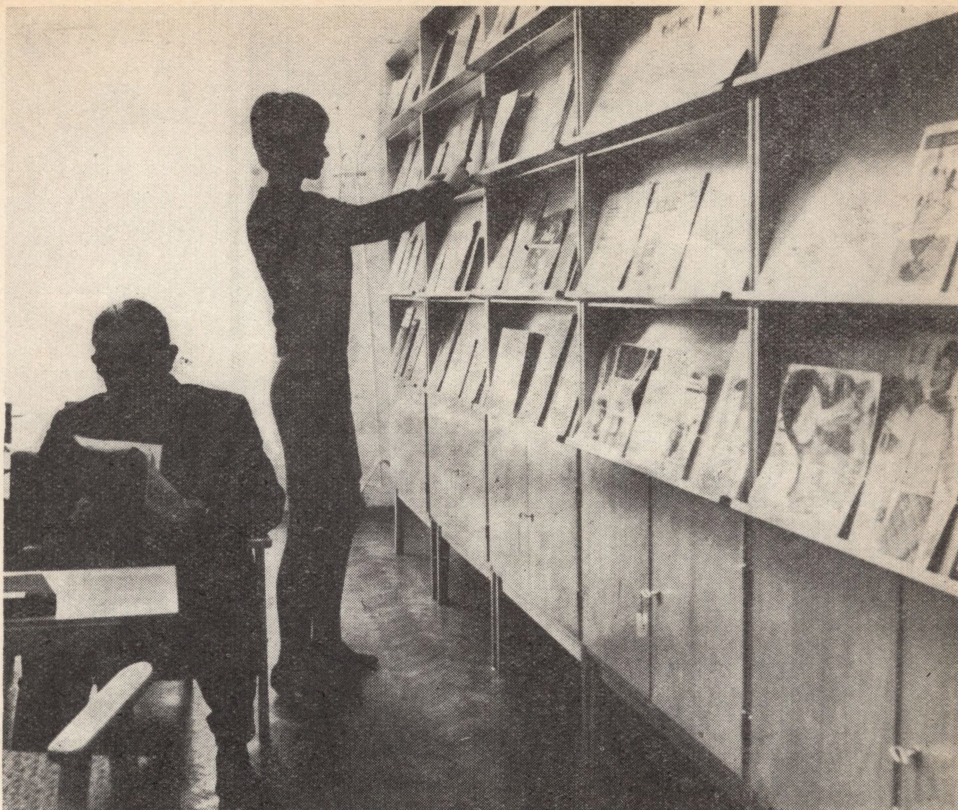
1970

március

1970 MAR 2 5

3

A szegedi Bartók Béla Művelődési Központban létesített új hírlapolvasó (Híradásunkat ld. a 161. oldalon)

t a r t a l o m

CSÜRY ISTVÁN: Kóhalmi Béla 1884—1970	123
SALLAI ISTVÁN: A jövő iskolaépítése és az iskolai könyvtár	127
GERŐ ZSOLTNÉ: A KPVDSZ könyvtári hálózata	131
SÁRDY PÉTER: A szociológia szakirodalmi ellátottsága	135
VUKÁN VIKTÓRIA — MOLNÁR SÁNDORNÉ: Helybenolvasás a kispesti könyvtárban	138
TÓTH DEZSŐ: A pedagógusok szakirodalmi igényei és a lehetőségek	141
DR. MÓRA LÁSZLÓ: Hagyományos és gépi feldolgozás az Országos Műszaki Könyvtárban	143
A könyvtárak életéből (Martonosi Pál, Barna Eleonóra, dr. Héberger Károly)	146
Levél a KIVÁLÓ KÖNYVTÁR pályázatról (Varga Sándor)	156
Könyvtárak az évfordulók megünnepléséért	158
A vasárnapi nyitvatartásról (Tanka János, Kovács László)	159
A könyv összeköt minket (Tátrai József)	160
Hírlapolvasó Szegeden (T. J.)	161
Hírek	162

kis bibliográfiák

Válogatás huszonöt év magyar prózájából (Pomogáts Béla)	151
--	-----

t á j é k o z t a t ó

SZAPPANOS BALÁZS: Lenin alakja az irodalomban	163
POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar prózája	168
SZILÁGYI JÁNOS: Milyen könyvek várhatók 1970-ben?	175
Egy nagy könyvművész halálára. Keleti Artúr 1889—1969 (SziJ Rezső)	174

k ö n y v e k r ő l

Egy igaz férfiú egy hanyatló korban (Katona Jenő)	178
--	-----

kézikönyvtár

Matematikai kézikönyvek (Szilágyi Tibor)	179
Újabb állattani kézikönyvek (Vértessy Miklós)	180

Történelem, forradalom (—rt—)	182
Könyvtári híradók	183
Könyvtári kiadványok	183

A borító hátlapján Szabados Árpád rajza

из содержания

- Iштван Чюри:* Бела Кехалми 1884—1970 (123);
Iштван Шаллаи: Постройка школ в будущем и школьная библиотека (127);
Жолте Гер: Библиотечная сеть Профсоюза торговых и финансовых работников и работников общественного питания (131);
Деже Тот: Потребности педагогов в области специальной литературы и их возможности (141);
Ласло Мора: Разработка библиотечного фонда Государственной технической библиотеки традиционным и машинным путем (143);
Балаж Саппанос: Образ Ленина в литературе (163);
Бела Помогатс: Венгерская прозаическая литература с 1945 г. до наших дней III (168).

aus dem inhalt

- István Csűry:* Béla Kóhalmi 1884—1970. (123);
István Sallai: Schulbau in der Zukunft und die Schulbibliothek (127);
Frau V. Gerő: Das Bibliotheknetz der Handel, Finanz und Gaststätten Gewerkschaft (131);
Dezső Tóth: Die fachliterarischen Ansprüche der Pädagogen und die Möglichkeiten (141);
László Móra: Die Erschliessung des Buchbestandes auf traditionellem und mechanischem Wege in der Technischen Landesbibliothek (143);
Balázs Szappanos: Lenins Gestalt in der Literatur (163);
Béla Pomogáts: Die ungarische Kunstprosa von 1945 bis heute II. (168).

from the contents

- István Csűry:* Béla Kóhalmi 1884—1970. (123);
István Sallai: School buildings of the future and the school library (127);
Mrs Zsolt Gerő: The library network of the Commerce, Finance, and Restaurants Trade Union (131);
Dezső Tóth: Needs for pedagogical literature — and the possibilities (141);
László Móra: Traditional and mechanized cataloguing of collections in the National Technical Library (143);
Balázs Szappanos: Lenin's picture in literature (163);
Béla Pomogáts: Hungarian fiction since 1945 III. (168).

cikkeink szerzői

Csűry István, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárának igazgatója; *Gerő Zsoltné,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dr. Héberger Károly,* a Budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtárának igazgatója; *Kovács László* főkkönyvtáros, Gyöngyös—Mátraföld; *Molnár Sándorné,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 25. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; *Dr. Móra László,* az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; *Pomogáts Béla* irodalomtörténész; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; *Sárdy Péter,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szappanos Balázs,* az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa; *Szűj Rezső,* az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Szűlgyi János,* az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Tanka János* községi könyvtáros, Aba (Fejér m.); *Tóth Dezső,* a Pápai Járásai Könyvtár munkatársa; *Vukán Viktória,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 25. sz. kerületi könyvtárának vezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Keilner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné, Szerkesztő: Páldy Kóbert. Szerkesztőség: Budapest, XI. Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin-körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszté a Magyar Posta. Előfizethető a Fosta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor ter 1. Előfizetési díj: 1/4 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

70.3873 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

KÓHALMI BÉLA

1884—1970

„... ma is kortársunk és az is marad . .

Kóhalmi — Szabó Ervinről

Egy fényes tavaszi délelőtt találkoztunk utójára, tavaly, a kultúrmunkások 19-es jubileumi ülészakán. Ünnepeztünk pedig a Monarchia rideg pompájától körülvéve, az „új városháza” dísztermének kriptai fény-árnyékában, ahol a márványokat, a rézvereteket és fülkéket, a sötétre pácolt faragványokat mintha csak az ünnepredezők varázsolták volna elő a polgári világ alkonyát idéző díszletül. Ő az alkalomnak szóló tanáros eleganciával foglalt helyet az emelvényen. Arcát szigorral felhőzte — én úgy gondolom: a páratlan szituáció. A nagy alapítók nemzedékének követeként, ünnepeleten is egyedül. Még együtt dolgozva, de a kétszer huszonöt év terhétől elfúló lélegzettel. Az útkereső intellektuális kíváncsiságától megáldottan, de a példamutató bálványi pozíciójába nyűgözött. Az előadások után felszolgált frissítőket, szendvicseket fogyasztva, kínálójául, pohárhordójául szegődtem. Bicskát Rác Aranka adott. De adhattuk-e a sejtek frissességét? Adhattunk-e időt? Még ha a seregnyi ember le is mondott volna javára egy-egy életről, egy-egy életéről? Mozdultam volna, hogy átkaroljam. Ne remegjen a keze a poháron! Nagy-nagy védelemmel átmelegíteni! Csakhogy az ilyen mozdulatok az irodalom kelléktárába vonultak rég. Így hát érzelmeskedés, botránkoztatás nélkül nyeltük le a falatot, és saját hűvösünkben, saját melegünkben járultunk mindannyian a ruhatárhoz. Voltak, akiket a kapu előtt várakozó autóbusz a Széchényi Könyvtár várbeli építkezéséhez röpített. Mi többiek, szétszéledtünk . .

Ha összeül a III. Országos Könyvtáros Konferencia, hiába keresem a díszelnöki emelvényen. Az OKDT ülésein nem invitálhatom egy mellettem üresen maradt székre, s ha a referátumhoz hozzászólók, nem kell feszélyeznem magam gondosabb felkészültsége miatt. Találkozásaink megritkultak — most elmaradnak. Mint ahogy (hadd figyelmeztessenek már most a szimmetriára!) sohasem is láttam 1950 előtt. Csak a jól csengő névre emlékszem: *Könyvek könyve*, szerkesztette Kóhalmi Béla — ahogy egy téli vizsga utáni üres délután az ismert Jugendstil borító díszei közt elélem került az Eötvös Kollégium magyar irodalmi könyvtárműhelyében. Akkor filozof szemem a részletekre volt inkább nyitva (pl. arra, mily bölcsen vallott Móricz, s mily közhelyesen sokan mások az irodalmi élményről) s nem haraptam rá a szerkesztői előszóra, az egész mű értelmére. De talán ez az emlékfoszlány is részes lehetett abban, ahogy az ismeretségi első pillanatában elhelyeztem őt rokonaim s ismerőseim közt.

A volt Eötvös kollégista Tóth Andrással beszélgettem épp az Orsz. Könyvtári Központ Guszev utcai épületének egyik ablakmélyedésében, ahogy megállt melletünk, a vakációs naptól barnábban a szokottnál, táskájából gondosan csomagolt elemzősiát csipegetve. Halk megjegyzései, amelyekkel az akkor még szegényen, gyermekbetegségektől gátoltan élő vidéki egyetemi könyvtárról, az úri egyetemről ránk örökített könyvtári igénytelenségről szóló kritikai panaszaimat követte, meghökkenettünk. Muszáj volt ismételtelen jól szemügyre venni az alacsony, napbarnított férfit: honnan a tájékozottsága tudományszociológiai aktualitásokban, nevekben, műhelytitkokban, könyvtári bűnökben? Honnan a fölénye, amellyel a pillanat gondjait, visszasságait a Nagy Háttérre vetíteni képes? Honnan a csendes szavak, józan viziontkérdések eretnek, agitatív felhangja? Messziről jöhetett — illetgettem idődimenziójú portrévá a mozaikokat. Ha ironikus félmondatokban fogalmazva, nyitva-nyitva hagyja a reflexiók hátsó ajtóit, ha egy kicsit mutatósabban él tudós reminiscenciákkal, benne is hajdani Eötvös kollégistát szimatolok. Ebből a nemrég volt iskolából, a Horthy-sivatag Ménési úti oázisából merítettem addig legtöbb progresszív ösztönzést, ott találtam mesterekre, társakra, s akkoriban oda társítottam a lehetséges mestereket és a választott rokonokat. Ő azonban más, messzebb oázisról jött, ezt éreztem, s más iskolából. Hogy milyen nagyból, azt később tudtam, ismertem meg. Részben épp az írásából. Ez írásoknak nem hervadó érdemük van abban, hogy nemzedékünk kortársi-otthonosan igazodik el a *Huszádik Század* s a Proletárforradalom értelmiségének világában, hogy a nagy nemzedék emberközelségben áll előttünk. Kedvünk támad az ifjú Kóhalmival bekopogni Jászi szerkesztő úrhoz, aki a névtelen városi napidíjast „igen kedvesen hívja a *Huszádik Század* összejöveteleire”, vagy beszegődni

Szabó Ervinhez, aki — lám csak — „kedvesen ígér támogatást” a kezdő literátornak s hamarosan „olyan munkakört bíz rá, amely nagyon megtisztelő számára”.

A múltat jelenné tevés tudományát tovább kell tanulunk akkor is, amikor az Ó tollából már nem születik új tudósítás. Nem a „végtisztességadás” kegyetlen kegyeletével időzöm Nála, hanem az 1950-es első találkozás előtti Kőhalmi Bélát most már ugyanúgy jelenembe zárva, mint a közös szolgálatban telt éveket jövőmbé építve. Elkísérem testét az utolsó fájdalmakig (eddig tarthat a szolidaritás), s ott biztatást veszek mindvégig tartó munkálkodásából, amely megtartotta őt embernek, nyolcvanasan is fiatalnak. Ha tovább kísérném az oszló húst: az anyagot követve a miszticizmus éjszakájába kellene jutnom, a test és lélek keresztényi, a lét és semmi egzisztencialista antinómiái közt elvesztenem az embert. Mert az emberi lényeknek — Marx mélyértelmű paradoxona szerint — „nincs igazi valósága”, hisz az ember: az ember világa, a társadalom. Kőhalmi nincs Bárczy István, Dienes László, Jászi Oszkár és Szabó Ervin nélkül (persze Gulyás Pál vagy Hóman Bálint s a többi ellenfél nélkül sem), nincs a bécsi emigráció, a Rádió Újság szerkesztősége s a szocialista egyetemi katedra, tanítványai és ma élő kortársai nélkül. Ugyanúgy mi sem vagyunk, s a veszteség után sem lehetünk nélküle. Az Anker-palota és a gróf Károlyi utcai iskola közt húzott vonal körüli Budapest városképéig alig változott a tizedes évek óta. Bár-melyikünk megismételheti ezen a szakaszon Kőhalmi ifjúkori útjait a Társadalomtudományi Társaság helyiségétől a Szabó Ervin Központ első önálló otthonáig. Szabad ugyanúgy a jelképet is látnunk ebben az útban, ugyanúgy, mint Ó láthatta, utat a forradalmi élménytől s a társadalmi valóság megismerésétől a könyvtáros mint politikai munkás és tudományos munkás praxisáig.

A „munkásra” jellemzésében kettős hangsúly esik, mert nemcsak vállalta és értette a munkát, hanem vezetni, tanítani is csak munkásként tudott. A Tanácsköztársaság könyvtárügyéről írt könyvében mentegetőzve említi, hogy mint helyettes könyvtárügyi megbízottnak, kevés ideje maradt az effektív bibliográfiai munkára s így az teljesen Pikler Blankára hárult. Pedig mi tette ki a mentegetett vezetői munkát? Persze, felelős döntések és utasítások hosszú sora. De túlnyomó részét a tervezés, a gondos előkészítő munka. Ugyanerről a morálról és munkastilusról tanúskodik 1945 utáni gesztusa, amikor a Szabó Ervin Könyvtárba visszatérve, a helyettesi munkakört választotta, a még vissza nem tért Dienesnek tartva fenn a vezetői székét. Erről vallanak lektori és oppenensi véleményei, amelyek segítőkész keze alatt nemegyszer a társszerzői hozzájárulás terjedelmét és színvonalát érték el. De mért kell mindezeket emlékeztetnie idéznie? Azért, mert egy jellegzetes könyvtárosi szemlélet (majdnem azt mondtam: a klasszikus könyvtárosi habitus) kifejeződései. És amikor Kőhalmi Bélát a társadalmi folyamat maradandóságába öleljük, legelőször a törekvések és ideáltípusok közti elhelyezkedését kell látnunk.

Ugyanennek a dolgozni és nem tündökölni akarásnak, az aratást másnak hagyó magvetésnek állított monumentumot tudományos és szakírói tevékenységével. Az a Kőhalmi Béla, aki *A Magyar Tanácsköztársaság Könyvtárügye* (1959), majd *A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban, 1945—1965* (1967) c. munkáival a hazai könyvtártörténet és könyvtárelmélet megalapozásához járult hozzá, aki mindnyájunkat túlszárnyalt könyvtári-bibliográfiai ismereteinek enciklopédikus terjedelme dolgában, nem írt szintézist. Az a Kőhalmi Béla, akinek egész élete kritika volt, a szó gyakorlati, forradalmi értelmében vett kritika a polgári könyvtárügy és megcsontosodott képviselői s egyáltalán a polgári világ ellen, nem írt kritikát. Helye-

sebben: úgy írt, hogy elébünk rakta adatait, ránk bízva, hogy azokból a negative értékelt valóságdarab vádiratát összeállítsuk. Nem akarom lebecsülni az egyéni tulajdonságok szerepét a módszer és a stílus kialakításában. Nyilvánvaló pl., hogy Gulyás *Kommunista könyvtárpolitikája* már csak a kihívás politikai jellege s az ellenforradalmi rágalmak elvi érdekessége miatt is direkt választ mellett szőnyegre hozta a gulyási könyvtárvilág általános kritikai elemzését.

Budapest, 1919.		1. szám.		Május 1	
<h1>A Tanácsköztársaság Könyvtárügye</h1>					
SZERKESZTŐSÉGI ÉS KIADÓHIVATAL: VI. Arány-ut 12, I. — Telefon: 81—31. Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.		A könyvtárügyi politikai megbízottak hivatalos lapja.		Könyvtáraknak, könyvtárosoknak és munkásoknak — a közművelődési osztályoknak — ingyenesen, a munkásoknak és 12 koroson. Egyen szám 60 fillér.	
Az országos könyvtárügy vezetői.					
70.638/1919. sz. III/b. ügyoszt.		70.638/1919. sz. III b. ügyoszt.			
Kinevezem <i>Dienes László</i> elvtársat a könyvtári ügyek megbízottjává és megbízom a Könyvtárügyi Tanács megszervezésével. Budapest, 1919. márc. 30. P. H.		Kinevezem <i>Kőhalmi Béla</i> elvtársat a könyvtári ügyek helyettes megbízottjává és megbízom a Könyvtárügyi Tanács megszervezésével. Budapest, 1919. márc. 30. P. H.			
<i>Lukács György</i> s. k. népbiztos helyettes.		<i>Lukács György</i> s. k. népbiztos helyettes.			

Kőhalmit azonban büszkesége, nemes ízlése visszatartotta attól, hogy a rút hazugságokat tollhegyre vegye. Inkább azt a módszert választotta, hogy a 19-es könyvtárügy megrágalmazott tetteit, intézkedéseit fokozott gonddal, cáfolhatatlan bizonyítékok kíséretében, a valóságot világosan és hitelesen rekonstruálva tárta elő, Gulyás piszkolódásaira való hivatkozás nélkül. (L.: a könyv- vagyon védelmének pedantériáját a valóságban és a felelőtlen kezelés, haracsolás mítoszát Gulyásnál!) Tehát: számomra az egyéni tulajdonságok latbavételével is nyilvánvaló, hogy Kőhalmi könyvtárosi, vezetői és tudományos teljesítményei, munkastílusa mögött joggal tételezhetünk fel tudatos programot, egyfajta *ars bibliothecariát*.

A könyvtárosi, bibliográfusi hivatás direkt, rendszeres kifejtését nem írta meg. Annál gyakrabban találkozunk nála egy-egy szakmai alapelv különböző kontextusokba beszótt tételezésével, vagy a könyvtároseszmény indirekt megmehirdetésével. Ilyen a Szabó Ervinről szóló 1959-es megemlékezése. Mesterének átfogó jellemzését egy helyen ebben a mondatba sűrít: „Forradalmárnak készült, a társadalmi problémák és a szocializmus elméleteinek tanulmányozása közben tudóssá lett, életpályája pedig a *könyvtárosság*.” Képletnek is beillő mondat, amelynek minden súlyos szavát együtt is, külön is mérlegelnünk kell. Filológiai lencse alá véve a mondat azt jelenti, hogy Szabó Ervin forradalmár volt, társadalomtudós és könyvtáros, s e három minőségében külön-külön értékelendő, de a három minőség, a három funkció a *könyvtárosságban* mint életpályában találta meg egzisztenciális alapját. E három kör Kőhalmi szemléletében összefonódik ott is, ahol nem a kivételes egyéniség adja rá magát a könyvtárosi pályára. Valóban, ugyanezen alapképlet általánosabb fogalmazását normaként állíthatjuk a közember elé is: legyen a könyvtáros a társadalmi haladás tudományos erudíciójú munkása! Csakhogy a három tényező viszonya, intenzitásának aránya a történelmi helyzet alakulásának van alávetve. Nyilvánvaló, hogy 19-ben az volt a természetes, hogy Dienes közvetlen részt vegyen a politikai harcban, 45-ben, hogy Kőhalmi a *Szabad Nép* szolgálatába állítsa tollát s könyvtárosként is a közvetlen agitációt helyezze előtérbe, hogy az 50-es OKK szaktanácsadó ne *általánosságban* mutassa fel a korszerűsítés lehetőségeit, hanem a szovjet vívmányokat propagálja. De az ötvenes évek közepén eljött az ideje a könyvtárosság szűkebb értelemben vett *szakmai* megszilárdításának is.

A könyvtárosi foglalkozásban rejlő „tragikum”, a tartalmi-tudományos és a szakmai-technikai oldal ellentmondása tárgyában egyértelműen a könyvtári munka szakmai, üzemi természetét, szolgálat-jellegét hangsúlyozza, s a könyvtárosi alázat eszményét állítja a fiatal könyvtárosnemzedék elé. Könyvtártudományunk feladatairól írt programcikkében (1954) „a régi nagy könyvtárosokra és bibliográfusokra” hivatkozik, akik „nem láttak tragikumot abban, hogy nagy adag cédulázó és feldolgozó munkát rótt rájuk a könyvtárosmesterség”. Ebertre, aki „a drezdai könyvtárból ki nem kölcsönözhető munkákból oldalakra terjedő kivonatot készített más német államokban

Kőhalmi Béla Szakasits Antal társaságában a Nyomdász-könyvtár 100 éves fennállása alkalmából 1966 decemberében rendezett ünnepségen (Jánosi Ferenc felv.)

lakó tudós kollegája számára". Goethére, aki „nem ijedt meg az adminisztratív jellegű munkától két könyvtár, a weimari és a jénai nem tiszteletbeli, hanem valóságos” könyvtárosaként sem. Elfogadja a könyvtárosi feladat Ebert—Schrettinger-féle meghatározását: „a gyűjtött könyvekből használható könyvtárat csinálni.” „Ha szűknek és egyoldalúnak látszik is — mint mondja — ebbe is belefer a tudományos munka.” Rámutat, hogy „a könyvvel való minden fajta könyvtárosi manipuláció végezhető magasabb szinten és ebben is benne vannak a tudományos elemek”. Nem titkolja azonban a technikai jellegű munkafolyamatok egyhangú végzéséből adódó problémákat, bár ezeket itt inkább csak munkalélektani szempontból nézi és ellenszerűl a könyvtárosoknak „tudományos munkákra való időnkénti átváltását” javasolja.

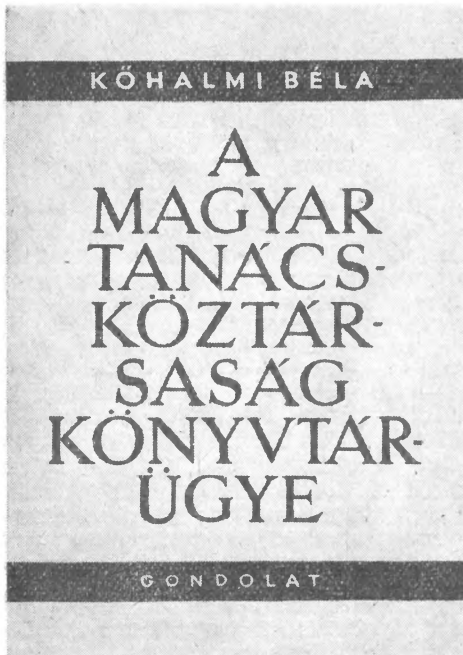
A tudományos tájékozódás fejlődése hazánkban c. nagy mű empirikus adat-tömegének tudományelméletileg igen korszerű értelmezései, a szaktudományok belső problematikájára visszautaló interpretálása feljogosít bennünket a feltevésre, hogy a hatvanas évek közepén már Kóhalmi is a harmadik elem primátusának felismeréséhez: a könyvtárosságnak tartalmi, érdemi szempontból is tudományos tevékenységként való felfogásához közeledett. Sőt, már a hatvanas évek elején megkezdte a termelőerők s a tudomány legújabb fejlődési sajátosságaiból a könyvtárosi-bibliográfusi tanulságok levonását. Ezt a gödöllői bibliográfiai konferencián tett felszólalásából tudom, amelyben épp az én referátumom alaptéziseitől eltérően a tudományos szakintézetek bibliográfiai szerepére hívta fel a figyelmet.

A tudomány szolgájaként, tudós létére is a könyvtáros alázatát, önmegtadadást vállalva jutott az utolsó stációig, az ő korszakolása szerint: pályája hatodik szakaszának végére. A hat szakaszt társadalmunkkal, velünk élte. Az újra való fogékony-sága képessé tenné egy hetedikre is. A hetedikben köznap fogalmaink szerint már csak mi — tehát nélküle — harcolunk az információs folyamat emberi, élő tudati csatornáinak megépítéséért, az alkotó és az informatív tudományos tevékenység szintézisbe hozásáért, magunk izzadunk az elméleti és hivatali bajvívásban, amely egy forradalman új könyvtárstípus (és egy vele ekvivalens kutatótípus) szükségének, létjogának elismeréséért, a megosztott tudományos munka ellentmondásainak a kommunizmus felé mutató feloldásáért folyik. Ténylegesen ebben a küzdelemben is ott az ő tudása, ereje. Együtt igyekszünk az Anker-palotától a gróf Károlyi utcáig, a gróf Károlyi utcától az Egyetemig, az Egyetemtől az Akadémiáig, onnan pedig az angyalföldi, csepeli, tiszaszederkényi gyáracsarnokokig.

Gratz Gusztáv az ellenforradalom apologetáinak közreműködésével cikkgyűjteményt adott ki *A bolsevizmus Magyarországon* címmel. (1922.) Az irdalom dolgában Herczeg Ferenc tette le a garast, ezúttal is nemcsak hű képviselőjeként, hanem

hű jellemzőjeként osztályának. Mert hisz ezek az írások, az övé is, épp azon a címen tarthatnak zámatot érdeklődésünkre, hogy bennük a halálveszélyből ocsudó burzoázia hazudva is igazmondásra kényszerül: miben látja, hogyan élte át a proletárforradalom lényegét, hogy ismerte fel a végórában saját specifikumát. „A bolsevista agyvelőkben — írja Herczeg — úgy tükröződött az élet, mintha annak központja a könyv volna... Óriási könyvtárakról álmodtak... júniusban már könyvtárosi tanfolyamot indítottak, azonkívül egy könyvtárosi főiskola alapítását is tervezték, százakat szabadítva rá erre a pályára. Még a házmeistereket is bevonták a könyvterjesztés munkájába...” Soha hitesebb vallomást arról, hogy a könyv a létjogát elvesztő uralkodó osztály első számú közellenségeként lép fel a porondon, s hogy a forradalmi osztály mint könyves osztály jelenik meg a polgárság szemében! A polgári írástudó pedig az írás elárulására kényszerül, fátumként féli önnön címerét.

Ami ott fátum, itt világosan felismert elméleti igazság, tudatosan az osztályharc javára fordított törvényszerűség. Olyan alaptétele a szocialista könyvtáros hivatá-

sának, amelyről vallva Kóhalmi Béla is kilép könyvtárosi szerénységéből — ha nem is saját nevében szólva, hanem Szabó Ervin könyvtárszemléletét magáévá téve. „Mi legyen a könyvtárossággal, melyet mesterségül választott s amelynek mestere és szerelmese lett” — kérdi, Szabó Ervin hármas hivatásának dialektikus kapcsolatát feszegetve. „Kezében a könyvtár kulcsa és ebben a könyvtárba be kell csalogatni a főváros tanulni vágyó népét, mert ennek az országnak és dolgozó népének, a rosszul iskolázott tömegeknek tanulniok, sokat kell tanulniok... Reyerék bécsi törekvései és sikerei arról győzhették meg, hogy egy gyökeres polgári átalakulást szocialista szövetséggel előbbre lehet vinni és ezt egy nagyvonalú könyvtárpolitikával is jól lehet szolgálni. Benne élt, amit csak élete egyik utolsó írásában mondott ki, de végig hevítette: »Ki merem mondani, hogy kulturális fejlődésünk: tudományos és egyéb értelmi és lelki energiánk gyarapodása a legszorosabban összefügg a könyvtárügyünk állapotával.« *A könyv és könyvtárügy kérdése központi kérdés* — ez volt a döntése, ezért maradt meg könyvtárosnak és ezért végezte el becsülettel mint könyvtáros azt, amit vállalt. A mód azonban, ahogy a lemaradt magyar könyvtárügy problémáihoz nyúlt, a forradalmár attitűdje volt.”

A könyv és a könyvtárügy kérdése ma is „központi kérdés”. Ma és amióta és ameddig még az ember tollat forgat, s a tudomány haladásával exponenciálisan növő mértékben: a memória és közlés = a megismerési folyamat = a termelési folyamat = a társadalmi létfolyamat alapvető eszköze, létformája és egzisztenciális biztosítója. Ezt a kívülálló nem látja még teljes összefüggésében. Kóhalmi látta. Mi látjuk. Forradalmi kötelességünk radikális könyvtárosi téziseket kiszögezni.

Csúry István

A jövő iskolaépítése és az iskolai könyvtár

A *Magyar Építőművészet* 1969. évi 3. számában *Jeney Lajos* ismertetést adott az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium által 1968-ban kezdeményezett iskolaépítési kutatásról. „E munkában — írja — pedagógusok, hatósági szakemberek közösen vizsgálták az elmúlt 20 év hazai iskolaépítési tevékenységét, a jelen iskolaépítési kérdéseit hazai és nemzetközi vonatkozásban s végül a jövő iskolaépítési tevékenységünk számára levonható következtetéseket.”

A kutatócsoport tagjai: *Kiss István* építész (a könyvtárosok mint a Kaposvári Megyei Könyvtár tervező építészt ismerik) *Jeney Lajos*, *Kismarty Lechner Kamill*, *Reischl Péter*, *Szrogh György* építészek, a Művelődésügyi Minisztérium szakértőiként *Ableda Gyula*, *Bajtai István*, *dr. Bencédy József* és *Petró Gyula*.

A Magyar Építőművészet lényegében a kutatócsoport állásfoglalását közli. A kutatócsoport szeretné, ha a téma vizsgálata folytatódna, s javasolja, hogy a pedagógiai és más tudományos fórumok vegyék bírálat alá elveiket, megállapításukat. Bizonyos mértékben ennek a felhívásnak engedve szeretnénk a tanulmányokhoz a könyvtár nézőpontjából egy-két megjegyzést fűzni.

A kutatócsoport a témát 5 kötetben foglalta össze.¹

Bennünket a tárgy elsősorban abból a szempontból érint, milyen helyet foglal el a könyvtár hazai iskolaépületeinkben s milyen a világ, közelebből a tanulmányozott terület iskolaépítésében.

A magyar iskolai könyvtárügy nagyfokú elmaradottsága és korszerűtlensége iskolaépítésünkben is tükröződik. Ezt a véleményünket egyébként mind a *Magyar Építőművészet*, mind a *Könyvtáros* hasábjain kifejezésre is juttattuk.² A Magyar Építőművészetben közölt cikk különösen azt nehezményezte, hogy *ifjúsági* könyvtár egyetlen gimnáziumi és egyetlen általános iskolai típustervben sem fordul elő. „... a modern iskola sarkkövére, az öntevékeny szellemi munka műhelyére nem jutott egyetlen négyzetméter sem”, holott „Az alapismeretek és készségek elsajátításán túl... a modern iskolának szinte legfőbb gondja, hogy kifejlessze a növendékben az önálló ismeretszerzés képességét, megismertesse annak eszközeit és megtanítsa az információk szerzésének, szelektálásának módszereit... A tankönyv egyeduralma megszűnik, csak az alapismeretek foglalatja marad, s a tanulók szellemi tevékenységének igen lényeges részévé lesz, hogy a tájékoztató segédkönyvek, a kurrens folyóiratok, monográfiák stb. tömegéből maguk merítsék a szükséges információkat,

¹ Iskolaépítés. I–V. kötet. Budapesti Városépítési Tervező Vállalat. Budapest, 1968. (A KMK szakkönyvtárában tanulmányozható.)

² Sallai István: Könyvtárak a művelődésügyi títustervekben. = Magyar Építőművészet, 1966. 3. sz. 65–66. 1.

s egyben megtanulják a tájékoztató eszközök kezelését ... Már az iskolában meg kell tehát teremteni az önálló ismeretszerzés műhelyeit, a jól felszerelt tájékoztató apparátussal, prezens állománnyal, helybenolvasási lehetőséggel rendelkező könyvtárakat."

Az „Iskolaépítés” kötetei az általunk akkor csupán a könyvtárakkal kapcsolatban mondottakat az iskola egész rendszerére alkalmazzák. Eszerint a modern iskola a pedagógusokon kívül egyéb szakemberekkel is rendelkezik, továbbá a könyvek, folyóiratok mellett az oktatógépek, a modern audio-vizuális eszközök seregével, sőt az iskola az egész életre kiterjedő tanulás elvének megfelelően *egy-egy lakóterületre nézve az egyetemes kulturális bázis szerepét is felveszi.*

Szinte már közhely, hogy valamely szakma szakembereinek az építészekkel együtt kell kidolgozniuk a létrehozandó intézmény építési programját. Ebben a kutatásban azonban ennél lényegesen többről van szó. A résztvevő építészek magáról a modern iskoláról, annak pedagógiai elveiről is elmélyült tanulmányt folytattak, sőt a korszerű iskolát sem önmagában nézték, hanem az ellátandó terület kulturális munkájának egészébe ágyazva vizsgálták.

Mielőtt tehát ahhoz a kérdéshez jutnánk, hogy milyen helyzet foglal el a jövő iskolaépületében a könyvtár, vessünk egy pillantást a kutatócsoport ajánlásaira.

Talán egyik leglényegesebb — mindenesetre művelődéspolitikánkban egészen újszerű — az a javaslatuk, hogy az oktatásügynek a kulturális munka egészével történő egyre szorosabb összefonódása miatt *összevont nevelési, képzési, művelődési központok épüljenek.* Olyan intézményegységek, amelyek egy-egy városrész vagy település csoport *szellemi központjai* lesznek. Nemcsak a többcélú és gazdaságos felhasználás, de annak az alapelvnek megvalósítása érdekében is, hogy a képzés nem ér véget az iskola befejeztével, hanem egész életen át tart. *Az iskolai és az iskolán kívüli nevelés éles kettéválasztottsága megszűnik.*

Egységes, összevont óvodát és iskolát javasolnak, emellett *minden növendéknek egyenlő tanulási esélyt kívánnak biztosítani, egésznapos napközis rendszerrel.* A felnőttek megvalósuló ötnapos munkahetének megfelelően az *ötnapos iskola-hétre* is felhívják a figyelmet.

További ajánlásaik kivonatosan:

Gondoskodni kell a korszerű oktatási módszerek és formák elterjesztéséről (például csoportos, programozott oktatás), és ennek személyi feltételeit is meg kell teremteni. A korszerű iskola új szakemberek egész sorát követeli (így pl. szervezési, igazgatási szakembereket, főállású könyvtárosokat, ifjúsági vezetőket, pedagógiai gondozó segédkerőket, technikusokat, orvosokat, pszichológusokat stb.).

Intézményesen kell megteremteni az oktatás tárgyi feltételeit, az audio-vizuális oktatástól a számítógépig.

A tervezés és építés területén első követelmény, hogy a nevelési központ kialakítása alapos szociológiai, közigazdasági, településtudományi stb. vizsgálatok alapján, a városrendezés szerves részeként történjék.

A változó funkcióknak, valamint a településviszonyok előre ki nem számítható változásainak megfelelően változtatható, osztható, összehasonlítható belső terek, átszerelhető válaszfalak épüljenek. A tervezés legyen figyelemmel a több célú felhasználásra, az épület későbbi bővíthetőségére, sőt mozgathatóságának lehetővé tételére is. (Ez utóbbi szerint az épület olyan szerkezeti elemekből tevődik össze, hogy a megváltozott szociológiai, demográfiai adottságoknak megfelelően az egész áttelepíthető.)

A kutatócsoport tagjai világosan látják, hogy ezek az elvek egyszerre, átmenet nélkül nem valósíthatók meg. Ezért az iskolaépítési tevékenységbe egy átmeneti szakasz beiktatását javasolják, amely megakadályozná, hogy a ma megépített iskola-épületek már az átadás pillanatában elavuljanak.

A vázolt kérdések tömegéből két probléma számunkra különösen érdekes: egyrészt az iskola mint összevont nevelési, képzési, művelődési központ, másrészt a könyvtár elhelyezése az ilyen együttesben.

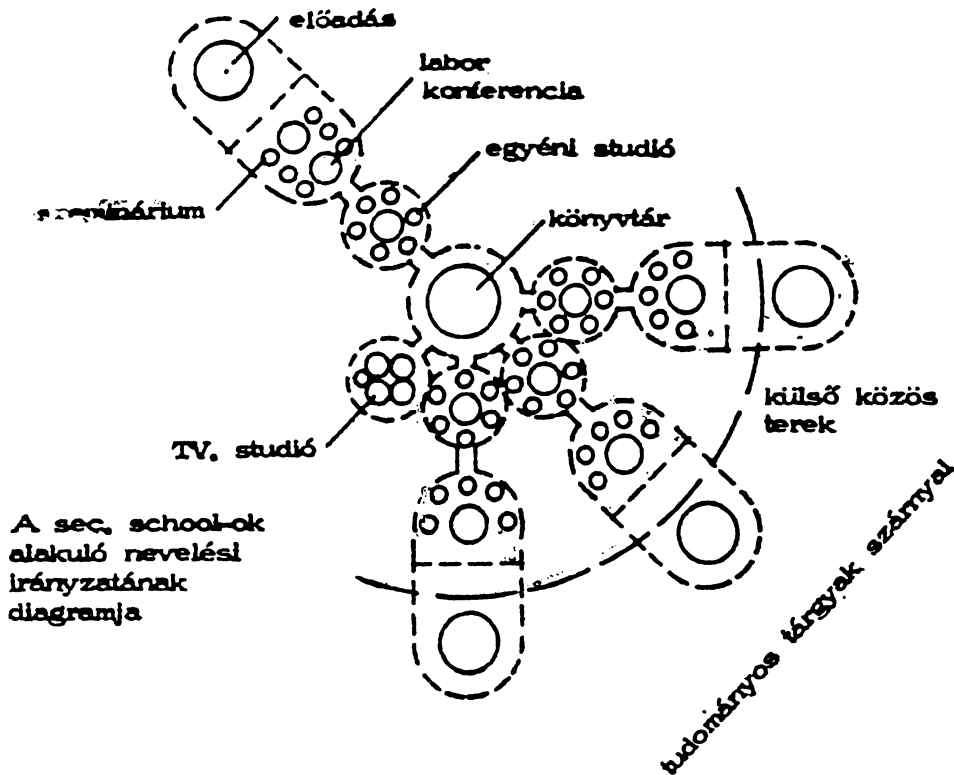
Ha a *Könyvtáros* évfolyamait visszalapozzuk — egészen annak indulásáig —, egyértelműen azt a követelést találjuk benne, hogy mindenütt, ahol művelődési ház (központ) jön létre, a könyvtár lehetőleg foglaljon helyet benne, sőt a művelődési intézményt úgy kell tervezni, hogy a könyvtár annak szerves részét alkossa. Legutoljára például a klubkönyvtárakkal kapcsolatban is ez volt a véleményünk. A legutóbbi időben az egyre több aggályt kifejező hangok nem elvi fenntartásokból származnak, hanem sokkal inkább a helytelen gyakorlat tapasztalataiból táplálkoznak. Országos vizsgálatok igazolják (pl. az elmúlt évben az önálló falusi könyvtárak területén végzett reprezentatív vizsgálat), hogy a művelődési házakban elhelyezett könyvtárak alapterülete országos átlagban mélyen alatta van az önállóan telepített-

tek átlagának. Ezek az aggályok azóta erősödtek, amióta a közművelődési könyvtárról vallott régi — népkönyvtári — nézeteket korszerűbb felfogás váltotta fel. A mai könyvtár, ha lakóterületet is ellát, a nemzetközi normák szerint 1000 lakosonként 40—50 m² alapterületet igényel, de a már erősen túlhaladott magyar normák szerint is 32—36 m²-t. Ekkora alapterületet kell tervezni a kutatócsoport által javasolt egységes művelődési centrum számára is a kimondottan iskolai funkciók (pl. tanári könyvtár, audio-vizuális iskolai eszköztárak stb.) többletével.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtár önálló szükségletekkel rendelkező intézmény, tehát nem eshet áldozatul a gazdaintézmény egyéb területein jelentkező szükségleteknek — amint ez a művelődési házak gyakorlatában történt.

A másik megjegyzésünk: A falu vagy városi kerület egységes kulturális létesítménye tekintetében az intézmények egybetelepítése elképzelhető, sőt kívánatos is, amennyiben mindegyikük megkapja a szükséges alapterületet és fejlődését nem rendelik alá a másik intézmény fejlesztési szükségleteinek. Ez a megállapítás természetesen a könyvtárra, helyesebben egy-egy terület helyi vagy kerületi könyvtárait is vonatkozik. A központi könyvtári intézmények (városközponti, megyei vagy járási könyvtárak) esetében azonban a könyvtár önálló intézmény formájában jelenik meg világszerte, tehát a kutatók által ismertett országokban is. Ezek a központi könyvtári intézmények a mi átlagos városainkat tekintve 2—6000 m² alapterületet igényelnek, s ekkora épületnagyság már — úgy látszik — az önálló megjelenésnek kedvez.

Minthogy a szerzők az iskolaépítés modern irányzatát tőkés országokban, főleg Angliában és az Egyesült Államokban tanulmányozták, melyekben a gazdasági rendszer eltér a miénktől, további kutatást kell fordítani az összevont intézmények fenntartási kérdéseiről is. Nálunk ugyanis még egy racionális központi könyvtár (melynek a város, a járás és esetleg a szakszervezet a közös fenntartója) is alig tud létrejönni. De még azonos fenntartóknál is felmerülnek intézmény-igazgatási problémák. A klubkönyvtárak esetében mindig ez a megfogalmazás kerül előtérbe: a klubkönyvtár „művelődési otthon típusú” intézmény. Vajon az ilyen szemlélet mellett milyen „típusú” intézménynek kívánják majd elnevezni a jövőendő egységes művelődési

centrumot? A kérdésnek azonban komolyabb oldala is van: a fenntartás — ezen belül az intézményi igazgatás — problémáit nem érintették a szerzők. További vizsgálódások feladata erre választ adni, s a mi viszonyaink között alkalmazható ajánlást tenni.

Az általános kulturális központ megjelenése egycsapásra megoldaná az ifjúság könyvtári ellátásának problémáját is. A gyermekkönyvtár—iskolai ifjúsági könyvtár egészséges könyvtári integrációjára számos példa van világszerte. Nyilvánvaló, hogy az olyan könyvtár, amelyet egy modern iskolaépület központjában helyeznek el és az egész lakosság számára nyitva tart, együtt látja el a gyermek- és az iskolai könyvtár feladatait. (Így igazolódik a kutatóegyüttesnek az az álláspontja is, hogy az igényes megoldások nem állnak ellentétben a gazdaságosság elvével.)

Végül arról a kérdésről, hogyan helyezkedik el a könyvtár a modern iskolában.

A tanulmányok viszonylag keveset emlegetik a könyvtárt, de hogy a modern iskolarendszer lényeges és természetes tartozékának tekintik, az igen sok helyen kitűnik, s a szerzők amikor könyvtárról szólnak, nem a hagyományos, hanem a modern könyvtárt látják. Például *Kiss István* ezt írja (II. kötet 344. l. Iskolaépítés az USA-ban): „Azóta, hogy az ember kifejlesztette a beszéd-készségét, képességét, megkísérlí feljegyezni gondolatait, ... volt idő amikor az ember feljegyzéseit agyagtáblán, fatáblán, papyruson, kézzel írott könyvben tartotta, majd azóta a nyomtatott könyv, fonográf, film, magnószalag, drót, elektromos impulzus őrzi az emberi tudást.” A hangsúlyt a szerzők ezek közül is a legmodernebb eszközökre teszik, s a könyvtár hagyományos formájával szemben a *modern oktatási eszközök dokumentumbázisa* lebeg szemük előtt.

*Dr. Bencédy József*nek a III. kötet 35. lapján levő tanulmányából idézünk: „A tudományok fejlődése az utóbbi évtizedekben rendkívül felgyorsult, az ismeretek elavulási ideje ugyanakkor egyre rövidebb lesz. Nemcsak az ismeretmennyiség növekszik, ill. változik, hanem egy-egy tudományágon belül szemléletmódunk is átalakul, magasabb szintre kerül, illetve a meglévő ismeretanyag időről időre újabb csomópontok körül rendeződik. E jelenségek miatt az iskolának egyre nagyobb súlyt kell helyeznie az alapvető ismeretekre és a tanulók képességeinek és készségeinek ki-munkálására ... Közismert tényre kezd válni az akceleráció: a fiatalság gyors fizikai és ezzel bizonyára együttjáró szellemi érése. A korszerű információs eszközök gyors elterjedése következtében és egyéb okok hatására is a mai fiatalság érdeklődése jóval szélesebb körű. Iskoláinkban teret hódítanak a korszerű eszközök. Igen gyors mértékben fejlődik a korszerű információs technika, számos audio-vizuális oktatási eszköz van máris iskoláinkban...”

A szabad idővel kapcsolatban: „Az iskolában a fiatalokat fel kell készítenünk arra, hogy ezt a megnövekvő szabad időt okosan tudják felhasználni: tanulásra, továbbképzésre, művelődésre, sportra ... mindennek gyakorlására az iskolában megfelelő kiegészítő termekre, helyiségekre, *könyvtárra*, sportpályára stb. van szükség...”

A könyvtárral kapcsolatban megjegyzi: „a könyvtárnak egyben filmtárnak, szalag- és lemeztárnak is kell lenni *tanárok és tanulók részére egyszerre.*”

Kiss István írja az Iskolaépítés Nagy-Britanniában c. tanulmányában: „Napjainkban a gyerekek különböző aktivitások útján szerzik meg a tudást, holt szövegek memorizálása helyett. A nevelő a szó hagyományos értelmében nem „tanítja” a gyerekeket. Csak az információk forrása a nevelő és a tanuló aktivitásának irányítója.” A jelenlegi helyzetünkre vonatkozóan ugyancsak *Kiss István* írja: „Iskolák könyvtár nélkül vannak”, s a jövőre: „Jól felszerelt, aktív ismeretszerzésre, *önálló tanulásra és kutatómunkára alkalmas iskolai könyvtár*” a követelmény.

Szrogh György: Alsófokú és középfokú iskolák az USA-ban c. tanulmánya közli a középiskolák (secondary school) fejlődési irányzatának diagrammáját. Amint az ábra is mutatja, a könyvtár mint a kerékagy helyezkedik el az épület központjában, és körülötte mint a küllők a stúdiók, előadótermek stb. A könyvtárak nagyságára a tanulmányok alig adnak támpontot. A középiskolák könyvtárai általában 4—6 tanterem nagyságúak.³

A tanulmánysorozat I. kötete elemző értékelést ad az elmúlt két évtized hazai iskolaépítési eredményeiről. A tanulmányt összeállító *Reischl Péter* gazdagon illusztrálja anyagát. A kisebb iskolák tervrajzain nem is kerestünk könyvtárt. A nagyobb épületek alaprajza között elég keveset találtunk, amelyen az iskolai könyvtár található. (Például a Pécs-Mecsek-alja-i 8 tantermes általános iskola, az Ózd-Farkaslyuk-i 6 tantermes általános iskola.)

Sajnos, még középiskola is van könyvtár nélkül! Több alaprajzon az „olvasó” címmel jelzett helyiség a tanári szobába nyílik, jelezvén, hogy oda diák nem léphet

³ L. pl. Ellsworth, Ralph — Wagener, Hobart D.: *The school Library*. New York, 1966. 143. 1.

be! Azokon az alaprajzokon, melyeken található ifjúsági könyvtár, ennek alapterülete 16—20 m² között váltakozik, tehát *harmad* tanterem nagyságú. Nyilván ezeket valamiféle zártpolcos könyvraktárnak szánták, nem pedig a modern követelmények szerinti szabadpolcos, önálló kutatásra, búvárkodásra is használható könyvtárnak.

Ha csak a magunk területét nézzük, már ez is jelzi, mennyire *konzervatív felfogást tükröznek a meglévő iskolaépületek*. Tudjuk, hogy az iskola funkcionális épület, tehát csak akkor lehet megtervezni, ha tisztázottak funkciói. Új iskolákat építünk olyan időszakban, amikor iskolaügyünk útkeresésben van, s ilyen körülmények között kell az iskolaépületben elhelyezni, megtervezni a könyvtárt. Az építész számára rendkívül nehéz megfelelő megoldást találni, sőt állíthatjuk, hogy *hagyományos építési elvekkel és módszerekkel szinte lehetetlen*. A változó igényekhez való alkalmazkodás, a flexibilitás elvének érvényesítése a korszerűség egyetlen biztosítója. Egyik legfőbb erénye a kutatócsoportnak, hogy ennek a kérdésnek nagy hangsúlyt adott.

Mind ezek azonban nem könnyítik meg feladatukat. A hagyományos, *a megkövesedett felfogás egész rendszerével kell szembeszállniok*, könnyen megkaphatják a fantaszt, vagy a Don Quijote jelzót. Lehet, hogy ez utóbbi igaz, de ellenkező előjellel: a kutatócsoport tagjai nem a múltat, de a *jövőt álmodják*.

Sallai István

A KPVDSZ könyvtári hálózata

Befejeződött a szakszervezeti könyvtárak átszervezése, egységes hálózatuk kiépítése — állapította meg a *SZOT elnökségének 5/1966-os határozata*. Ezzel nagymértékben javult a dolgozók könyvvél való ellátása, bővült a könyvtárak állománya, az állomány összetétele alkalmasabb az olvasók igényeinek kielégítésére, a nevelési célok megvalósítására — szól a továbbiakban a SZOT-határozat.

A hálózatok helyzetében azonban *nagyok a különbségek*, tarka a kép. Az ellátási rendszer igen változatos, ami természetesen adódik a szakmák, megyék sajátosságaiból is.

E lap hasábjain két év óta több szakszervezet, elsősorban az ipariak ismertették könyvtári ellátási rendszerüket, az olvasás helyzetét dolgozóik körében. A közlekedési szakszervezet után most egy másik sajátos, a többitől *adottságaiban eléggé eltérő* működési terület könyvtári helyzetével kívánjuk olvasóinkat megismertetni.

Szakmai sajátosságok — működési körülmények

A *Kereskedelmi Pénzügyi és Vendéglátóipari Szakszervezethez* három nagy, tulajdonképpen önálló szakma tartozik, egymástól meglehetősen eltérő munkakörülményekkel. A szakszervezet 313 könyvtárából nyolcvenen 149, Budapesten 164 található. A budapesti és vidéki könyvtárak ellátottsága és hatékonysága között elég nagy az eltérés. Vidéken az egy könyvtárra jutó kötettség 400 alatt, Budapesten 1400 felett van. Hasonló az arány az olvasók számában is. A vidéki könyvtárak átlagos olvasólétszáma 50, Budapesten 180 körül mozog. A budapesti könyvtári adatok a vidékieknek csaknem a négyszeresét teszik ki. Ezek a számok *kis könyvtárakat* sejtetnek, azonban nem mutatják a valódi képet. A legtöbb esetben ugyanis vállalati központok, központi irodák adnak helyet a könyvtárnak, s közvetlenül csak azoknak állnak rendelkezésre, akik a központokban dolgoznak. A szakmát azonban igen *kis munkahelyek halmaza* jellemzi (OTP-fiókok, vendéglők, boltok, TÜKÉR-pincék stb.).

A szakszervezetnek hallatlanul nehéz megoldania dolgozóinak könyvellátását. A központokban csak a dolgozók töredéke van jelen, ezek főként tisztviselők. A szétosztott, apró egységek ellátását a túlnyomó többségben társadalmi munkás könyvtárosok igekeznek megoldani — amennyire erejükből futja — úgy, hogy könyvtári felelősökkel küldik ki a könyvet e kis könyvtárakba. A „hálózatokba” az olvasólétszámnak kb. 30—40 százaléka tartozik. Ez jó arány, azonban sok a formálisan „betoborzott”, a könyvtárat lényegében alig használó olvasó, aki lerontja az igénybevétel arányát. Amíg például a textilipari szakszervezet könyvtárhálózatában egy olvasó 25, a vasas szakszervezetében 22, a vegyipari szakszervezet könyvtáraiban pedig 21 könyvet kölcsönöz évente, a KPVDSZ könyvtárainak *egy olvasója csak 10,6 kötetet*. A KPVDSZ azon szakszervezetek mellé sorakozik (Helyiipari, Közalkalmazott, Pedagógus), melyekben az egy olvasóra jutó kölcsönzött kötetek száma a legalacsonyabb. (Helyiipari 9,9; Közalkalmazott 10,2; Élelmezési 11,8.)

Nem arról van szó, mintha a KPVDSZ területén eleve rosszabbak lennének a könyvtárak, vagy gyengébben dolgoznának a könyvtárosok, mint egyebütt. Az okot nyilván az említett körülményekben kell keresnünk, elsősorban abban, hogy a szakszervezeti tagság igen kis létszámú munkahelyeken dolgozik, és csak egy töredékük jár be a központba. S ha beiratkozik is a központ könyvtárába, alig veszi igénybe. A könyvtárak — mint mondottuk — kb. 40 százalék „hálózati” megjelölésű olvasót tartanak nyilván. Egyes könyvtárak parányi letétfélét is elhelyeznek a kis munkahelyeken. (A Szovjetunióban régebben a kis műhelyek, ebédlők, üzemek stb. könyvellátására letéti központok működtek, egy-egy központhoz kb. 4—500 parányi letéti hely tartozott. A könyvtári ellátottság mai fokán azonban ezt a rendszert nem tartják gazdaságosnak és leéptik. Tehát az a dolgozó, aki nem tartozik nagyobb szakszervezeti kollektívába, nem részesül szakszervezeti könyvtári ellátásban.)

Bár vidéken több dolgozójuk van a szakszervezethez tartozó vállalatoknak, mégis kevesebb a könyvtár, mint Budapesten. Vidéken ugyanis sokkal *bátrabban számolták fel a kisebb, erőtlen könyvtárakat, így az FMSZ-könyvtárakat is*. Mindezek ellenére sem szűnt meg a már vázolt, nagy különbség a főváros és a vidék között.

A továbbiakban elsősorban a budapesti könyvtári helyzetről szólunk, mivel a vidéki könyvtárak az SZMT-k könyvtári hálózatába tartoznak.

A szakmák közül szinte a KPVDSZ volt az utolsó, amely a hálózatszervezést elkezdte, központi könyvtárát is csak 1962-ben hozta létre. A 164 budapesti könyvtárból 34 tartozik a központi letéti ellátási rendszerbe, a többi *önálló könyvtárként* működik. Kezdetben a külkereskedelmi vállalatok és a szállodák dolgozóinak könyvtári ellátását is letéti rendszerben szervezték meg két körzeti könyvtárral, ezeket azonban megszüntették. Az egyiket azért, mert helyiségét a vállalat más célra használta fel, a másikat pedig azért, mert az Országos Idegenforgalmi és Szállodaipari Vállalat szállodáiban a régebbi szakszervezeti osztálybizottságok helyett önálló szakszervezeti bizottságok jöttek létre, s az átszervezők az „önálló szakszervezet, önálló könyvtár” jelszóval megszüntették a letéti rendszert. Nem hisszük, hogy a jövőben e vállalatoknál annyira növekedne a könyvtárfejlesztésre fordítható összeg, hogy az *önálló könyvbeszerzéssel biztosítani tudnák az új könyvek rendszeres beszerzését*, és így ez a szervezeti változás a dolgozók jobb könyvellátását hozná. Akkor pedig miért volt ez a visszalépés?

Anyagi ellátottság

A szakszervezet fenntartja a központi könyvtárt — ennek könyvbeszerzési kerete évi 100 000 Ft —, de költségvetésében egyéb könyvtári cím nem szerepel, így a többi könyvtár fenntartói a vállalatok, a szakszervezeti bizottságok. A könyvtárosokat is ők fizetik, támogatást a szakszervezet központjától nem kapnak. Átnézve a 108 önálló könyvtár jelentését kitűnik, hogy *csak 8 könyvtár évi könyvbeszerzési kerete éri el a szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzatában megállapított 5000 Ft-os keretet*, pedig ez a legfőbb kritériuma az önálló működésnek. A legtöbb könyvtár anyagi helyzete annyira súlyos, hogy a jelen körülmények között csak letéti rendszerben volna gazdaságos működtetni. Hét könyvtárnak 4000 Ft az évi könyvbeszerzési kerete, de nem ritka az olyan „önálló” könyvtárként nyilvántartott „intézmény” sem, amelynek *egy fillérje sincs állománygyarapításra*. 1968-ban az említett 108 könyvtárból 44 egyetlen könyvet sem vásárolt, és 37 olyan könyvtár akadt, amelynek 1969-ben még csak költségvetésben betervezett könyvbeszerzési előirányzata sem volt. De egész sereg van még, amelyet szintén ugyanebbe a csoportba sorolhatnánk, hiszen pár száz forintos beszerzési keretük szinte a nullával egyenlő.

A központi könyvtárhoz tartozó letéti könyvtárak működése a rendszeres letéti ellátással biztosítottak látszik, megfelelő könyvellátást, választékok tudnának nyújtani, de sajnos éppen a *rendszeresség hiányzik a könyvek cseréjében*. A múlt esztendőben a központi könyvtár a vezető személyében bekövetkezett változás miatt szinte egész évben *csak állományellenőrzéssel és átteltározással foglalkozott*. (Sokszor felvetődött már a kérdés, vajon gazdaságos dolog-e a közművelődési könyvtárakban oly gyakran állományellenőrzést végezni, és az elég gyakori átszervezéseket átteltározásokkal követni. Egyre sürgetőbb a problémának egyszerű, gazdaságos megoldása. Központi rendelkezés nélkül a gazdasági, pénzügyi szerveket a könyvtárak aligha tudják a jelenlegi rendszer hátrányos voltáról meggyőzni.)

Könyvtárosok és olvasók

A hálózatban 4 könyvtár működik főfoglalkozású könyvtárossal, illetve könyvtárosokkal. (Az olvasóknak kb. 25 százaléka ezeket a könyvtárakat látogatja, és a forgalomnak is kb. a negyedét e könyvtárak adják. Jelentékeny az olvasók száma még a nagyon kevés — pontos adat nincs — tiszteletdíjas könyvtárossal működő

könyvtárban is, a fennmaradó olvasói létszám az elaprózott kis könyvtári egységek között oszlik meg.)

A hálózatban sok egyszerű, lelkes könyvtáros dolgozik, akik a *feltételek javulását* áhítózzák, hogy tevékenységük hathatósabb eredményekre vezessen. A főfoglalkozású könyvtárosok mindegyike felső- vagy középfokú szakképesítéssel rendelkezik, vagy éppen most szerzi meg azt. A tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok zöme érettségizett, és szívesen vesznek részt a már-már hagyományokkal rendelkező továbbképzésben, amely a központi könyvtár rendezésében, a könyvtárosok klubja keretében több évig folyt, és amelynek további folytatását most is tervezik. Az összejeveleteken irodalmi előadások, könyvkiadói tájékoztatók és szakmai előadások váltogatták egymást.

A könyvtári rendszer *elaprózottságát mutatja*, hogy a könyvtárak többségében 30—40 olvasó van, ezek egy részét egy-egy vállalat központjának dolgozói alkotják, míg az olvasók másik része az egységek (üzletek) dolgozói közül kerül ki. Egy-egy munkahelyen 3—4 olvasó van.

Elhelyezés — egyéb szolgáltatások

A hálózat egyik legfőbb gondja a szakszervezeti könyvtárakat általában jellemző, de itt talán még súlyosabban jelentkező *helyiséghiány*. A 108 jelentést küldő könyvtárból 18 rendelkezik valamiféle külön könyvtárhelyiséggel, de ezek közül csak a 4 nagy könyvtárá található többé-kevésbé megfelelőnek. Közülük is az Állami Biztosító könyvtára elavult, rozoga berendezésű, ennek megfelelően *zártpolcos rendszerben működik, egyetlen ülőhely sincs* benne az olvasóknak. A Magyar Nemzeti Bank, az Országos Takarékpénztár és a Központi Művelődési Ház könyvtárát vállalati — illetve az utóbbit szakszervezeti — költségen korszerűsítették, részben új bútorokkal szerelték fel és szabadpolcosra alakították át.

A rossz elhelyezési körülményekből fakad, hogy *nagyobb folyóiratgyűjteménnyel a könyvtárak közül egy sem rendelkezik*. Még a szakszervezet nagy központi művelődési otthonában is, ahol a központi könyvtár említésre méltó helyi tevékenységet folytat, csak 20 féle újságot, folyóiratot olvashatnak a látogatók.

A központi könyvtár az igényeknek megfelelően idegen nyelvű könyveket is gyűjt, s ezt az állományrészt a jövőben még bővíteni kívánja, hiszen főleg a külkereskedelmi és a szállodaipari dolgozók között sokan beszélnék idegen nyelveket, akik ha másért nem, nyelvgyakorlás céljából keresik ezeket a könyveket.

Feladatok

A szakszervezet elnöksége 1964-ben és 1969-ben megtárgyalta a könyvtármunkát. Ez utóbbi ülésen az olvasómozgalom helyzetével foglalkozott, amelynek keretében szó volt a szakszervezeti könyvtárakról, a könyvterjesztésről és az olvasónevelés egyéb formáiról. Egyet lehet érteni a kérdés komplex vizsgálatával, mert egy dolgozói réteg olvasását vizsgálva valóban célszerű minden tényezőt, mozzanatot figyelembe venni, hiszen az a cél, hogy minél többen olvassanak, viszont közömbös, hogy honnan. Az elnökségi ülés előtt megvizsgálták az olvasás helyzetét a dolgozók körében, s a vizsgálat alapján megállapították, hogy 35—38 százalékuk olvas rendszeresen és kb. ugyanannyi az időszakos olvasók száma.

A rendszeres olvasók 32,8 százaléka a szakszervezeti könyvtárakból, 55,1 százaléka a saját könyvtárából és 12,1 százaléka egyéb forrásból jut a könyvhöz.

Az üzemi könyvterjesztés jó eredményeit nyugtazza az elnökségi előterjesztés. Ezek az eredmények kétségtelenül jó szolgálatot tesznek az olvasásnak. Megállapítja a dokumentum azt is, hogy a könyvterjesztők propagandája hatásosabb, mint a könyvtáraké. Ezen, éppen az előbbieket érintő anyagi előnyök miatt, azt hisszük, nem kell csodálkozni. Valószínűleg ez is az oka annak, hogy a SZOT elnökségének és a szakszervezet elnökségének tilalma ellenére is sok helyütt a könyvtáros egyben könyvterjesztő is.

Az elnökségi ülés megerősíti és megismétli a szakszervezet XXX. kongresszusán már kimondott nagyon lényeges alapvet, miszerint „Nem az a lényeg, hogy hol olvasnak a dolgozók, honnan szerzik a könyvet, hanem, hogy olvassanak és lehetőség szerint jó könyveket olvassanak”. Ehhez azonban hozzátehetjük: nem közömbös, hogy a kétségtelenül legmagasabb színvonalú információszerezést lehetővé tevő, s a legnagyobb választékot nyújtó *könyvtárakból hányan olvasnak*. Kétségtelenül mindegy, hogy *melyik könyvtárt* látogatják. Az elnökség a szakszervezeti bizottságok feladatává teszi az olvasás érdekében kifejtendő propagandát, az irodalompropaganda változatos eszközeinek alkalmazását, függetlenül attól, működik-e az adott munkahelyen könyvtár vagy sem. *Segítséget, támogatást* azonban az elv kimondásán kívül, eddig még *vajmi keveset adtak* az szb-knek a feladat elvégzéséhez. Propagan-

daanyagot, plakátot, röplapbibliográfiát nem adtak ki, a rendezvények központi támogatása — erkölcsire és anyagra egyaránt gondolunk —, szervezése nem folyik. Tervezik módszertani periodika megjelentetését, de ez nem pótolja az egyéb eszközökkel való segítséget.

Az idézett, nagyon helyeselhető elv kimondása nem menti fel a szakszervezetet az *ésszerű könyvtárfejlesztési kötelezettségek* alól. Ezt az elnökség is így látja, hiszen a feladatok között szerepel a lehetőségek felmérése és ennek ismeretében az arra alkalmas könyvtárak fejlesztése. Kár, hogy a szakszervezet csak erre az évre tűzte ki a kérdés mélyebb elemzését, és annak központi vezetőség elé vitelét. Sokkal előbbre tarthatnának, ha legalább a központi könyvtár létrejöttékor *tisztázták volna a terveket*, s már a más szakmák tapasztalatait is hasznosítva kialakították volna elképzeléseiket. Mindaddig nem rögzítették, hol kívánnak önálló könyvtárakat működtetni, hol letétiakat, hol kell megszüntetni a kis könyvtárakat. Nyilvánvaló, hogy a nagyobb munkahelyeken, amelyekben nagyobb a létszám és a feltételek is biztosítva vannak, kell a könyvtárakat *önálló intézményként fenntartani*. Ezt az elvet azonban nem elég csak kimondani, hanem a szakszervezetnek az említett intézményeket kell elsősorban erkölcsileg és anyagilag támogatnia. Célszerű lenne erre a célra központi keretet is létesíteni. Feltehetően szaporodna azoknak a vállalatoknak a száma, melyek nehézségeik ellenére is adnának helyiséget a könyvtárnak, ha a szakszervezet vállalná annak például a berendezését. De más szakmákhoz hasonlóan *főhivatású könyvtárosok alkalmazására* is szükség volna néhány helyen. Esetleg több könyvtárt is kezelhetne egy-egy főfoglalkozású könyvtáros. Vállalati támogatásokkal *körzeti könyvtár* — vagy könyvtárak — működtetése is lehet szakszervezeti központi feladat. A kisebb, de legalább 150—200 dolgozót foglalkoztató (nem szétszórtan telepített) munkahelyeket pedig be kell vonni a letéti ellátási rendszerbe. Természetesen az ellátás e formájának előnye csak akkor érvényesül, ha a csere, illetve az új könyvekkel való ellátás rendszeresen történik. A dolgozókat szétszórt munkahelyeken foglalkoztató vállalatoknál, amelyekben megvalósíthatatlan az olvasáshoz valóban kedvet teremtő, vagyis megfelelő választékot nyújtó könyvgyűjtemények létrehozása és fenntartása, *bátran fel kell számolni az eddig is csak formálisan működő, könyvtárnak nevezett gyűjteményecskéket*. Természetesen az elnökség állásfoglalásának megfelelően az olvasással azokon a munkahelyeken is foglalkozni kell.

Az *Olvasó népért* mozgalom, amelyhez a Kereskedelmi, Pénzügyi és Vendéglátóipari Dolgozók Szakszervezete is csatlakozott, fokozott felelősséget ró a szakszervezet vezető testületére, a szakszervezeti aktivistákra az irányításuk alá tartozó könyvtárak segítésében. E felelősség vállalásának tettekben kell megnyilvánulnia. Reméljük, hogy az idei évre tervezett központi vezetőségi ülés, mely az olvasás ügyét fogja megvívni, *az eddigieknél elmélyültebben foglalkozik a kérdéssel, s döntései kedvező fordulatot eredményeznek a KPVDSZ könyvtárügyében.*

Gerő Zsoltné

Szabados Árpád rajza

A szociológia szakirodalmi ellátottsága

Egyedi kivételektől eltekintve Magyarországon a tudományos kutató a szakirodalomnak csak azzal a részével kerülhet érdemi kapcsolatba, amely egyáltalán bekerül az országra. Nyilvánvalóan élő probléma tehát annak feltárása, hogy a külföldi szakirodalmi termésből mennyi kerül be könyvtárainkba, milyen az illető szakterület, tudomány szakirodalmi *ellátottsága*.

Az ellátottság fokának mennyiségi jellemzői mellett egy másik, a kutatókat szintén joggal foglalkoztató problémára is kitérünk, melyet szemléletesen a következőképpen fogalmazhatunk meg: hány könyvtárt kell végigjárni egy kérdés — hazánkban egyáltalán megtalálható — irodalmának összekereséséhez. Pontosabban szólva: milyen a szakirodalom országban belüli, könyvtárak közötti eloszlása.

A szociológia, amelynek szakirodalmi ellátottságát vizsgáljuk, a többi társadalomtudományhoz képest fiatalnak tekinthető. A polgári szociológia a múlt század végén keletkezett, s tartalma, témaköre ma is változik. A marxista szociológiai kutatások századunk húszas éveiben indultak meg és éppen napjainkban rohamosan fejlődnek.

A szociológiának mint tudománynak fiatal, fejlődő-alakuló volta irodalmának gyűjtésében és művelőinek szakirodalmi igényeiben egyaránt megmutatkozik. Egy-egy újonnan keletkezett ágazatának könyvanyagát néhol az anyatudományt gyűjtő könyvtár szerzi be, másutt viszont sok kis könyvtár között oszlik meg.

Megnehezíti a szociológiai irodalmi termés kielégítő gyűjtését a könyvtárak és a szakterület közötti kapcsolat hiánya, az amúgy is rövid távra szóló kutatási tervek figyelmen kívül hagyása.

A vizsgálat módszere

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ vizsgálódása a könyvtárak külföldi szociológiai könyvekkel és folyóiratokkal való ellátottságára irányult. Tekintettel arra, hogy a külföldi dokumentumok beszerzésénél bizonyos időbeli eltolódással kell számolni, továbbá arra, hogy a művek beszerzése és az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusainak megfelelő bővítése között is idő telik el, az 1969-ben végzett vizsgálat az 1962 és 1965 között megjelent könyvek, illetve az 1964-ben kiadott folyóiratok hazai meglétét kutatta.

Mindenekelőtt egy — teljességre természetesen nem törekvő — szociológiai könyvjegyzéket állítottunk össze az UNESCO támogatásával évente megjelenő International Bibliography of Sociology c. kiadvány megfelelő kötetéből. Az értékelhetőség kedvéért csupán a négy, általánosságban ismert nyelven: angolul, németül, franciául és oroszul megjelent szakirodalmat, továbbá az igen jelentős és több okból fontos lengyel nyelvű könyvtermést vettük figyelembe. A felhasznált bibliográfia segítségével a jegyzékbe végül is 642 mű került, s ezeket bizonyos szakcsoportokra osztottuk.

A szociológiai tárgyú folyóiratok jegyzékének összeállításához három forrást használtunk fel: két nemzetközi folyóirat-bibliográfiát és a legfontosabb szociológiai referáló folyóirat, a Sociological Abstracts folyóiratjegyzékét. Nyelvek szerinti válogatást nem végeztünk, hiszen a legtöbb szakfolyóirat valamelyik világnyelven is közöl cikkeket vagy referátumokat. Szakok szerinti bontásra nem volt lehetőség. A jegyzékbe összesen 923 folyóirat került, ezek tekintélyes hányada inkább olyan határterületi vagy általános jellegű folyóirat, mely a szociológus számára is fontos. A folyóiratok közül 124 az említett három forrás közül legalább kettőben szerepelt, ezeket „fontos” folyóiratoknak tekintettük.

Az így összeállított könyv- és folyóiratjegyzékeket az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusaival összevetve meghatároztuk az egyes könyvek illetve folyóiratok meglétét és lelőhelyeit. A központi katalógusokban nem szereplő dokumentumokkal nem foglalkoztunk, mivel azok az országos szakirodalmi ellátottság szempontjából nem játszanak szerepet, hisz lényegében hozzáférhetetlenek.

Az ellátottság

A vizsgált 642 könyvből a magyarországi könyvtárakba beérkezett 454, az összes 70,7%-a. A szakterületek vonatkozásában azonban igen nagy különbségeket tapasztaltunk. A szociológia történetére és szervezeti kérdéseire vonatkozó irodalomnak 90,5%-a megtalálható hazánkban, a társadalmi problémákkal, szociálpolitikával foglalkozó műveknek viszont alig több mint fele (51,1%) érkezett be a hazai könyvtárakba. Nem téveszthetjük szem elől, hogy ezek az arányok már válogatott könyvtermésre vonatkoznak.

Külön megvizsgáltuk azon szakterületek ellátottságát, amelyekben Magyarországon számottevő kutatások folynak, vagy folytak az elmúlt évek folyamán. Tapasztalatunk kedvezőtlen: e szakterületek irodalmi ellátottsága semmivel sem jobb az átlagosnál (70,8%). Ezen a helyzeten véleményünk szerint sürgősen változtatni kellene, részben a kutatások tervszerűbb megalapozásával, részben a könyvtárak garapítási politikájával való összehangolással.

A beérkezett 454 műnek 1173 példánya található meg a könyvtárakban, azaz egy műből átlagosan 2,6 példányt vettek meg. Ez a szám a jelenlegi helyzetben — a gyűjtőkori együttműködés kezdeti stádiumában — elfogadható, de a jövőben helyes volna a párhuzamos beszerzések csökkentésére törekedni. Különösen magas a példányszám a szociológia történetével, szervezeti kérdéseivel foglalkozó irodalomnál: 3,4 példány művenként. Természetes, hogy mindig lesznek olyan alapvető kézikönyvek, amelyekből 10—15 példány beszerzése is helyeselhető. A párhuzamos beszerzéseket azonban — a tapasztalatok szerint — számottevően lehetne csökkenteni.

A 923 vizsgált folyóiratból 411 található meg Magyarországon, az összes 44,5%-a. Ez a beérkezési arány még akkor sem kielégítő, ha figyelembe vesszük, hogy a jegyzékek szerepeltek viszonylag ismeretlen nyelvű periodikák is. A határterületi folyóiratok tekintélyes hányada más szakterületen (lélektan, politika, matematika stb.) alapvető fontosságú, ezek tehát nem hiányozhatnak az országból.

Valamelyest jobb a helyzet, ha a fontos folyóiratokkal való ellátottságot vizsgáljuk, de még ezeknek is csupán 58,9%-a érkezik hazánkba.

A beérkező 411 folyóirat összesen 1616 példányban található meg a könyvtárakban, egy-egy folyóirat tehát átlagosan csaknem 4 példányban jár. Ez a jelenség mindenképpen kárára van a szociológiai szakirodalmi ellátottságnak, s egy országos könyvtárak közötti együttműködés szükségességére hívja fel a figyelmet. Érdekes, hogy az ún. fontos folyóiratok átlag 2,7 példányban járnak, tehát kevesebb a párhuzamos beszerzés, mint a könyvek esetében. Ez csak részben magyarázható azzal, hogy többségükben tisztán szociológiai jellegű periodikáról van szó, míg a teljes jegyzékben számos határterületi vagy általános jellegű folyóirat is szerepelt.

Nyelvi megoszlás

A szociológia történetének és jelenlegi helyzetének megfelelően a beérkező könyvek és folyóiratok túlnyomó része angol nyelvterületről származik. (A könyvek 56,5, a folyóiratok 59,6%-a.) Számottevő a francia nyelvű szakirodalom is, a német nyelvű — a többi társadalomtudományok irodalmához viszonyítva — kevésbé fontos. A beérkezett könyvek 11,7%-a orosz, 3,7%-a lengyel nyelvű. (A folyóiratoknál az ilyen jellegű értékelést megnehezíti, hogy a Szovjetunióban és a szocialista országokban általában kevés, de szakmailag igen értékes periodika jelenik meg, míg a nyugati országokban — főként az angol nyelvterületen — rendkívül sok kis, szinte csak helyi fontosságú folyóirat is napvilágot lát.) Ha a különféle nyelvű folyóiratok beérkezési arányát vizsgáljuk, azt találjuk, hogy az orosz nyelvű folyóiratok csaknem kivétel nélkül megtalálhatók a könyvtárakban (13-ból 11), az angol nyelvterületen megjelenő folyóiratoknak viszont csak 43,1%-a érkezik be hazánkba.

A beszerzett könyvek, illetve folyóiratok nyelvi összetétele nagyjából érthető, s a jelenlegi helyzetnek többé-kevésbé megfelel. Várható, hogy a marxista szociológiai kutatások fejlődésének megfelelően a fenti arányok módosulnak.

Az egyes könyvtárak szerepe

A vizsgált időszakban a központi katalógusba bejelentésre kötelezett könyvtárak közül 95 szerzett be szociológiai tárgyú könyvet, 486 könyvtár pedig ilyen témájú folyóiratot. Az utóbbi, igen magas számot részben a sok párhuzamos folyóirat-beszerzés, részben az igen nagyszámú határterületi folyóirat magyarázza.

A legtöbb könyvet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (197 mű), a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára (126 mű), a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (115 mű), a Marx Károly Közgazdasági Egyetem Könyvtára (101 mű) és az Egyetemi Könyvtár (82 mű) szerezte be.

Megjegyezzük, hogy a legtöbb művet beszerző 7 könyvtárban a beérkezett példányok 62,8%-a található meg. Mind a hét könyvtár budapesti. A szociológiai állománygyarapítás szempontjából vezető vidéki könyvtár a Szegedi Egyetemi Könyvtár, amely 33 mű beszerzésével sorrendben a kilencedik helyet foglalja el.

A folyóiratbeszerzések koncentrációja jóval kisebb mértékű. A legtöbb szociológiai folyóiratot járató könyvtárak közül a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 98 folyóiratot, az Egyetemi Könyvtár 95-öt, a Központi Statisztikai Hivatal Könyv-

tára 64-et, az MTA Szociológiai Kutató Csoport Könyvtára 60-at, az Országgyűlési Könyvtár 49 folyóiratot szerzett be.

A beszerzett szociológiai folyóiratok szétszórtságára igen jellemző, hogy az első hét könyvtár csak a folyóiratok 26,9%-át járátja, s a periodikák 62,8%-a csak az első 60 (!) könyvtárban lelhető fel. Némileg jobb a helyzet a fontos folyóiratok beszerzésében, mert az 5 legnagyobb könyvtárban ezeknek több mint fele megtalálható.

A vidéki könyvtárak közül a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára járátja a legtöbb folyóiratot (31), s ezzel a hetedik helyen áll. Meg kell azonban jegyezni, hogy a 31 periodika közül csak 2 kimondottan szociológiai, a többi határterületi, főként lélektani.

Erdemes felfigyelni arra, hogy a szociológia országos tudományos szakkönyvtára, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelenleg csupán a könyvbeszerzésben tesz eleget — legalábbis mennyiségileg — funkciójának. A folyóiratbeszerzésben a nagy múltú, hagyományosan nagy folyóirattárral rendelkező könyvtárak vezetnek, s közülük ékelődik a kutatást elsősorban a sokkal frissebb periodikaanyaggal kiszolgáló akadémiai intézeti könyvtár.

A gyűjtési elhatárolás körvonalai

A legnagyobb 12 könyvtár könyvbeszerzését szakcsoportok szerint is megvizsgáltuk, s néhány igen érdekes megállapításra jutottunk: a társadalmi struktúrára vonatkozó irodalom gyűjtése minden könyvtárban többé-kevésbé központi helyet foglal el, viszont a szakszociológiai műveket a kisebb ágazati könyvtárakban gyűjtik nagyobb mértékben, a — regionális feladatokat is ellátó — vidéki tudományegyetemi könyvtárak elsősorban az általános és alpművek beszerzésére törekednek.

Ez a gyakorlatban kialakult gyűjtőköri megosztás azonban még finomítható, a folyóiratgyűjtésben pedig — már utaltunk rá — igen sürgősen meg is kell valószínűsíteni.

Feladatok

Helyzetképünk alapján számos megoldandó probléma merül fel, egyrészt az ellátottság teljesebbé tételében a világ szakirodalmának nagyobb arányú hazai beszerzésével, illetve a beszerzések ésszerű egyeztetésével, az anyagi lehetőségek növelésével, másrészt pedig az ezzel fontosságban egyenrangú könyvtári szolgáltatások nyújtásával. A következőkben éppen ezért meg kell ismernünk a szociológusoknak, a könyvtárak használóinak véleményét, igényeit, hogy azután innen kiindulva a könyvtárak munkáját hatékonyabbá tehessek.

Sárdy Péter

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter a Borsod megyei művelődési otthonok és könyvtárak kialakulásának emlékünnepe alkalmából *Molnár Ferenc* nagybozsvai községi könyvtárosnak; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismerésül *Luczi Józsefnének*, a Békési Járási Könyvtár munkatársának, *Vizi Albertnek*, a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár munkatársának a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Bor István ex librise

Helybenolvasás a kistérségi könyvtárban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kistérségi, 25. sz. kerületi könyvtára a kerületi tanács segítségével két régi tervét valósíthatta meg a közelmúltban. További helyiségekkel gyarapodott, s ezzel lehetővé vált, hogy gyermekrezerve modern, olvasóteremmel is rendelkező helyiségre kerüljön. A felnőtt olvasók részére pedig 20 férőhelyes olvasótermet nyitott meg, amelyhez még egy műszaki olvasótermi részleg is csatlakozik, s ebben további 10 ülőhely áll az olvasók rendelkezésére.

A szolgáltatások bővülésének jelentősége elsősorban abban van, hogy általuk a 60 000-es lélekszámú munkáskerület lakosainak művelődése érdekében a könyvtár az eddigieknél többet tud nyújtani.

Mivel a *helybenolvasás* lehetőségének megteremtése régi terv volt, az olvasótermi törzsállomány kialakítása már évek óta folyt. 1957-től 1967-ig sikerült mintegy másfélszer kötetet összegyűjteni, de ezeket — a legfontosabb kézikönyvek: lexikonok, szótárak, adattárak, évkönyvek kivételével — helyhiány miatt csak a könyvtár feloldozó szobájában lehetett elhelyezni. A katalógusokban „Kézikönyvtár” jelzéssel az egész állomány szerepelt, sőt készen volt és az olvasók rendelkezésére állt a kézikönyvtári katalógus is. A könyvek elhelyezése miatt azonban a kézikönyvek kihasználtsága igen csekély volt.

Az olvasóterem megnyitása (1967 november) után a könyvtár munkájában ennek az állományrésznek a fejlesztése még inkább előtérbe került: az volt a cél, hogy a várható igények is kielégíthetők legyenek a tájékoztató szolgálat ellátására alkalmas gyűjteménnyel.

A terv megvalósításához nagy segítséget nyújtott 1968 decemberében a hálózati központ: az olvasótermi könyvállomány továbbfejlesztésére adott 8000 Ft kb. kétszerese annak, amelyet a könyvtár évi költségvetéséből erre a célra rendszeresen felhasznál.

1969. november 1-én az olvasóterem könyvállománya 2000 kötet volt, a következő szakonkénti részarányal: általános művek 14,1, társadalomtudományi 36,1, természettudományos 4,8, műszaki 4,9, képzőművészeti 10,5, filmtudományi 3,4, nyelvtudományi 1,8, irodalomtudományi 13,8 és történelemtudományi művek 8,5 százalék.

Az évek óta tartó anyaggyűjtés következtében a művek egy része elavult, ezek kivonása folyamatosan megtörténik. Így az állomány összetétele jó, a jelenlegi helyi igények kielégítésére alkalmas.

Az általános tájékoztatást nyújtó adatokat szolgáltató művek és a társadalomtudományi munkák után az állományban nagyságrendben a humán jellegű művek következnek, melyek nagyobb mérvű beszerzését elsősorban a közép- és főiskolások olvasók igényei tették sürgetően szükségessé.

Külön figyelmet fordított a könyvtár a nyelv- és irodalomtörténeti anyag gyarapítására — szem előtt tartva a fokozatosság elvét —, különösen a nyelvudomány területén. Az állományban már megtalálhatók a legfontosabb irodalomtörténeti művek és az ezekhez kapcsolódó szépirodalmi alkotások (antológiák, szöveggyűjtemények stb.), mind a magyar, mind a világirodalom területéről.

A viszonylagos teljességre törekvő igényével történt a művészettörténeti állományrész kialakítása is, amellyel az e területen jelenleg felmerülő általános és részletes tájékoztatói igényeket a könyvtár ki tudja elégíteni. Olyan alapvető munkák, mint a Művészeti lexikon, a Művészettörténeti ABC, továbbá a különböző művészeti irányzatokat (izmusok) tárgyaló sorozatok mellett megtalálhatók például Mihail Alpatov: A művészet története, a Barát—Éber—Takács-féle művészettörténet, A magyarországi művészet történetének kétkötetes kiadása, Németh Lajos: A modern magyar művészet, László Gyula: Az ősember művészete, Castiglione László: A görög művészet, továbbá az Afrika, Ázsia, India, Óceánia művészete c. kiadványok, Barcsay Jenő Művészeti anatómiája, Pataky Dénes-től A rajzművészet mesterei, ugyancsak tőle A magyar rajzművészet, Fritz Erpel: A megfestett világ és még több hasonló munka. Ezen kívül az olvasók rendelkezésére áll több híres külföldi képtár, például a Drezdai Képtár, a Louvre, az Ermitázs, a Tretyakov Képtár, a Bécsi Képtár, a Magyar Szépművészeti Múzeum Régi Képtára és az Esztergomi Keresztény Múzeum gyűjteményét bemutató kiadvány.

A zenei anyagban egyaránt megtalálhatók a történeti és elméleti művek (pl. Szabolcsi: A zene története az őskortól a XIX. század végéig, A magyar zene évszázadai, A zenei köznyelv problémái, Zenei lexikon, Vitányi: A zene lélektana).

A fenti példákhoz megfelelően történt a többi állományrész összeállítása is. A növekvő igényeknek megfelelően a jelenleginél erőteljesebb fejlesztést igényel a műszaki olvasótermi részleg állománya.

Részlet a felnőttek olvasójából

Az olvasótermi állomány szerves kiegészítője a 64 féle sajtótermék, amely lehetővé teszi az olvasók gyors tájékozódását, de biztosítja szórakozási igényeik kielégítését is.

Propaganda

Az olvasóterem megnyitása után a könyvtárosokra várt az a fontos feladat, hogy a helybenolvasást megszerettség az olvasókkal.

Az erre irányuló propaganda a könyvtárbalépés pillanatában elkezdődik. A ruhatári előtérben plakát, a bemutató tárlóban értékes kézikönyvek hívják fel a figyelmet a könyvtár modern, hangulatos olvasótermére. A beiratkozáskor a könyvtáros hangsúlyozottan felhívja az új olvasó figyelmét a nyugodt helybenolvasás és tanulás lehetőségére.

A szervezés a könyvtáron kívül is folyik. A kerületi középiskolák igazgatóit a könyvtár minden évben emlékezteti arra, hogy a rossz lakásviszonyok között élő tanulók az olvasóteremben megtalálják a nyugodt felkészülés, a zavartalan tanulás lehetőségét. Az elsőosztályos tanulók minden évben meglátogatják a könyvtárt, ekkor tájékoztatást kapnak az olvasóterem használatáról is. A kerület három középiskolájából kb. 25–30 diák tanul rendszeresen az olvasóteremben. Ez a szám nem magas, de figyelembe kell venni azt, hogy ezek a tanulók általában a közös könyvtárlátogatáson hallanak először az olvasóteremről és arról a segítségről, amit a kézikönyvtár nyújt például a tanulóhoz is.

Az olvasóteremnek kezdetben havi 100–150 látogatója volt. Ez a szám két év alatt 400–450-re emelkedett. Az elmúlt évben december 1-ig 4487-en látogatták. (A könyvtárnak 2950 olvasója van.) Ugyancsak az elmúlt évben, október 31-én szűrőpróbaszerűen megvizsgáltuk az olvasótermi látogatók foglalkozás szerinti megoszlását. Ezen a napon 5 munkás, 7 értelmiségi, 7 főiskolás, 6 középiskolás, 1 ipari tanuló, 8 nyugdíjas és 2 egyéb foglalkozású látogatója volt az olvasóteremnek. Ezek az adatok az egyéb tapasztalatokkal együtt azt mutatják, hogy az olvasótermet főként tanulók, értelmiségiek és nyugdíjasok, kisebb arányban ipari tanulók és érdeklődő szakmunkások veszik igénybe.

Az olvasók érdeklődése

A sajtótermékek iránt rendkívül nagy az érdeklődés. A népszerű irodalmi folyóiratokból kölcsönözhető példány is van a könyvtárban, mégis ezeket olvassák a leg-

többet. A társadalomtudományi folyóiratokat főleg a párt- és felsőoktatásban részt vevők használják. A műszaki olvasótermi részlegnek 17 féle természettudományos és műszaki lapja van. A statisztika szerint 1969-ben 2607 alkalommal vették kézbe a látogatók ezeket a szaklapokat.

Az egyszerű időöltés, képeslapok olvasása, atlaszok, térképek böngészése mellett a komolyabb tanulás, dolgozatok elkészítése, a vetélkedőkhöz történő anyaggyűjtés, katalógusmunka készíti az olvasókat a kézikönyvtár igénybevételére. Az olvasótermi könyvtáros sokszor találkozik bonyolult feladatokkal, ezért fontos volt a tájékoztatómunka jó megszervezése.

A könyvtár nyitvatartási ideje heti 34 óra. Hétfőn, szerdán és pénteken délután 2-től 8-ig, kedden 10-től 5-ig, csütörtökön délután 1-től 5-ig, szombaton délután 1 órától 6-ig áll az olvasók rendelkezésére. Az olvasótermi nyitvatartás a fentivel azonos. (A szombati forgalom csaknem elérte már a többi hétköznapét.) Olvasótermi felügyelő 1968 február óta van, s ő heti 18 órában látja el ezt a feladatot az olvasószolgálatot végző könyvtárosokkal együtt. A többi időben felsőfokú végzettségű könyvtárosok látják el az olvasótermi felügyeletet is. Munkájuk: referenz feladatok megoldása és tanácsadás.

Az olvasóterem használóinak szükségük van módszertani útmutatásra is, mivel többségük nem ismeri és nem tudja használni a kézikönyvtárt. A diákoknak, ipari tanulóknak nagy segítséget jelent, ha a könyvtáros a gyakorlatban bemutatja a kézikönyvek, bibliográfiák, katalógusok használatát. A könyvtár munkáskerületben működik, az olvasók otthonukban általában nem rendelkeznek kézikönyvekkel, s hiányukat még fokozottabban érzik a fizikai dolgozók továbbtanuló gyermekei.

A könyvtár állományát betűrendes, szak-, cím-, műszaki tárgyszó és kézikönyvtári katalógus tárja fel. Minden felmerült kérdés jó alkalom a tájékoztató könyvtárosnak, hogy megtanítsa a hozzá forduló olvasót a katalógus használatára, a szakjelzetekre, a katalógus-cédulák és a könyvek összefüggésére.

Az utóbbi években a tájékoztatás iránti igény erősen megnőtt. A különböző dolgozatok, iskolai feladatok megoldásához is sokszor fordulnak az olvasók a könyvtárhoz tanácsért. A kérdéseket és a könyvtár tanácsadó tevékenységét referenznaplóban rögzítik. Ebből az alábbi néhány érdekes példa:

Egy 17 éves középiskolás leány azt kérdezte, mi volt a „Bostoni teadélután”? (A választ Foster: Az amerikai földrész rövid története c. művéből vettük.) Egy 16 éves szakközépiskolás — ugyancsak lánytanuló — irodalmat kért Albert Schweitzer-ről, osztályuk névadójáról. (A válaszhoz rendelkezésre állt az Új Magyar Lexikon, a Zenei Lexikon, Sartre: A szavak, Zweig: Arcképek c. műve és Széll Zs.: Schweitzer koncepciója a kultúráról c. írása, mely a Nagyvilág 1965. 12. számában jelent meg.) A szónoki beszéd felépítése, története témáról kért irodalmat egy 19 éves technikum tanuló lány. (Tronszkij: Az antik irodalom története, Sztoljarov: Lehet-e kétszer ugyanabba a folyóba lépni?, Platon: Szókratész védőbeszéde c. munkákat ajánlottuk neki.) A plakátművészet mint propagandaeszköz a Tanácsköztársaság művészetében c. témához keresett anyagot egy 18 éves ipari tanuló fiú. (A könyvtár A Tanácsköztársaság művelődéspolitikája, A Tanácsköztársaság plakátjai, Passuth Krisztina: A nyolcak festészete, Szij Béla: Berény Róbert c. műveket javasolta.)

Az olvasóterem a könyvtár előadói helyisége is. Az irodalomtanárokkal történt előzetes megbeszélés alapján 1969-ben két előadást szerveztünk — főleg középiskolások számára — a tanulmányaikhoz kapcsolódó irodalmi problémákról. A két előadáson 87 diák vett részt.

A tájékoztatás a könyvtár olvasószolgálati munkájának legfontosabb része. A jól felszerelt kézikönyvtár óriási segítséget nyújt a könyvtárosnak, a visszatérő olvasók gyakori köszönete pedig jogosan tölti el a jól végzett munka örömeivel.

Vukán Viktória—Molnár Sándorné

AZ NDK-BAN MEGJELENŐ DER BIBLIOTHEKAR 1969. évi 12. számában a világ könyvtáiról közölt cikksorozatának keretében röviden beszámol a magyar tanácsi közművelődési és szakszervezeti könyvtárak 1967-es és 1968-as adatairól. Megállapítja, hogy a vizsgált két év során a könyvtárak forgalma növekedett, az olvasólétszám azonban változatlan maradt. Összehasonlítja a magyar és a kelet-németországi arányszámokat, s ezekből azt a következtetést vonja le, hogy míg az olvasóknak — a két ország lakosságához mért — aránya nagyjából megegyezik, a könyvállomány Magyarországon csaknem kétszerannyi, a kölcsönzések száma pedig 40%-kal magasabb mint az NDK-ban.

A pedagógusok szakirodalmi igényei és a lehetőségek

Nem új az a problémaköteg, melyet *Tölgyesi József* a *Könyvtáros* 1969. december havi számában felvetett (Mit várnak a pedagógusok a könyvtártól?). Megoldásuk, ha késik is, azért halad előre. Bizonyítja ezt a hozzászóló *Madarász Margit* cikke (Mit tesz a megyei könyvtár?) ugyanabban a számban, a Veszprémi Megyei Könyvtár ilyen irányú szolgáltatásairól. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, mint az egyik legilletékesebb, sokat tett már eddig is, hogy csak az egyik ilyen nagyon hasznos segédeszközt, a tantárgyi bibliográfiák sorozatát említsem, melyet a gyakorló pedagógusokon kívül a könyvtárosok is jól használhatnak.

A felvetett problémák sorát még tovább lehetne bővíteni. A megoldásra váró feladatok közül kettővel óhajtok foglalkozni. Az első: a pedagógiai szakirodalom iránti igény, a másik: az igények kielégítésének lehetősége.

Az utóbbi időben megnövekedett a kérdéssel foglalkozó publikációk száma, s ez azt bizonyítja, hogy az igény növekedőben van. Legalábbis az a pedagógus réteg, mely szükségét érzi a továbbképzésnek, s szeretne lépést tartani a szakirodalommal, hallatja hangját. De ha a tényeknél akarunk maradni, azt is látni kell, hogy a gyakorló pedagógusok zöme egyelőre közömbös ebben az ügyben. Az okokat nem az én feladatomban megállapítani, csak néhány közismert dolgot említek: nem eléggé kéri számon tőlük a szakirodalomban való tájékozottságot, nem dotálják megfelelően azt, aki a szabad idő rovására rendszeresen olvassa és munkájában felhasználja a szakirodalmat. Igaz viszont az is, hogy még mindig nagyon sok a pedagógusok társadalmi funkciója, mely elvonja az időt az önképzéstől.

Az elmúlt években készített egyik ilyen vizsgálat szerint a gyakorló pedagógusok 56 százaléka olvas pedagógiai szakkönyvet. Ezzel nem nagyon lehetünk elégedettek. Az igaz, hogy a pedagógia alapjai nem változnak gyorsan, és a megszerzett alapismeretek egy élet során felhasználhatók, de változik az átadandó ismeretanyag, változnak a befogadók és ennek módosítólag kell hatnia a pedagógiára is. Ezek és más okok teszik szükségessé, hogy a gyakorló nevelők rendszeresen tanulmányozzák az új szakirodalmat. De nem árt néha kézbevenni a régit sem.

Igaza van *Kisfaludi Sándornak* abban, hogy a szakirodalom számonkérése, propagálása elsősorban az igazgatók, szakfelügyelők kötelessége. Ha a rendszeres kötelező továbbképzésben helyet kap a szakkönyv s szinte „kötelező irodalomként” jelölnek meg egy-két könyvet, ezzel nagyban fokozhatják a szakirodalom iránti érdeklődést. Példárá a pápai járás, ahol az igazgatóknak konzultációkon kell beszámolniuk *Kelemen László*: A pedagógiai pszichológia alapkérdései és a *Radnai Béla* szerkesztésében megjelent *Alkalmazott pszichológia c. művekről*. Az ősz óta ahány igazgatóval találkoztam, valamennyi a két könyvet kérte.

Es itt érkeztünk el a második kérdéshez. Honnan szerezzék be a pedagógusok a szakirodalmat? Vegyük sorra a számbajöhető forrásokat.

Legelső a nevelői könyvtár. Ez, sajnos, kevésbé jöhet számításba. A községi iskolákban, legalábbis a kisközséges településeken, nem beszélhetünk könyvtárról, mert az ott található könyvek nem tervszerű gyarapítás eredményeképp kerültek oda, hanem *véletlenül*, a könyvtár tehát alkalmasszerűen összeállt könyvek halmaza. A vita-indító cikkben említett „számos más ok” közé vehetjük véleményem szerint az olyanokat is, mint az iskolai könyvtárak zömének rossz elhelyezése és kezelése. Zsúfolt tanári szobákban, szertárakban, szakszerűtlenül raktározóvá várnak a könyvek az olvasót. Feltárásról, katalógusról nem is beszélhetünk, így fordulhat elő, hogy az iskolákban tanító pedagógusok maguk sem ismerik, mi van meg a nevelői „könyvtárban”. Bizonyításként álljon itt a túldolai táblázat.

A járás területén 20 iskola pedagógusait kérdezték meg a felsorolt 8 könyv felől. A nevelők 50,5 százaléka nem ismerte e műveket. Pedig, úgy hiszem, a számonkért művek fontosságához nem férhet kétség.

A nevelői könyvtárak használhatóságát csökkenti az alacsony könyvbeszerzési keret, melyből a megjelenő új irodalomra sem telik, nem beszélve két évtizedes mulasztásainak pótlásáról.

A következő számbajöhető forrás a saját könyvtár. A már említett vizsgálatban a megkérdezettek 38 százaléka válaszolta, hogy az általa utoljára olvasott szakkönyv a saját könyvtárából való, tehát elég magas százalékban részesül a szakkönyv beszerzéséből az otthoni könyvtár. De nyilván ennek is vannak korlátai. Vizsgálatunk szerint egy-egy pedagógus saját könyvtárában kb. 260 kötet található, ebből 8–10

A könyv címe	A vizsgált 20 iskola közül megvan a könyv	Az ott tanító nevelők száma	Közülük nem ismeri	Csak hallott róla	Együtt	Százalékban
ÁGOSTON György: Pedagógia I. A nevelés elmélete	3	18	5	1	6	33,3
CLAUSS Günter–HIEBSCH Hans: Gyermekpszichológia	19	143	58	28	86	60,1
A 6–10 éves korú gyermek világnézetű neveléséről	4	40	8	5	13	32,5
KELEMEN László: A tanuló gondolkodása 6–10 éves korban	8	63	16	10	26	41,3
KELEMEN László: A 10–14 éves tanulók tudásszintje és gondolkodása	16	129	41	22	63	48,8
NAGY SÁNDOR: Pedagógia III. Az oktatás elmélete	2	17	2	5	7	41,2
NOWOGRODZKI Tadeusz: Fejlődéslélektan	5	34	20	8	28	82,4
Tanulmányok a tanulói aktivitás köréből	3	31	6	5	11	35,5
Összesen		475	156	84	240	50,5

százalék a pedagógiai vonatkozású munka. A szóródás az egyes műveket illetően olyan nagy, hogy kevés a biztosíték arra, hogy egy-egy saját könyvtárban éppen a legfontosabb, szükséges könyvek vannak meg. Az általunk kérdezett 12 mű közül összesen 156 kötet található 200 nevelőnél. Ha ehhez hozzávesszük, hogy egy családból többen is pedagógusok (férj, feleség, egyéb családtag), feltehető, hogy legfeljebb 10–12 százalékának van meg a saját könyvtárában az említett 12 mű.

A könyv megszerzésében számításba jöhet az Országos Pedagógiai Könyvtár is. *Tölgyesi József* szerint „... a nevelők szívesebben fordulnak jelenleg és a továbbiakban is az OPK-hoz.” Nyilván így is van. Aki már igénybe vette az OPKM szolgáltatásait, elégedett vele. Csak éppen az a kérdés, hányan veszik igénybe? Felmérésünk szerint a járás pedagógusainak 75 százaléka nem ismeri az OPKM dokumentációs szolgáltatásait, 23 százaléka ismeri, de még nem vette igénybe, és csak 2 százalékot teszi ki azok aránya, akik az elmúlt egy év alatt irodalmat kértek onnan.

A tények önmagukért beszélnek.

Utóljára hagytam a közművelődési könyvtárakat. A községi könyvtárak nem rendelkeznek megfelelő számú pedagógiai könyvvel — nem is ez a fő feladatuk. A járható út az, hogy a megyei és a nagyobb járási könyvtárakban kell kiépíteni a pedagógiai könyvtárat. Ezt a gyakorlatot követi néhány év óta minden nagyobb közművelődési könyvtár. A következőkben nyilván a járási, városi könyvtárakban is tudatosabban, tervszerűbben kell foglalkozni a gyarapítással, feltárással, propagandával. Ezt az igények követelik meg. Nem arról van szó, hogy az OPKM funkcióját vegyék át a közművelődési könyvtárak, hanem meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy az érdeklődő pedagógusok — akik remélhetőleg évről évre többen lesznek — a leggyorsabban, legegyszerűbben hozzájussanak a kért pedagógiai műhöz.

Természetesen a könyvtárosoktól valóban „nem kívánható meg, hogy... minden tantárgyhoz, azok módszertanához magas fokon értsenek”, ahogy *Kisfaludy Sándor* helyesen említi. Erre nincs is szükség. A könyvtárosok nem akarják helyettesíteni a szakkönyvet, de igenis szeretnék eljuttatni az érdeklődőkhöz, a „címzettekhez” a pedagógiai szakirodalmat. Ehhez pedig nem a szakkönyvekben foglalt anyag tudására van szükségük, hanem bizonyos pedagógiai irodalomismeretre, pedagógiai készségre, segíteni akarásra, amivel a könyvtárosok, úgy vélem, rendelkeznek is.

A közművelődési könyvtárak, mégpedig elsősorban a megyei, a járási, a városi könyvtárak — a Veszprém megyeiek is — már jó néhány módszerrel próbálkoztak, hogy a pedagógusok segítségére siessenek. A megyei könyvtáron kívül a járásiak is nem egy ajánló bibliográfiát adtak ki, szóban és más eszközökkel propagálták a pedagógiai szakirodalmat. A Pápai Járási Könyvtár levelet küldött a járás felsőfokú levelező oktatásban részt vevő pedagógusainak, és felajánlotta a könyvtár segítségét a szakdolgozatuk elkészítéséhez szükséges irodalom beszerzéséhez. Ellenértékként az

elkészített szakdolgozat egy másodpéldányát kérte, amit újabb segítségként rendelkezésre bocsátana a következő időszakban továbbtanulóknak.

Végezetül még egy gondolat. A szakirodalmi igény felkeltése abban a pedagógusban, akinél ez „belülről” nem jelentkezik, nagyon sok formában, módszerrel történhet. A könyvtárosok örülnek annak, hogy a munkában részt vehetnek, szeretnének még eredményesebben tevékenykedni ezen a területen; mert tudják, hogy a pedagógusok jó munkájának eredményeképp a könyvtáraknak egyre több olvasójuk lesz. A vita arról, hogy *ki segít kinek*, azt hiszem, fölösleges, célravezetőbb, ha a könyvtáros és a pedagógus együtt dolgozik. A könyvtárosnak tudnia kell, hogy az oktatás munkájához, a gyermekek neveléséhez milyen szakkönyvekkel tud hozzájárulni a könyvtár állományából, a pedagógus pedig ismerje a községi könyvtár állományát, hogy a tanulóknak ajánlani tudja a megfelelő könyveket.

Igaz a van *Tölgyesi József*nek abban, hogy a pedagógusok legyenek tagjai a községi könyvtárnak. Ez az első lépés. És itt is van még tennivaló, mert adataink szerint a pápai járásban a nevelők 25 százaléka nem tagja a községi könyvtáraknak.

Tóth Dezső

Hagyományos és gépi feldolgozás az Országos Műszaki Könyvtárban

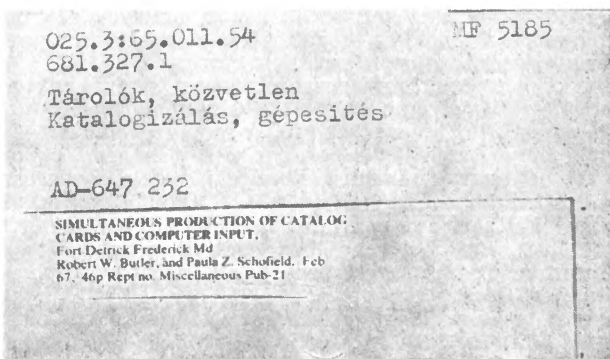
Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ az ország legnagyobb műszaki-természettudományi állományával rendelkezik: 1969. január 1-én 671 000 egységet számlált, amiből 270 000 a könyv, 91 000 a folyóirat és 310 000 példány a fordítás-másolat.

A mennyiség az állomány egyik értékmérője ugyan, de sokkal inkább jellemző az OMKDK anyagára, hogy sokféle kiadványtípusból és olyan információkat tartalmazó dokumentumokból áll, amelyek egyetlen más hazai műszaki könyvtárban sem található. Ilyen például a fordításgyűjtemény, amely több százezer folyóiratcikk, könyvrészlet, kongresszusi beszámoló, kutatási jelentés, szabadalom, szabvány stb. fordításmásolatait tartalmazza. A nyomtatott kiadványokon kívül egyre inkább törekszik új adathordozók (mikrofilm-tekercs és lap, lyukkártyák stb.) beszerzésére is.

A folyamatosan beérkező sokféle állományegységet az OMKDK könyvtári feldolgozó apparátusa igyekszik úgy feltárni, hogy a bennük rejlő gazdag információs anyagot az olvasók többféle megközelítésben is megtalálják és felhasználhassák. A feldolgozás hatékonyságát a könyvtár átszervezése is elősegítette. Az addigi szervezet, amely a kiadványtípusokra épült (könyvosztály, folyóiratosztály) megszűnt, és helyébe a funkciók szerinti tagozódás lépett. Ennek megfelelően valamennyi dokumentum beszerzése a gyarapítási osztály hatáskörébe tartozik, a feldolgozó osztály feladata pedig a könyvtár sokféle dokumentumának feltárása.

Az átszervezést indokolta tette, hogy az információk java része a hagyományos kiadványtípusok (könyv, folyóirat) formájában jelentkezik, mellettük azonban mind nagyobb fontosságra tesznek szert a kereskedelmi forgalomba általában nem kerülő, ún. nem hagyományos dokumentumok: reportok, preprintek, prospektusok, katalógusok stb. és az olyan sajátos adathordozókon rögzített információs (audio-vizuális) anyag, mint a film, hangszalag stb. Az egymástól merőben eltérő dokumentumok sokrétű feltárása szükségessé tette, hogy az azonos és egymáshoz kapcsolódó feladatokat végzők funkcionális egységekbe összevontan működjenek.

Az áttérés kedvező feltételeket teremtett az addig követett módszerek továbbfejlesztésére. Kezdetben például az USA-ból beszerzett reportok katalógusának

Fotóeljárással készült katalóguscédula

előállításához a kutatási jelentések forráskiadványának címléírását használták fel oly módon, hogy a kiadványban szereplő címeket ellátták a szükséges jelzetekkel (ETO jelzet, tárgyszó, raktári szám), és a kicsinyített fotómásolatot katalóguscédulák formájában használták. Erről a megoldásról azonban kiderült, hogy túl munkaigényes és nem is gazdaságos, tekintettel a fényképezés és a katalóguscédulákhoz felhasznált nagymennyiségű fotópapír tetemes költségére. A hagyományos módon (stencilen) készített cédulák a fotóeljárásnak negyedrésszébe kerülnek, ezért a report katalóguslapok fényképezéses módszerrel történő előállítását megszüntették. A fotóeljárással feltárt kb. 3000 amerikai kutatási és fejlesztési jelentésről permutált index-szel ellátott bibliográfiai tájékoztató kiadvány készül.

A tervek szerint a jövőben — esetleg mikrofilm-lapon — beszerzett reportokról is gépi úton előállított kötetkatalógust szerkeszt a könyvtár, mivel a szükséges adottságok megvannak és e téren már kellő tapasztalattal rendelkezik. A gépi módszerek alkalmazását ugyanis az OMKDK még az 1960-as évek elején az elsők között vezette be. Az útkeresésnek ebben az időszakban arra a meggyőződésre jutott, hogy a könyvtári munkaterületek közül elsősorban a feldolgozás, a katalógus, az index-készítés és azok összesítő és variáns feladatai a kötetkatalógusokkal valósíthatók meg a legjobb hatásokon.

A gépi feldolgozáshoz szükséges címléírasi problémák megoldása és a gépesített feldolgozás menetének kialakítása után először az *oktatási anyag: a műszaki egyetemek és főiskolák, felsőfokú technikumok és a szakmunkásképzés* (üzemi akadémiák, tanfolyamok) *jegyzetei* kerültek feldolgozásra a Gépi Adatfeldolgozó Vállalat IBM Hollerith 80 oszlopos lyukkártya gépparkjának felhasználásával.

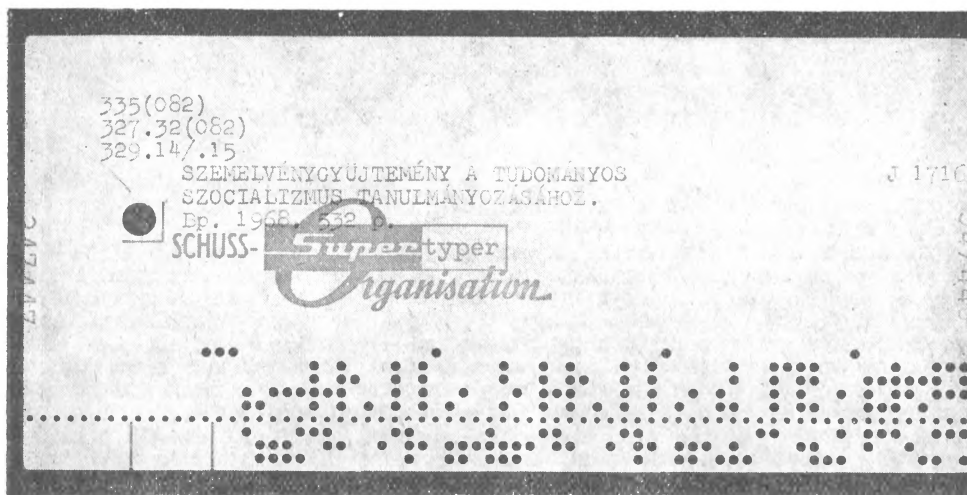
A jegyzetekre azért esett a választás, mivel ezeket a könyvtár folyamatosan gyűjti a termelésben dolgozó műszakiak, valamint a könyvtár olvasótáborának kb. 30%-át alkotó egyetemi hallgatók segítségével. A jegyzetek nyilvántartására és gyors feltárására a leltározást a címléírással együtt végzik oly módon, hogy a címeket ív alakú lapokra másolattal gépelik, a másolati lapokon feltüntetik az érték, kötet-szám stb. adatokat, majd a lapokat egybekötik leltárkönyvvé. Az első lapoldalon levő címléírások kerülnek gépi feldolgozásra, a gépek a címléírás szövegét lyukkártyákon (lyukszalagon) rögzítik. A lyukkártyákon őrzött címadatokat azután a géppark kíván-ság szerinti sorrendben: szerzői betűrend, illetve ETO szakjelzetek stb. szerint csoportosítva kötetkatalógusokban dolgozza fel.

A gépi technikához való alkalmazkodás szükségszerűen a katalogizálás egyszerűsítéséhez és ésszerűsítéséhez vezetett. A címléírás csak a legszükségesebb adatokra szorítkozik, így a névkiegészítés, a táblázatok, mellékletek feltüntetése elmarad, a terjedelmet az utolsó számozott lapoldal alapján adják meg stb. E változtatások, tapasztalataink szerint nem okoztak zavart a használók körében és megerősítik azt a sokak által hangoztatott nézetet, hogy időszerű a címléírasi szabályok egyszerűsítése.

A könyvtári gépi feldolgozás színvonalának emelésére 8 csatornás lyukszalagú, a nagy- és kisbetűk rögzítésére alkalmas automata írógépekkel felszerelve alakult meg a gépi tájékoztatási csoport, amely egyéb fontos feladata mellett vállalta a kötetkatalógusok üzemszerű elkészítését Supertyper 8500 tip. lyukszalagkártya író-automatával. 1967-től e gép lyukszalagain történik a címléírások rögzítése, és ezekről állítják elő a különböző kiadványok kötetkatalógusait, amelyek körébe időközben az időleges értékű anyagok is bekerültek.

A gyakorlat ugyanis azt bizonyítja, hogy a termelésben dolgozó műszakiak, vállalati kutatók részére a kereskedelmi forgalomba nem kerülő dokumentumok: gyártmánykatalógusok, prospektusok, gépkönyvek, konferenciák kiadványai stb. is igen értékes információkat tartalmaznak, amelyek azonban hamar elavulnak. Önként kínálkozott a lehetőség, hogy ezek is a jegyzetekhez hasonlóan, gépi úton készült kötetkatalógusokban kerüljenek feltárára.

A gépi feldolgozáshoz az időleges kiadványok típusait 20 csoportba osztották és megfelelő kódszámokkal jelölték: például 100 Alkatrészkatalógus, 120 Árjegyzék, 260 Normák, 340 Típustervek stb. A csoportokon belül a kiadványokat betűrendbe sorolták, mivel szerzőjük nincs, a cím első három értelmes szavának kezdőbetűiből képzett betűszavak alkalmazásával (Luhn-féle rendezési elv). Például ALP = Automatikus lengőhengeres polírozógép. A kötetkatalógus két részből áll: az elsőben a kiadványokat a típusoknak megfelelő csoportosításban a kódszámok sorrendjében és azon belül a címek betűrendjében találjuk; a második rész a betűrendes tárgymutató, az információ visszakeresésének tulajdonképpeni eszköze, amely a kiadványok tartalmát kifejező tárgyszavak (vezérszavak) mellett utal a kiadvány típusára, betűrendi sorrendjére és a kiadvány raktári jelzetére: pl. Automatikus lengőhengeres polírozógép. 180 ALP B 19237. Ily módon a feldolgozó munka gépesítése lehetővé tette olyan kiadványtípusok nagymennyiségű folyamatos feltárását is, amelyek addig egyáltalán nem vagy csak erős válogatással és korlátozott számban kerültek feldolgozásra.

Lyukszalagkártya a gépi feldolgozáshoz (Képünkön csupán a kártya harmadrésze látható)

Említettük, hogy az OMKDK nagy fordításgyűjteménnyel is rendelkezik, melynek értékét növeli, hogy a megrendelők kívánsága, tehát valóságos igények, szükségletek szerint válogatott anyagot tartalmaz. Ez a gyűjtemény 1954-től kezdve évente növekvő számú, jelenleg évi 32—35 000 könyvrészlet, folyóiratcikk, szabvány, szabadalom, report stb. fordításával (fordításmásolatával) gazdagodik. A fordítások feldolgozásának eredménye az OMKDK több százezer fordításcímet tartalmazó betűrendes és ETO rendszerű cédulakatalógusa. Az így készült címeírásokat felveszik a Műszaki és Gazdasági Fordítások Címjegyzékébe is, amely a Műszaki Lapszemle mellékleteként havonta jelenik meg. A *fordítások katalógusa a folyóiratcikkeket folyóiratokként* és azon belül a megjelenés időrendjében sorolja fel.

A külföldi folyóiratcikkek fordításainak katalógusát a *hazai szakfolyóiratokban megjelenő cikkek ETO rendszerű szakkatalógusa* egészíti ki.

A nem hagyományos dokumentumok közül még ki kell térnünk a *kongresszusi kiadványokra*, amelyek a legkülönbözőbb formában (részcímes periodika, folyóiratok külön száma, melléklete stb.) látnak napvilágot, s amelyekről külön katalógus tájékoztatja a kutatókat. Ezenkívül a kongresszusi anyagról kötetkatalógus készül gépi lyukkárttyával permutált deszkriptoros (oszlop-) index-szel. Itt említjük meg, hogy a hazai nagyobb mérvű kutatások központi nyilvántartása 1968 óta folyik az OMKDK-ban, s a témák ETO szerint rendezve a kutatók rendelkezésére állnak. A különkatalógusok sorában kisebb szerepet játszik a mikrofilmeket feltáró katalógus, amelynek kiépítése 1957-ben kezdődött.

Az OMKDK új szerzeményeiről az *Új Könyvbeszerzések* című, kéthavonta megjelenő kiadvány tájékoztat, amely 11 szakterületre osztva, az ETO számok sorrendjében bibliográfiai pontossággal közli a könyvtár által beszerzett szakkönyvek, kutatási jelentések, kongresszusi anyag stb. címeírását egyoldalú perforált lapokon. (A címeírások kartonokra felragasztva beilleszthetők a vállalati és kutatóintézeti könyvtárak nyilvántartásaiba.)

A periodikusan megjelenő és az összesítéseket tartalmazó kumulált kötetkatalógusok mellett egy-egy szakterület anyagáról időnként kötetkatalógusok is készülnek. Így a közelmúltban jelent meg a „Számítástechnika. Informatika. Szervezés” című az utóbbi 2—3 évben beszerzett mintegy 1200 műről, gépi úton készült, index-szel ellátott kötetkatalógus. (Ismertetését l. a Könyvtáros 1969. 12. számának 755—56. oldalán.) Jelenleg szerkesztik az *OMKDK periodikus kiadványok. 1945—1969. c.* kötetkatalógust, amely a könyvtár gazdag folyóirat-állományát tárja fel betűrendben és — a tervek szerint — géppel készülő permutált index segítségével.

Az OMKDK feldolgozó munkájában bevezetett és itt vázolt kezdeményezések kedvező tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a nem hagyományos dokumentumok szokványostól eltérő feltárására a kötetkatalógusok alkalmasak. Néhány példányos másolatban is elkészíthetők, de gazdaságosabb és a közérdeket jobban szolgálja sokszorosításuk, amelyhez a gépi nyelven rögzített címadatok lehetővé teszik a megfelelő változatokat és az időközönkénti összesítéseket.

Dr. Móra László

Fél esztendő egy új járási könyvtárban

A Kiskunhalasi Járási Könyvtár új épületét 1969 május végén vettük át, akkor kezdtük meg rendeltetésszerű működtetését. Az épületről Szabados László az 1969. októberi számban tájékoztatta a Könyvtáros olvasóit.

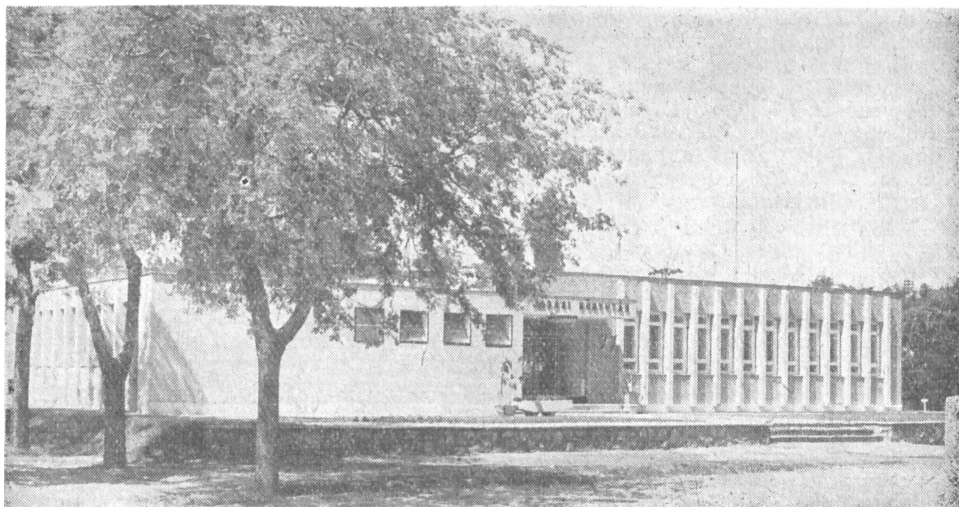
Az új könyvtár elhelyezését a tervezés időszakában, de még a költözködés idején sem tartottuk megfelelőnek. Nem a város központjában épült, ezért attól féltünk, hogy az olvasók száma, a könyvtár forgalma csökkenni fog. Bár a megnyitás óta eltelt néhány hónap rövid idő a könyvtár életében, annyit megállapíthatunk, hogy aggodalmunk alaptalan volt. A könyvtárosok és — ami még fontosabb — az olvasók is megbarátkoztak a könyvtár új elhelyezésével. Rájöttek, hogy nincs messze, sőt a város fejlődését figyelembe véve nem rossz az elhelyezése. Egyedül az kifogásolható, hogy a gyermekkönyvtár nem fért el az épületben.

A kölcsönzés megkezdésének napja igen tanulságos volt. Az olvasók örömmel fogadták a szabadpolcon elhelyezett könyvek ezrei közötti választási lehetőséget, de elvárták, hogy az új környezetben részletesen tájékoztassuk őket. A ruhatár is új volt számukra, sokan feleslegesnek tartották, mi viszont következetesen ragaszkodtunk használatához. A látogatókat vonzotta a bőséges olvasótermi anyag, de sokan ezt is szerették volna kölcsönözni. Sokszor nehéz volt meggyőzni egy-egy olvasót arról, hogy ez csak helyben olvasható. Általában meglepő volt a nagyfokú érdeklődés, ami a könyvtár iránt megnyilvánult. Sok helyi lakos — és nemcsak beiratkozott olvasó — vidéki, külföldi ismerősének is megmutatta a könyvtárt. A közvélemény ugyanis a város egyik nevezetességének tartja az új intézményt.

Az érdeklődés megmutatkozik az új olvasók számában is. Igen sok olyan olvasó tért vissza a könyvtárba, aki korábban hosszabb időre elmaradt. Napjainkban elmaradást csak piacozó tanyai olvasóknál tapasztalunk. Ők hetenként egyszer, a piac napján jöttek kölcsönözni — kosarakkal megrakodva. Nehéz kosárral valóban bajos eljutni a piacról a könyvtárba. De kezdjük észlelni, hogy a tanyai olvasók is megtalálják a módját a könyvtárlátogatásnak, ha nem is a piac napján, mint eddig.

A beiratkozott olvasók száma a felnőtt részlegben 1968. december 31-én 3675, 1969. december 31-én 3850 volt. A beiratkozás nem nőtt olyan arányban, mint a látogatás és a kölcsönzés.

A kölcsönzők száma 1968. június—december hónapokban 25 605, 1969. június—decemberben 31 732. (Az olvasótermi látogatók, újságolvasók, valamint a rendezvények résztvevői nem szerepelnek ezekben a számokban.)

A Kiskunhalasi Járási Könyvtár új épülete (Magyari János felv.)

Az új könyvtár heti hat napon át 54 órában tart nyitva, minden nap este 8 óráig. Az olvasóterem és az újságotoló, ahol a tv is van és ahova az audió-stúdió is kerül, állandóan látogatott. Az itt megfordulók száma naponta 80—100 fő. A könyvtár összes napi látogatóinak átlagszáma — a rendezvényeket nem számítva — 270. Legtöbbjük közép- és felsőfokú tanintézeti növendék. De állandóan emelkedik az értelmiségi, a munkás, sőt a paraszt olvasók aránya is. Az újságotoló beiratkozás nélkül is látogatható.

A kölcsönzött kötetek száma a látogatók számának megfelelően növekedett: 1968. június—decemberben 86 994, 1969. június—decemberben 116 047 kötet volt.

A kölcsönzés nemcsak mennyiségileg, de összetételben is fejlődést mutat. Míg a régi könyvtárban a kölcsönzés zöme a kölcsönző pultnál bonyolódott le, ma kizárólag a szabadpolcos térben, sokszor a tájékoztató könyvtáros segítségével történik. A visszahozott könyveket a raktáros azonnal visszaosztja a szabadpolcra. Így jobban kézben foroghat az állomány. Különösen előnyös ez a szakirodalom használatánál. Itt nagy jelentősége van a tájékoztató könyvtáros munkájának is. Az olvasók otthonosan és élvezettel válogatnak a sok ezer kötet könyvből. Szívesen üldögélnek a polcok között elhelyezett ülőkéken, fotelekben. Igen sokszor negyven-ötven kölcsönző válogat egyszerre, vagy éppen olvasgat a legnagyobb csendben, nem zavarva egymást.

Mindebből megállapíthatjuk, hogy a könyvtár Kiskunhalas kulturális életének egyik fontos székelye, központja lett. Az érdeklődés szemlátomást fokozódik iránta. Folyamatban van az audió-stúdió felszerelése is. Hatszáz művészlemez és magnószalag az induló állomány: klasszikus és modern zenei felvételek, amelyeket tíz személy hallgathat egyszerre.

Az előadóteremben kezdődik a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat audió-vizuális nyelvtanfolyama. Már is annyi a jelentkező, hogy több párhuzamos csoportot kell szervezni. A TIT-tel és KISZ-szel együttműködve előadásorozatokot is szervezünk igen változatos témákkal és népszerű előadókka. A város irodalom- és könyvtárbarát közönségének állandó jellegű rendezvényeket kívánunk nyújtani.

A későbbiekben fokozni kívánjuk szolgáltatásaink színvonalát, változatosságát. A szép és kellemes környezet adta művelődési, szórakozási lehetőségeket tartalmas és érdekes szolgáltatásokkal akarjuk vonzóvá tenni.

Maratonosi Pál

a Kiskunhalasi Járási Könyvtár igazgatója

Úttörők az Olvasó népert

Minden általános iskolai tanuló, aki idejében nem válik olvasóvá, hiányozni fog az olvasó felnőttek társadalmából is. A Nagykáta Járási Könyvtár e felismerés nyomán szervezte és indította útjára *Úttörők az olvasó népert* elnevezéssel ifjúsági olvasótoborzó versenyét. Az akció lényege kezdetben az volt, hogy a már olvasó gyermekeket az úttörőcsapatvezetők és a könyvtárosok ösztönözték: ne elégedjenek meg azzal, hogy ők maguk olvasók, otthonosan érzik magukat a könyvtárban, kedvvel használják a kézikönyvtárt, hanem hívják magukkal a környezetükhöz tartozó felnőtteket és gyermekeket, váljanak ők is rendszeres könyvtárlátogatókká. Mindehhez versenylapot kaptak, a toborzott új olvasókért pontszámot, és köztöltük velük, hogy majd a járasi értékelésen döntjük el, melyik úttörőcsapat, melyik gyermek érte el a versenyben a legjobb eredményt. Ennél többet nem mertünk kérni az első évben a gyermekektől.

Lényegesen tágabb körben fordultunk a járás pedagógusaihoz. Első lépésünk az volt, hogy a járasi úttörőszövetség titkára és a járasi könyvtár munkatársai megbeszéltek a feladatokat (célkitűzéseinkkel teljes mértékben egyetértettek az MSZMP járasi bizottságának vezetői is), s megállapodtunk, hogy az akcióért a járasi úttörőszövetség titkára és a járasi könyvtár igazgatója egyaránt felelős. Ezt követően módszertani levélben ismertettük az Írószövetség felhívásának lényegét, s az Úttörők az olvasó népert mozgalom céljait. Feltártuk a valóságos helyzetet, ti. hogy az iskola és a könyvtár közötti kapcsolatnak csak itt-ott vannak nyomai, holtan szervezett együttműködéssel az olvasásnak sok száz terjesztője lehetne. Ezután ki-ki a maga területén folytatta tovább a munkát. Az önkéntesség elvát a legszigorúbban megtartottuk, és ennek volt természetesen következménye, hogy akadt olyan tantesztület a járásban, amelyben az úttörővezető pedagógus és a könyvtáros közönnyel, sőt elutasítással találkozott. Természetesen olyan könyvtáros is volt, aki az ügyvel nem tudott mit kezdeni, mint ahogy a könyvtári munkával sem.

Fábián Zoltán író a díjkiosztó ünnepségen

A verseny eredményhirdetése ünnepélyes formák között történt, minden úttörőcsapat első három helyezetteje és a három legjobb csapat képviselői vettek részt rajta. Tapasztalatunk szerint rangja lett annak a gyermekek között, hogy az olvasás érdekében tevékenykedő úttörőket a „járásnál” ünnepelték.

Nem feledkeztünk meg a mozgalomban részt vevő pedagógusokról sem. A tanácsköztársasági évforduló előtti csapatvezetői munkaértekezleten minden eredményesen dolgozó pedagógusnak ajándékkönyvet adott át Fábián Zoltán író, és tolmá-

csolta az Írószövetség üdvözlését. A megjutalmazottak az ajándékkönyvekben a járási pártbizottság névre szóló köszönő sorait találták. A mozgalom helyzetéről az Úttörő szövetség vezetőségi ülésein kéthavonként beszámoltunk. Meggyőződés, hogy ezek a — látszólag külsőségekre utaló — szervezési formák rendkívül fontosak voltak, mert az alapcélkitűzés képviselték: az egyénhez fordultak köszönő szóval.

A mozgalom egyik népszerűsítő plakátja

A második évben — 1969—70-es tanév — kiszélesedett a mozgalom, új eszközökkel és lehetőségekkel kívánja a könyvet kézközelbe vinni. A gyermekek korosztályi igényének megfelelően a versenyformát változtatlanul megtartjuk, de a pedagógiai-könyvtári célok tágabb teret kapnak. Az új versenyfeltételek közül a legfontosabbak: felnőtt olvasó szervezése (2 pont), gyermekolvasó szervezése (1 pont), könyvtári híradó szerkesztése az iskola vagy egy-egy osztály részére (1 pont), regény vagy mesekönyv ismertetés készítése (3 pont), ismeretterjesztő könyvről szóló ismertetés készítése (5 pont), „Otthon” könyvcseré szolgálat (alkalmanként 1 pont), „Könyvespolc” (házi kiskönyvtár gyűjtése) csak VII—VIII.

osztályosok részére (10 pont). A mozgalom egyik nem elhanyagolható eredménye, hogy megnőtt a pedagógus könyvtári olvasók száma, s egyre jobban fejlődik az igény a könyvtárközi kölcsönzésre.

Az első év természetesen megmutatta azt is, milyen szervezési hibák fordultak elő: A versenyzők könyvtári nyilvántartása füzetekben nehézkes, ezért idén a személyi lap szélességi méretének megfelelő nyilvántartó lapokat készítettünk.

Az értékelésnél különbséget kell tenni kis és nagy iskola, azaz központi és tagiskola között. Szükséges továbbá a versenyző kisdobos és úttörő gyermekek korosztályokra bontása is. Az iskolák, pontosabban az úttörőcsapatok teljesítményének értékelésénél a pontszámot vesszük majd tekintetbe. Az elmúlt évben ugyanis az iskola tanulóinak létszámához viszonyítottuk a csapat összes pontszámát, s ez nem volt helyes.

Befejezésül szeretném hangsúlyozni: kísérletünk példa lehet arra, hogy létezhet iskola és könyvtár között olyan szervezett kapcsolat is, ami a két intézmény erejét képes egyesíteni az olvasás, a könyvtár népszerűsítésére.

Barna Eleonóra

a Nagykatái Járási Könyvtár igazgatója

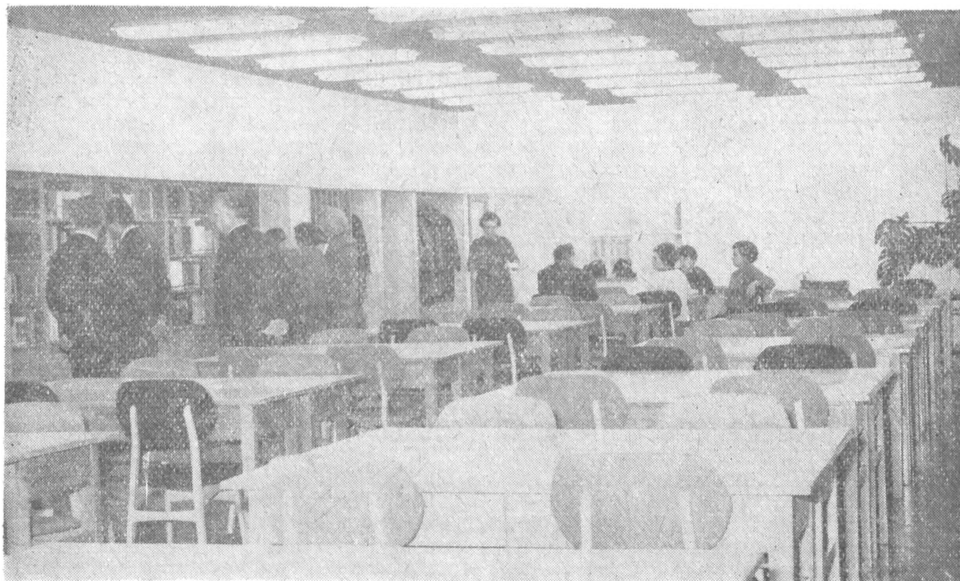
Új olvasóterem nyílt a Budapesti Műszaki Egyetemen

A Budapesti Műszaki Egyetem nappali hallgatóinak száma az 1955/56-os tanévben 7470, az 1964/65-ös tanévben 8058, az 1969/70-es tanévben pedig 7506 volt. Mint az adatokból megállapítható, másfél évtizedet tekintve, a nappali hallgatólétszám ingadozása igen csekély. A külföldi szakirodalom szerint a hallgatók mintegy 14–18 százalékának kell könyvtári férőhelyet biztosítani az egyetemi könyvtárakban. A műszaki egyetemi könyvtárakban azonban elegendő a létszám 10 százalékának megfelelő könyvtári férőhely is, mivel a hallgatók rajztermekben, laboratóriumokban, műhelyekben és üzemekben is dolgoznak, s így kevesebb könyvtári munkahelyre van szükségük, mint az egyéb egyetemi hallgatóknak.

A Budapesti Műszaki Egyetemen a Központi Könyvtárban 280 férőhely áll rendelkezésre, ezenkívül a közlekedésmérnöki kar könyvtárában 45. A tanszéki könyvtárakban is található könyvtári férőhelyek, ezek azonban könyvtárhasználat szempontjából nem egyenértékűek az előbbiekkel, mivel csak meghatározott időben használhatók, sok helyen nincs főfoglalkozású könyvtáros — így a szakszerű kiszolgálás nincs biztosítva —, a könyvtárhelyiségben rendszeresen vizsgáztatnak stb. A tanszéki könyvtárakban levő férőhelyeket a hallgatók könyvtári munkahelyeként tehát nem vehetjük figyelembe.

A könyvtári férőhelyeknek a nappali hallgatólétszámhoz viszonyított aránya, mint látjuk, kb. 4,3 százalék. Ez egyáltalán nem kielégítő. Megjegyezzük, hogy a

Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára nyilvános tudományos könyvtár, ahová évenként csaknem ezer végzett mérnök is beiratkozik, s ők is gyakran igénybeveszik az olvasótermeket. Ily módon az előbbi arány a hallgatók szempontjából tovább csökken. Az egyetemnek azonban esti, levelező, szakmérnök és gazdasági mérnök hallgatói is vannak, akiknek egy része időnként szintén használja az olvasótermeket. Sajátos helyzet az is, hogy az újonnan létesített műszaki főiskolák hallgatói szintén kölcsönöznek a központi könyvtárból és használják az olvasótermeket.

Mindennek eredményeként a 230 férőhelyes *nagyolvasóterem állandóan zsúfolt*, a vizsgaidőszakokban pedig a könyvtár képtelen az igényeket kielégíteni, sok hallgató kiszorul az olvasóteremből. A helyzet javítására már évekkel ezelőtt határozat született az olvasói férőhelyek számának növeléséről. Mivel a központi könyvtárban ez nem volt megvalósítható, az új, megépítendő tanulmányi épületben terveztük olvasóterem létesítését. *A villamosmérnöki kar új (V₂ jelű) épületében* el is készült a központi könyvtár kihelyezett olvasóterme. A tervezés szakaszában sokat küzdöttünk azért, hogy a könyvtár a földszintre vagy az első emeletre kerüljön. Erőfeszítéseink nem jártak sikerrel: az olvasótermet az épület legmagasabb szintjén, *a VII. emeleten helyezték el*. Ebből előny is származott: biztosítva vannak a csendes munka feltételei, a felső emeletek forgalma ugyanis az alsóbb szintek forgalmának csak töredéke.

Az új olvasóterem 58 férőhelyes tágas, világos, és 60 folyómeter szabadpolccal rendelkezik. Az olvasóterembe 4 napilap és 21 folyóirat jár. A kezdő állomány 1000 kötet könyv és 400 egyetemi jegyzet. Az olvasóteremhez raktár is tartozik, melyben további 15 000 kötet számára van férőhely. Az elkövetkező évek feladata lesz a raktári polcok megtöltése az igények szerinti gyarapítással. A könyvtári állományt a villamosmérnöki kar jelenlegi tankönyv- és jegyzetanyaga, ideológiai művek, lexikonok, kézikönyvek, szótárak és adattárak képezik.

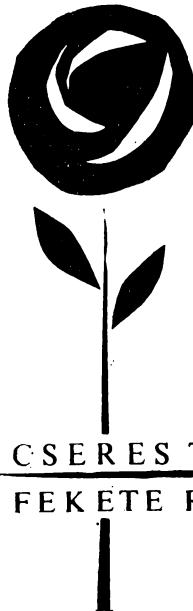
Kétségtelen, hogy a villamoskari olvasóterem megnyitása nem oldja meg a Budapesti Műszaki Egyetemen a könyvtári férőhely gondokat. Az adott helyzetben azonban *mégis fejlődés*, s hasznosan hozzájárul a hallgatók tanulási körülményeinek javításához. Terveink szerint az ezután épülő tanulmányi épületekben újabb olvasótermeket nyitunk, hogy ezáltal kiterjeszthessük a korszerű könyvtári szolgáltatásokat.

Dr. Héberger Károly

Új BIBLIOBUSZT KAPOTT Drezda, az NDK könyvtári szaklapjának, a Der Bibliothekarnak híre szerint. A folyóirat közli a jármű-óriás fényképét is, és megjegyzi, hogy 1970 első felében ezt újabb kocsi fogja követni. Így hát Csehszlovákia, Lengyelország után — és soroljuk ide Romániát is, ahol már szintén megrendelték az első bibliobuszokat — az NDK is rendelkezik már a kis települések és városi lakótelepek, külterületek korszerű ellátásának nélkülözhetetlen eszközével. Mi vajon mikor mondhatjuk ezt el magunkról? (K. S.)

VÁLOGATÁS HUSZONÖT ÉV MAGYAR PRÓZÁJÁBÓL

- ALBERT Gábor: *Az istentagadó*. Elbeszélések. 1969. Szépirodalmi, 276 l.
- ANDRÁS László: *A Laurentis-ügy*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 245 l.
- BÁRÁNY Tamás: *Apátlan nemzedék*. Regény. 1960. Magvető, 571 l.
- BENEDEK István: *Csineva*. 1—2. köt. Regény. 1968. Magvető.
- BERNÁTH Aurél: *Igy éltünk Pannóniában*. 1956. Szépirodalmi, 464 l., *Utak Pannóniából*. 1960. Szépirodalmi, 450 l., *A Múza udvarában*. 1967. Szépirodalmi, 202 l.
- BERTHA Bulcsú: *Füstkuttyák*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 195 l., *A nyár utolsó napja*. Elbeszélések. 1968. Szépirodalmi, 260 l.
- BIRKÁS Endre: *Elfelejtett emberek*. Regény. 1960. Magvető, 288 l., *Kő és homok*. Regény. 1961. Magvető, 233 l.
- BÓKA László: *Alázatosan jelentem*. Regény. 1958. Magvető, 605 l., *Nandu*. 1—2. köt. Regény. 1963. Szépirodalmi.
- CSÁK Gyula: *Mélytengeri áramlás*. Regény. 1963. Magvető, 247 l.
- CSERES Tibor: *Hideg napok*. Regény. 1964. Magvető, 384 l., *Ember fia és farkasa*. Elbeszélések. 1967. Szépirodalmi, 607 l.
- CSOÓRI Sándor: *Tudósítás a toronyból*. Riportnovellák. 1963. Magvető, 212 l.
- CSURKA István: *Tűzugratás*. Elbeszélések. 1956. Szépirodalmi, 336 l., *A ló is ember*. Elbeszélések. 1968. Szépirodalmi, 318 l.
- DARVAS József: *Város az ingoványon*. Regény. 1945. Szikra, 188 l., *Részeg eső*. Regény. 1963. Szépirodalmi, 388 l.
- DÉRY Tibor: *Alvilági játékok*. Elbeszélések. 1946. Szikra, 132 l., *A befejezetlen mondat*. 1—3. köt. Regény. 1947. Hungária, *Felelet*. 1—2. köt. Regény. 1954. Szépirodalmi, *Emlékeim az alvilágból*. 1955. Béketanács 78 l., *G. A. úr X.-ben*. Regény. 1964. Szépirodalmi, 550 l., *A kiközösítő*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 379 l., *Theokritosz Újpesten*. 1—2. köt. Válogatott elbeszélések. 1967. Szépirodalmi, *Ítélet nincs*. Önéletrajzi regény. 1969. Szépirodalmi, 640 l.
- DOBOZI Imre: *Kedd, szerda, csütörtök*. Elbeszélések. 1967. Szépirodalmi, 357 l.
- DUTKA Ákos: *A „Holnap” városa*. Regény. 1955. Magvető, 225 l.
- FÁBIÁN Zoltán: *Déltől hajnalig*. Regény. 1965. Magvető, 29 l.
- FÉJA Géza: *Bölcsődal*. Önéletrajzi regény. 1958. Magvető, 305 l., *Kuruc idő*. Regény. 1962. Szépirodalmi, 603 l., *Szabadcsapat*. Önéletrajz. 1965. Szépirodalmi, 387 l., *Csillagok vigyáznak*. Regény. 1968. Szépirodalmi, 511 l.
- FEJES Endre: *Rozsdatemető*. Regény. 1962. Magvető, 332 l., *Vidám cimborák*. Elbeszélések. 1966. Magvető, 258 l.
- FEKETE Gyula: *A hú asszony meg a rossz nő*. Regény. 1963. Magvető, 264 l., *Az orvos halála*. Regény. 1963. Szépirodalmi, 161 l., *Ezeregyedik esztendő*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 254 l., *Csördülő ég*. Regény. 1967. Szépirodalmi, 237 l.
- FODOR József: *Emlékek a hőskorszakból*. Visszaemlékezések. 1964. Magvető, 418 l., *Emberek és állomások*. Visszaemlékezések. 1969. Szépirodalmi, 498 l.
- FÜST Milán: *A Parnasszus felé*. Regény. 1961. Magvető, 487 l., *Ez mind én voltam egykor*. Visszaemlékezések. 1969. Magvető, 617 l.

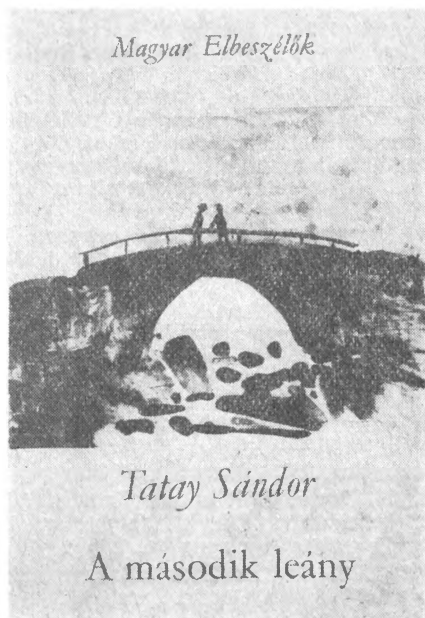

CSERES TIBOR
FEKETE RÓZSA

- GALAMBOS Lajos: *Utas a Göncöl szekerén*. Regény. 1962. Magvető, 275 l., *Keserű lapu*. Elbeszélések. 1963. Magvető, 198 l., *Zsilipek*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 479 l.
- GALGÓCZI Erzsébet: *Félúton*. Regény. 1961. Magvető, 207 l., *Inkább fájjon*. Elbeszélések. 1969. Szépirodalmi, 849 l.
- GÁLL István: *Csapda*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 351 l.
- GERGELY Sándor: *Dózsa György*. 1—3. köt. Regény. 1954. Szépirodalmi, *Rögös út*. Regény. 1955. Magvető, 589 l.
- GODA Gábor: *Panoptikum*. Szatírák. 1956. Szépirodalmi, 547 l., *Ördögűzés*. 1—2. köt. Összegyűjtött elbeszélések. 1963. Szépirodalmi, *Magányos utazás*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 563 l.
- GRANASZTÓI Pál: *Vallomás és búcsú*. Regények. 1965. Magvető, 707 l.
- HERNÁDI Gyula: *Folyások*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 176 l., *Szárak barokk*. Elbeszélések. 1967. Szépirodalmi, 205 l., *Sirokkó*. Regény. 1969. Szépirodalmi, 195 l.
- HIDAS Antal: *Márton és barátai*. Regény. 1959. Szépirodalmi, 572 l., *Más muzsika kell*. Regény. 1963. Szépirodalmi, 747 l., *Ficzek úr*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 729 l.
- ILLÉS Béla: *Kárpáti rapszódia*. 1—3. köt. Regény. 1946. Athenaeum, *Honfoglalás*. 1—3. köt. Regény. 1954. Szépirodalmi, *Az aranylába*. Összegyűjtött elbeszélések. 1965. Szépirodalmi, 622 l.
- ILLÉS Endre: *Hamisjátékosok*. Elbeszélések. 1958. Magvető, 509 l., *Száz történet*. 1—2. köt. Elbeszélések. 1966. Magvető.
- ILLYÉS Gyula: *Hunok Párizsban*. Regény. 1946. Révai, 463 l., *Ebéd a kastélyban*. Elbeszélések. 1962. Szépirodalmi, 337 l., *Szíves kalauz*. Útirajzok. 1966. Szépirodalmi, 635 l., *Kháron la-dikján*. Esszéregény. 1969. Szépirodalmi, 230 l.
- JANKOVICH Ferenc: *Csepp a tengerben*. Regény. 1956. Magvető, 714 l., *Dunántúli végeken*. 1—3. köt. Regény. 1961. Szépirodalmi, *A világverő*. Regény. 1963. Szépirodalmi, 418 l., *A budai napkirály*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 514 l., *A fáktlya kilobbant*. Regény. 1968. Szépirodalmi, 303 l.
- JÉKELY Zoltán: *Felséges barátom*. Regény. 1955. Magvető, 198 l., *Bécsi boldogjárás*. Regény. 1963. Magvető, 319 l.
- JÓKAI Anna: 4447. Regény. 1968. Magvető, 319 l.
- KAMONDY László: *Apostolok utóda*. Regény. 1960. Szépirodalmi, 205 l., *Megdézsmált örömök*. Elbeszélések. 1964. Szépirodalmi, 477 l.
- KARDOS G. György: *Avraham Bogatir hét napja*. Regény. 1968. Magvető, 427 l.
- KARINTHY Ferenc: *Szellemidézés*. Regény. 1946. Hungária, 139 l., *Kentaur*. Regény. 1947. Új idők, 158 l., *Budapesti tavasz*. Regény. 1953. Szépirodalmi, 393 l., *Irodalmi történetek*. Elbeszélések. 1956. Szépirodalmi, 163 l., *Víz fölött, víz alatt*. Elbeszélések. 1966. Szépirodalmi, 593 l.
- KASSÁK Lajos: *Egy lélek keresi magát*. Regény. 1948. Új Idők, 203 l., *Mögötte áll az angyal*. Regény. 1948. Új Idők, 229 l., *Boldogtalan testvérek*. Elbeszélések. 1957. Szépirodalmi, 358 l., *Az út vége*. Regény. 1963. Magvető, 329 l.
- KERTÉSZ Ákos: *Sikátor*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 333 l.
- KESZI Imre: *Elysium*. Regény. 1958. Szépirodalmi, 419 l., *Örvényes Csóri*. Regény. 1962. Magvető, 417 l.
- KODOLÁNYI János: *Vizöntő*. 1—2. köt. Regény. 1948. Szöllősy, *Boldog béke-idők*. Regény. Pécs, 1956. Dunántúli Magvető, 454 l., *Az égő csipkebokor*. 1—2. köt. Regény. 1957. Magvető, *Jehuda bar Simon emlékiratai*. Regény. 1957. Magvető, 223 l., *Új ég, új föld*. Regény. 1958. Magvető, 677 l., *Vízválasztó*. Regény. 1960. Magvető, 698 l.
- KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: *Szabadság*. Regény. 1945. Révai, 306 l., *Mérlegen*. Regény. 1950. Szépirodalmi, 370 l., *A csillagszemű*. Regény. 1953. Szépirodalmi, 564 l., *A boldogtalanság művészete*. Regény. 1958. Magvető, 416 l., *Párbeszéd a sorssal*. Regény. 1962. Mag-

- vető, 299 l., *Arcok napfényben*. Elbeszélések. 1967. Szépirodalmi, 549 l., *Változatok hegedűre*. Regény. 1967. Magvető, 297 l.
- KONRÁD György: *A látogató*. Regény. 1969. Magvető, 272 l.
- LACZKÓ Géza: *Rákóczi*. 1—2. köt. Regény. 1955. Szépirodalmi.
- LÁZÁR Ervin: *Csonkacsütörtök*. Elbeszélések. 1966. Szépirodalmi, 229 l.
- LENGYEL József: *Mérni a mérhetlent*. 1—2. köt. Összegyűjtött írások. Szépirodalmi.
- LENGYEL Péter: *Ogg második bolygója*. Regény. 1969. Magvető, 329 l.
- LESZNAI Anna: *Kezdetben volt a kert*. 1—2. köt. Regény. 1966. Szépirodalmi.
- MAJOR Ottó: *A nagy Heródes*. Regény. 1968. Szépirodalmi, 266 l.
- MÁNDY Iván: *A huszonegyedik utca*. Regény. 1948. Új Idők, 186 l., *Fabulya feleségei*. Regény. 1959. Magvető, 172 l., *A pálya szélén*. Regény. 1963. Magvető, 232 l., *Egyérintő*. Válogatott elbeszélések. 1969. Magvető, 762 l.
- MARÓTI Lajos: *A kolostor*. Regény. 1968. Szépirodalmi, 599 l.
- MESTERHÁZI Lajos: *Az ártatlanság kora*. Regény. 1963. Szépirodalmi 337 l., *Férfikor*. Regény. 1967. Szépirodalmi, 663 l.
- MÉSZÖLY Miklós: *Sötét jelek*. Elbeszélések. 1957. Magvető, 379 l., *Az atléta halála*. Regény. 1966. Magvető, 254 l., *Jelentés öt egérről*. Elbeszélések. 1967. Magvető, 294 l., *Saulus*. Regény. 1968. Magvető, 156 l.
- MOCSÁR Gábor: *Fekete csónak*. Regény. 1968. Magvető, 338 l.
- MOLDOVA György: *Az idegen bajnok*. Elbeszélések. 1963. Szépirodalmi, 436 l., *Sötét angyal*. Regény. 1964. Szépirodalmi, 281 l., *Gázlámpák alatt*. Regény. 1966. Szépirodalmi, 259 l., *Malom a pokolban*. Regény. 1968. Magvető, 341 l.
- MOLNÁR Zoltán: *Egy márciusi nap*. Regény. 1965. Szépirodalmi, 261 l.
- NÁDAS Péter: *Kulcskereső játék*. Elbeszélések. 1969. Szépirodalmi, 266 l.
- NAGY Lajos: *A lázadó ember*. Regény. 1949. Szikra, 418 l., *A menekülő ember*. Regény. 1954. Művelt Nép, 312 l.
- NÉMETH Andor: *A betű mestere*. Regény. 1954. Szépirodalmi, 329 l.
- NÉMETH László: *Iszony*. Regény. 1947. Nyugat, 431 l., *Égető Eszter*. Regény. 1956. Magvető, 781 l., *Irgalom*. 1—2. köt. Regény. 1965. Szépirodalmi.
- OTTLIK Géza: *Hajnali háztetők*. Regény, elbeszélések. 1957. Magvető, 319 l., *Iskola a határon*. Regény. 1959. Magvető, 473 l.
- ÖRKÉNY István: *Budai bőjt*. Elbeszélések. 1948. Budapesti Irodalmi Intézet, 250 l., *Ezüstpisztráng*. Elbeszélések. 1956. Szépirodalmi, 249 l., *Jeruzsálem hercegnője*. Elbeszélések. 1966. Szépirodalmi, 459 l., *Nászutasok a léggypapíron*. Elbeszélések. 1967. Magvető, 245 l., *Egyperces novellák*. Elbeszélések. 1968. Magvető, 286 l.
- PALOTAI Boris: *Ünnepi vacsora*. Regény. 1955. Szépirodalmi, 227 l., *Zöld dió*. Regény. 1968. Szépirodalmi, 274 l.
- PAP Károlyné: *Bűnbánat*. Elbeszélések. 1962. Magvető, 307 l.
- PINTÉR Tamás: *Halálos tviszt*. Elbeszélések. 1967. Szépirodalmi 274 l.
- RÁKOSY Gergely: *Elmarasztalva Brigitte Bardot*. Elbeszélések. 1968. Szépirodalmi, 377 l., *Az óriástök*. Elbeszélések. 1969. Magvető, 247 l.
- REMENYIK Zsigmond: *Élők és holtak*. Regény. 1948. Révai, 337 l., *Por és hamu*. Regény. 1955. Magvető, 581 l., *Vándorlások könyve*. Önéletrajzi regény. 1956. Szépirodalmi, 334 l., *Ősök és utódok*. Regény. 1957. Magvető, 294 l.
- RIDEG Sándor: *Sámson*. Regény. 1951. Szépirodalmi, 247 l.
- ROMÁN György: *Liliputok lázadása*. Regény. 1958. Magvető, 215 l.
- RÓNAY György: *Az alkony éve*. Regény. 1947. Stúdió, 381 l., *A nábob halála*. Regény. 1957. Magvető, 264 l., *Esti gyors*. Regény. 1963. Szépirodalmi, 345 l.
- RUBIN Szilárd: *Földobott kő*. Regény. 1952. Szépirodalmi, 227 l., *Szélvert porták*. Regény. 1956. Szépirodalmi, 491 l., *Csirkejáték*. Regény. 1963. Szépirodalmi. 206 l.

- SÁNDOR Kálmán: *A legsoványabb te-
hén esztendeje*. Regény. 1948. Szikra,
347 l., *Tolvajok kertje*. Regény. 1949.
Révai, 527 l., *Szégnyfa*. Regény. 1951.
Szépirodalmi, 332 l.
- SÁNTA Ferenc: *Farkasok a küszöbön*.
Elbeszélések. 1961. Szépirodalmi, 236 l.,
Az ötödik pecsét. Regény. 1963. Szép-
irodalmi, 299 l., *Húsz óra*. Regény. 1964.
Magvető, 250 l., *Az áruló*. Regény. 1966.
Magvető, 163 l.,
- SARKADI Imre: *A szökevény*. 1—2. köt.
Válogatott írások. 1962. Szépirodalmi.
- SIMONFFY András: *Lázadás reggelig*.
Elbeszélések. 1965. Magvető, 107 l.
- SINKA István: *Eltűnik a hóri domb*. El-
beszélések. 1961. Magvető, 302 l.
- SOMOGYI TÓTH Sándor: *Gyerektükör*.
Regény. 1963. Magvető, 187 l., *Proféta
voltál szívem*. Regény. 1965. Magvető,
259 l., *Gabi*. Regény. 1969. Magvető,
187 l.
- SÓTÉR István: *A bűnbeesés*. Regény. Bp.
1948. Athenaeum, 358 l., *Édenkert*. El-
beszélések. 1960. Magvető, 619 l.
- SÜKÖSD Mihály: *A kívülálló*. Elbeszél-
lések. 1968. Szépirodalmi, 279 l.
- SZABÓ Magda: *Freskó*. Regény. 1958.
Magvető, 195 l., *Az őz*. Regény. 1959.
Szépirodalmi, 250 l., *Katalin utca*. Re-
gény. 1969. Szépirodalmi, 249 l.
- SZABÓ István: *Varázslat kertje*. Elbe-
szélések. 1963. Szépirodalmi, 198 l.
- SZABÓ Pál: *Isten malmai*. Regény. 1949.
Athenaeum, 356 l., *Talpalatnyi föld*.
Regény. 1949. Athenaeum, 487 l., *A
nagy temető*. Regény. 1947. Misztótfal-
lusi, 490 l., *Nyugtalan élet: Gyermek-
kor*. Önéletrajzi regény. 1954. Szépiro-
dalmi, 252 l., *Legények vagyunk*. Öné-
letrajzi regény. 1955. Szépirodalmi,
321 l., *Nehéz idők*. Önéletrajzi regény.
1955. Szépirodalmi, 279 l., *Az írás je-
gyében*. Önéletrajzi regény. 1958. Szép-
irodalmi, 304 l., *Ahogy lehet*. Regény.
1962. Szépirodalmi, 370 l., *Szivárvány-
erdő*. 1—2. köt. Válogatott elbeszélések.
1966. Szépirodalmi.
- SZAKONYI Károly: *Túl a városon*. El-
beszélések. 1964. Magvető, 163 l. *Fér-
fiak*. Elbeszélések. 1965. Szépirodalmi,
212 l.
- SZÁNTÓ György: *Csőd*. Regény. 1955.
Magvető, 658 l., *Laokoon, avagy a va-
lóság és képzelet határa*. Regény. 1957.
Magvető, 267 l., *A javíthatatlan javító*.
Regény. 1961. Móra, 526 l., *Weimari
árnyjáték — A beszélő festmény*. Re-
gények. 1963. Magvető, 471 l.
- SZÁSZ Imre: *Szól a síp*. Regény. 1953.
Szépirodalmi, 589 l., *Felhőfejes*. Re-
gény. 1967. Szépirodalmi, 270 l.
- SZEBERÉNYI Lehel: *A költő és óran-
gyalai*. Elbeszélések, szatírák. 1965.
Magvető, 190 l.
- SZENTKUTHY Miklós: *Divertimento*.
Regény. 1957. Magvető, 613 l., *Arc és
álarc*. Regény. 1962. Magvető, 621 l.,
A megsabadított Jeruzsálem. Regény.
1965. Magvető, 568 l., *Angyali Gigi*. El-
beszélések. 1966. Magvető, 442 l.
- TAKÁCS Imre: *A csillagok árulása*. Re-
gény. 1960. Szépirodalmi, 250 l.
- TAKÁTS Gyula: *Színház az „Ezüst kan-
csó”-ban*. Regény. 1957. Magvető, 153 l.
- TAMÁSI Aron: *Zöld ág*. Regény. 1948.
Révai, 201 l., *Bölcső és bagoly*. Önélet-
rajzi regény. 1953. Szépirodalmi, 208 l.,
Hazai tükrör. Regény. 1953. Ifjúsági, 280
l., *Vadrózsza ága*. Önéletrajzi regény
1967. Szépirodalmi, 143 l.
- TATAY Sándor: *A Simeon-család*. 1—3.
köt. Regény. 1960. Szépirodalmi.
- TERSÁNSZKY J. Jenő: *A félbolond*. Re-
gény. 1947. Egyetemi Nyomda, 339 l.,
Egy ceruza története. Regény. 1948.
Révai, 167 l., *Egy biciklifék története*
Regény. 1955. Magvető, 156 l., *Illatos
levélkék*. Regény. 1958. Magvető, 136 l.,
Reköttes. Regény. 1963. Magvető, 248
l., *Sarkantyúvirág*. Elbeszélések. 1963.
Magvető, 289 l., *Életem regényei*. Re-
gény. 1968. Magvető, 449 l.
- THURZÓ Gábor: *Hamis pénz*. Regény.
1956. Magvető, 296 l., *A szent*. Regény.
1966. Magvető, 483 l.
- TIMÁR Máté: *Majoros Ádám krónikája*.
1—2. köt. Regény. 1958—1960. Gondo-
lat, *Száz tú hossza*. Elbeszélések. 1960.
Magvető, 195 l.
- TÖRÖK Sándor: *A hazug katona*. Re-
gény. 1957. Magvető, 265 l.
- URBÁN Ernő: *Írott malaszt*. Regény.
1967. Kossuth, 237 l., *Szine és visszája*.
Regény. 1964. Magvető, 237 l.
- VÁRNAI Zseni: *Egy asszony a milliók
közül*. 1—3. köt. Önéletrajzi regény.
1963. Szépirodalmi.
- VAS István: *Nehéz szerelem*. Önéletrajzi
regény. 1964. Szépirodalmi, 418 l., *A
félbeszakadt nyomozás*. Önéletrajzi re-
gény. 1967. Szépirodalmi, 430 l.
- VÉGH Antal: *Bekötő út*. Regény. 1969.
Kozmosz, 201 l.
- VERES Péter: *Próbátétel*. Elbeszélések.
1950. Athenaeum, 154 l., *Pályamunká-
sok*. Regény. 1951. Szépirodalmi, 187 l.,
Almáskert. Regény. 1954. Szépirodalmi,
359 l., *A rossz asszony*. Regény. 1954.
Szépirodalmi, 231 l., *A Balogh család
története*. 1—3. köt. Regény. 1961. Szép-
irodalmi, *Az ország útján*. Visszaem-
lékezések. 1965. Szépirodalmi, 240 l.
- VIDOR Miklós: *Szököár*. Regény. 1954.
Szépirodalmi, 600 l.
- ZIMRE Péter: *Napágyú*. Regény. 1968.
Szépirodalmi, 278 l.

Összeállította: Pomogáts Béla

MINDENFAJTA KÖNYVTÁRI BÚTOROK

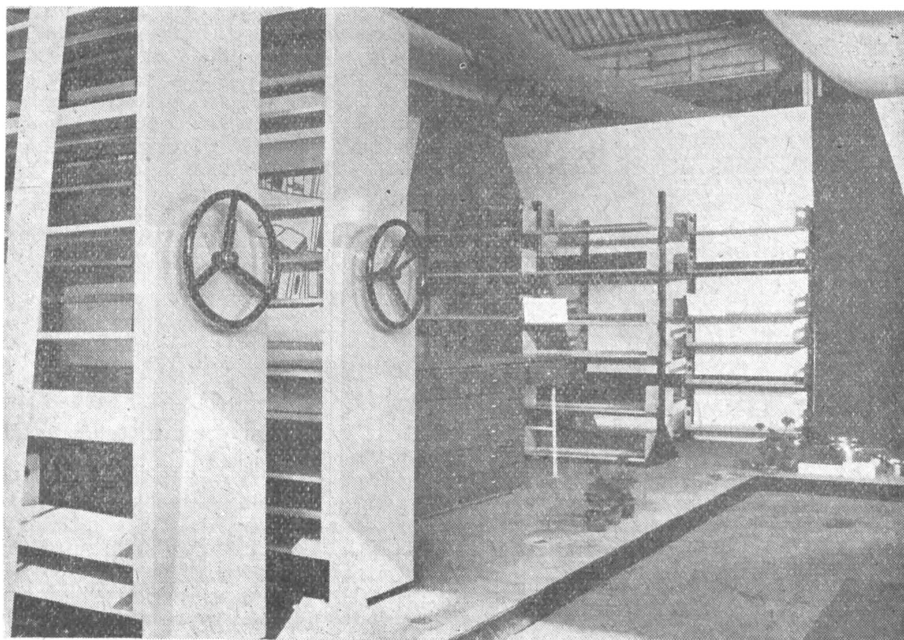
- Gördülő és rögzített, egy- vagy kétoldalas raktári és folyóiratállványok
- A szabadpolcos térben és az olvasóteremben szükséges fém-, ill. fém-fa kombinációjú bútorok, könyvszállító koscsik
- Katalógus- és filmtároló-szekrények
- Mozgókönyvtárak berendezése, használt buszok átalakítása és teljes felújítása mozgókönyvtári célra
- Beépített raktári berendezések helyszíni szerelése villanszerelő munkákkal együtt
- Iskolai szertári, levéltári, múzeumi raktári berendezések készítése

rövid határidővel

VASIPARI SZÖVETKEZET, BÉKÉSCSABA,

Petőfi út 4. Tel. 11-603, 12-077.

- Budapesti megbízott: Jenei Pál, Tel.: 344-002.

Levél a KIVÁLÓ KÖNYVTÁR pályázatról

Munkatársaimmal érdeklődéssel vártuk, hogy megérkezze a Művelődésügyi Közlöny 1970. évi 2. száma, amelynek kézhezvételekor azonnal áttanulmányoztuk a pályázati feltételeket. Sajnos csalódtunk! Csalódtunk, mert a pályázat nem mozgósítja az intézményeket tömegesen! Miért? Ragadjunk ki a pályázat szövegéből egy lényeges mondatot:

„A KIVÁLÓ cím elnyeréséért az intézmények nem egymás között versenyeznek, hanem saját feltételeik közepette bizonyítják, hogy alapvető feladataik keretében a pályázatban szereplő célokat milyen színvonalon és eredménnyel hajtották végre, mennyire dinamikusan fejlődik hatókörük.” Így lehet — gondoltuk. Azonban már a következő mondat lelohasztotta lelkesedésünket:

„A KIVÁLÓ címet csak olyan intézmények nyerhetik el, amelyeknek elhelyezési körülményei, felszereltsége célszerű és esztétikus környezetet nyújt a látogatók számára.”

E mondat tartalma teljesen üti az előzőt, ugyanis míg az munkaintenzitást, munkaminőséget mér — tehát szubjektív körülményt, amelynek minősége fokozható, változtatható —, addig a következő már az intézmények dolgozói szempontjából objektívet, melyen ők változtatni alig tudnak. Hiába magas színvonalú a munkájuk, ez a pályázatban való részvételben mégsem jelent semmit, mert az esetleg rossz tárgyi feltételek (épület, berendezés, munkaeszköz stb.) miatt önhibájukon kívül nem vehetnek részt a versenyben. Tehát e pályázat csak néhány már eleve kiváló (új vagy felújított) épülettel, berendezéssel és munkaeszközzel rendelkező intézményre terjed ki, így elveszti tömegmozgósító erejét, társadalmi méretű hatásvokát.

Igaz ugyan, hogy a pályázat szövegének következő mondata látszólag feloldja a fenti ellentmondást: „Mindebből az következik” — hangzik a szöveg —, „hogy a KIVÁLÓ cím egyszerre fejezi ki a fenntartók gondoskodásának és az intézményekben dolgozók munkájának magas színvonalát.”

E mondattal nem lehet feloldani azt az ellentmondást, amely a művelődési intézmények és azok működtetői között előfordulhat. Mert mi a működtető érdeke? Az, hogy az intézménynek minél kevesebb anyagi támogatást adjon tárgyi feltételeire, ugyanakkor maximális követelményeket támasszon munkájával szemben.

Ebből az következik, hogy nem lehet egyszerre mérni, illetve összevonni az intézményekben dolgozók munkáját és a fenntartók gondoskodását. Az intézmény épületének korszerűsége és a berendezés korszerűsége csak olyan tekintetben befolyásolhatja a tartalmi munka minőségének megítélését, hogy két azonos funkciójú és azonos tartalmi munkát végző intézmény közül annak a munkája tekinthető jobbnak, amelynek rosszabbak a körülményei.

Mert — megmaradva a pályázati felhívásnál — ho-

gyan gondolhatná bárki is, hogy a nemrég épült modern Somogy megyei Könyvtárral versenyezhet például az önálló épülettel nem rendelkező Győr megyei Könyvtár, jóllehet a győri könyvtár munkája esetleg magasabb színvonalú a körülményekhez képest (de lehet, hogy attól eltekintve is); mint a Somogy megyei Könyvtáré?

Nyilván, hogy nem is fog a győri könyvtár versenyezni, mert a pályázat felhívás ettől elijeszti, sőt kizárja, holott, ha az előbbi — absztrakt — feltételezés a két könyvtár munkájáról igaz lenne, minden „kiválóság” a győrieket illetné.

Az elmondottakból most már világos, hogy sajnos ha az egyébként igen nemes és társadalmilag fontos célal megírdetett pályázat a kiírás szerint fog megvalósulni, akkor az csak a már jelenleg is kiváló feltételekkel működő néhány intézmény versenye lesz. A KIVÁLÓ cím és a kiváló anyagi körülmények mellé kapnak 30—70 ezer Ft-ot. De mi lesz a többséggel, mi lesz a nagyon sok igen gyenge ellátottságú, de a körülményekhez képest kiválóan dolgozó intézmény-nyel?

Varga Sándor

a Törökszentmiklósi
Járási Könyvtár igazgatója

A szerkesztőség válasza

Bár nem értünk egyet Varga Sándor véleményével, levelét mégis közöljük, mert úgy véljük, hogy az övéhez hasonló nézet másutt is felmerülhet, és a válasz révén alkalom kínálkozik a versenykiírás egyik — úgy látszik, nem mindenütt megértett, de nagyon fontos — szempontjának ma-

gyarázatára és hangsúlyozására.

Varga Sándor csupán a könyvtárosok nézőpontjából kívánja értékelteni a könyvtáraknak mint intézményeknek tevékenységét. Ezt fejezi ki érvelésének azazal a részével, amely a könyvtárosok tevékenységét szubjektív, változtatható té-

nyezőnek minősíti, míg a könyvtárfenntartókat objektívnek, szinte változtathatatlanak. E beszűkült nézőponttal szemben a versenykiírás szélesebb horizontról, a könyvtárakat használók, az olvasók, tehát a társadalom nézőpontjából kívánja elbírálni a könyvtárak eredményeit, s nyilvánvalóan ez lehet az egyedüli helyes kiindulópont.

A társadalom szempontjából ugyan a könyvtárt korántsem csupán a könyvtáros személye és munkája jelenti, hanem az egész intézmény együtt: az épület, a könyvtár elhelyezése, a berendezés, a könyvállomány, az intézmény szervezetsége, a benne folyó munka, a könyvtáros személye és az olvasók együttese. Az olvasó álláspontjáról nézve nem lehet elválasztani a könyvállomány gazdagságát, vagyis a választékot a könyvtáros ajánló vagy tájékoztató munkájától, az intézmény célszerű elhelyezését, izlésel kialakított berendezését a benne uralkodó otthonos, szíves légkörtől. A könyvtár használójában mindez egyszerre jelentkezik, tartozzék bár ezek megteremtése a fenntartóra vagy a könyvtárosra.

A korszerű könyvtárnál az elhelyezés, a felszereltség annyira lényegessé vált, hogy ennek hiánya eleve kizárja a jó könyvtári minősítést. A szabadpolcos könyvtárban az olvasói tér kialakítása és berendezése tartalmi tényező.

Nem fogadható el továbbá a levélírónak az az érvelése sem, hogy nálunk társadalmi méretű ellentmondás lenne a könyvtárak fenntartóinak és dolgozóinak vagy olvasóinak érdeke között. Nem az az érdeke a működtetőnek, hogy minimális támogatást adjon a működési feltételekre és maximális követelményeket támasszon a munkával szemben. Ez így még látszatként sem igaz, ha néhány helyen meg is fordul ilyesmi a fenntartókat rossz-

szul képviselő személyek fejében vagy gyakorlatában. A mi könyvtárfenntartóinknak — nevezetesen a tanácsoknak és a szakszervezeteknek — az az érdekük, ami a társadalomnak is: mennél eredményesebben dolgozó könyvtárak működjenek, mennél jobb feltételek között. A könyvtárosoknak pedig éppen ez a legfőbb érvük munkájuk jelentőségének indoklására.

Közművelődési könyvtáraink 25 éves munkája során eljutottunk már ahhoz a fejlettséghez, hogy nemcsak elméletből tudjuk, milyennek kell lennie a korszerű könyvtárnak, hanem számos helyen gyakorlatban is tapasztaljuk. És nemcsak mi, hanem az olvasók és a könyvtárfenntartók is. Tovább lépésünk egyik fontos feladata, hogy általánossá tegyük a korszerű könyvtárt. Ez pedig elsősorban a működési feltételek javításán múlik: elhelyezésen, berendezésen, könyvállományon, főfoglalkozású könyvtárosokon. Hogyan hagyhatnánk hát ki az erre irányuló ösztönzést a jubileumi verseny szempontjai közül?

Ha kiírjuk majd annak idején egy könyvtárra, hogy kiváló, annak valóban és minden tekintetben kiválónak kell lennie!

Igaz van ugyan Varga Sándornak abban, hogy számos könyvtár eleve nem pályázhat a címre, de kiválóságot ott is lehet fölméretben produkálni. Igaz az is, hogy a mostoha körülmények között dolgozó, a megfeszített munkával jó eredményt elérő könyvtárosok minden elismerést megérdemelnek. Nem szabad megelégedezni teljesítményükről. Lehetnek például kiváló népművelők, mint ahogy vannak is közöttük. A kiváló könyvtár címéért folytatott versenyben azonban nem erről van szó. Hiba lenne olyan feltételeket szabni, amelyek hozzájárulnának

a mostani, helyenként igen-igen rossz működési feltételek konzerválásához.

Ez a versenykiírás azt a tanulságot is példázza, hogy a könyvtárosok sem spórolhatják meg a jobb könyvtári működési feltételekért való küzdelmet. Nem háríthatják ezt csupán a fenntartókra. Mit gondol Varga Sándor, az, hogy például Borsod, Békés és Somogy megyében több korszerű könyvtár van, mint másutt az országban, csupán a fenntartók érdeme, vagy részük van abban az ottani könyvtárosoknak is? Nyilván részük van! A könyvtárak felszereltségéért a könyvtárosok is osztoznak a felelősségben és az elismerésben, ha nem is kizárólag rajtuk múlik az eredmény.

Nem volt szerencsés dolog — még elméleti példaként sem — felhozni a Győri Megyei Könyvtárt. Ez a könyvtár ma már — a Nyíregyházi Megyei Könyvtár építésének megindítása után — az ország legrosszabbul elhelyezett megyei könyvtára. Falusi körülmények között dolgozik az ország egyik legnagyobb jövőjű gazdasági és művelődési központjában. Kinek jutna eszébe kiváló könyvtár címre ajánlani?

A mostani verseny nem elmaradt könyvtárak segélyezését célzó akció, hanem a valóban kiválóak erkölcsi és szerény anyagi megbecsülését kifejező gesztus. Bizonyosak vagyunk benne, hogy a kiváló cím adományozása ösztönzőleg hat a többi könyvtárra is, mégpedig mind a könyvtárosokra, mind a könyvtárak fenntartóira. Ebben a versenyben nem könyvtárosok, hanem megyék, járásek, városok pályáznak intézményeik rangjáért. Ez is tömegmozgósítás. És semmi sem zárja ki, hogy egy, ma még mostoha körülmények között dolgozó könyvtár évek múlva ne pályázhasson a kiváló könyvtár címre.

Könyvtárak az évfordulók megünnepléséért

Győr-Sopron megyében

A megyei könyvtár ajánló bibliográfiákat állított össze a felszabadulási évfordulóra és a Lenin centenáriumra, és jegyzéket készített a Győr-Sopron megye 25 éves fejlődése c. témához kapcsolódó művekről. Elkészítette a megyei sajtó repertóriumát is az 1945. április 25-én megjelent első számtól kezdve 1968 december végéig (mintegy 17 ezer cédula). A Tiszán innen — Dunán túl felszabadulási rádiós vetélkedő résztvevőinek összegyűjtötte a megye mintegy 300 nevezetesebb személyiségének fontosabb életrajzi adatait. Ebben az évben a megyei könyvtár kiadja második évkönyvét, a klubkönyvtárak részére pedig a megyei népművelési tanáccsal közösen szerkeszt az ünnepi könyvkiállítások rendezéséhez felhasználható ajánló bibliográfiát. A Kisfaludy Károly Könyvtár a megyei múzeumi szervezettel és a megyei levéltárral ugyancsak közös vállalkozásban a megye 25 éves fejlődését bemutató, a városi nőtanáccsal együttműködve pedig A nőmozgalom 25 éve c. kiállítást rendez meg.

A Csornai Járási Könyvtár a járás területén működő községi könyvtárak részére ajánló bibliográfiát állít össze az évfordulók irodalmából. A győri járás könyvtárjai a 25 év fejlődését bemutató, valamint a Lenin centenáriumhoz kapcsolódó könyv- és dokumentum-kiállításokat rendeznek. Egésznapos ünnepi műsort terveznek Bónyrétalpon és Kunszigeten. Irodalmi színpadok szerepelnek Abda, Gyömöre, Kisbajcs, Kunsziget, Nyúl, Pannonhalma és Sokorópátka községi könyvtárában. Író—olvasó találkozót Győrszemerén, élménybeszámolót Töltéstávan tartanak. A Mosonmagyaróvári Járási Könyvtár a város és a járás fejlődését bemutató dokumentumgyűjteményt, valamint útmutatókat, műsorfüzeteket és egy, kb. 100 tételes, helyi vonatkozású szak- és szépirodalmat ajánló bibliográfiát állít össze, s ezeket az anyagokat eljuttatja a községi könyvtárakba is. Összegyűjti továbbá az évfordulókhöz kapcsolódó vetélkedők, pályázatok irodalmát. Leninről és Magyarország 25 éves fejlődéséről 16 könyvtárban rendeznek kiállítást. A bezenyei és a hédervári klubkönyvtárban könyvismertetést tartanak a felszabadulás utáni magyar irodalom alkotásaiból. 1970 április 4-re az addig zártpolcos lipóti, püspöki és kisbodaki könyvtárakat szabadpolcosra alakítják át. A járási könyvtár a járási KISZ-bizottsággal közösen író—olvasó találkozót is szervez. A Soproni Járási Könyvtár Lövő község felszabadulásának negyed-

százados évfordulójára ünnepi kiállítást rendez, melynek anyagát később még négy másik községben is bemutatják. Fertőszentmiklóson új községi könyvtárt avatnak a felszabadulás 25. évfordulóján. A járás két községében rendeznek író—olvasó találkozót, és valamennyi községi könyvtárban ünnepi könyvkiállítás készül.

A Győri Városi Könyvtár a nádorvárosi és a szigeti fiókkönyvtárban a felszabadulási vetélkedőre készülő szocialista brigádtagoknak és ipari tanulóknak nyújt segítséget az eredményes felkészüléshez. Valamennyi fiókkönyvtárban könyvkiállításokat is rendeznek mindkét évfordulóra. Kapuvárott a városi tanács művelődésügyi osztálya és a könyvtár közös kiadványt jelentet meg a város 25 éves fejlődéséről. A könyvtárban kerül lebonyolításra a felszabadulási évforduló tiszteletére meghirdetett Új kor nyitánya 1970 c. felszabadulási szavalóverseny, az irodalombarátok köre pedig összegyűjtelen emlékezik meg a felszabadulásról. A Lenin évforduló alkalmából könyvkiállítással egybekötött irodalmi rendezvényre kerül sor, melyen közreműködik a helyi irodalmi színpad is. Valamennyi soproni fiókkönyvtárban ünnepi könyvkiállítás készül, s irodalommal segítik a különféle intézményeket és egyéni igénylőket ünnepi kiállításaik rendezésében, megemlékezések elkészítésében.

Komárom megyében

A felszabadulási évforduló első nagy könyvtári akciója az olvasók számára gyarapítását célzó „felszabadulási emlékverseny” volt, melynek eredményhirdetése az 1969-ben elért teljesítmények alapján 1970 áprilisában lesz. A tanácsok mindenütt pénzzutalmakat ajánlottak fel a győztesek számára. Az ifjúsági olvasómozgalmat szorgálja a megye 700 KISZ-állapszervezetének olvasótoborzó versenye. A középiskolás KISZ-szervezetek a „Játék és vallomás” című olvasónapló pályázaton vesznek részt. A felszabadulási évfordulóhoz kapcsolódott a felkészülés a Tiszán innen — Dunán túl rádiós vetélkedőre. A könyvtárosok ebben az információs bázis kezelőiként és szervezői minőségben működtek közre.

A megye könyvtárügyének fejlődéséről tanulmány készült, amely a megyei tanács kiadásában megjelenő Felszabadulási emlékkönyvben lát napvilágot. A megyei könyvtár viszont A szabadság útján címmel a felszabadulás katonai eseményeit felidéző eseménynaptárt jelentetett meg. Az év folyamán kerül kibocsátásra

két kötetben Komárom megye 1945—1965 évekre vonatkozó sajtócikk bibliográfiája. Készülnek az évfordulóhoz kapcsolódó ünnepi könyvkiállítások és a jubileumi irodalmat népszerűsítő ajánló polcok is, mégpedig nemcsak a járási és a városi könyvtárakban, hanem a nagyobb községi könyvtárakban is. A megye könyvtársai a megyei könyvtár és a könyvtáros egyesület helyi csoportjának rendezésében két emlékülésen vesznek részt. A témák: Hazánk könyvtárügye 1945—1970; Lenin és a könyvtárak. Dorogon, Esztergomban, Komáromban, Oroszlányon, Tatán emlék-

ülés illetve irodalmi est szerepel a könyvtárak ünnepi programjában. A Komáromi Járási Könyvtár az úttörők és a KISZ-esek részére járási szavalóversenyt rendez. A gyermekkönyvtári programok sorában valamennyi könyvtár gyermekrajz pályázatot hirdet a felszabadulással kapcsolatos olvasmányélményekből. Tatabányán a városi könyvtár vetélkedőt szervez a fiókkönyvtárak gyermekolvasói részére. Tatán partizán élménybeszámolóra kerül sor, Esztergomban 1945-ös dokumentumok gyűjtésére hirdettek pályázatot az ifjú olvasók körében.

A VASÁRNAPI NYITVATARTÁSRÓL

Csukott ajtókkal nem lehet vendégeket fogadni!

A *Könyvtáros* ez évi januári száma okos, érdekes cikket közölt Páll Gézától, aki eredetileg a *Keletmagyarországban* megjelentetett írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy szükségessé válik vagy vált máris a könyvtárak vasárnapi nyitvatartása.

Páll Géza, aki úgy vélem, nem könyvtáros, hanem újságíró, idézi a könyvtárosok azon óhaját, hogy ne fessegesse ezt a kérdést, hiszen a könyvtárost is megilleti a vasárnapi pihenés; s ha valaki akar, hétköznap is kölcsönözhet könyveket stb. Végül emlékeztet a fő ellenérvre: „Különben nincs is igény rá.”

Függetlenül attól, hogy mennyiben van igazuk a „kiváló és hivatásukat szenvedélyesen művelő” könyvtárosoknak, hadd mondjam el tapasztalataimat erről a csakugyan kényesnek látszó kérdésről, különösen e kérdés leglényesebb részéről, hogy tudniillik van-e igény a vasárnapi nyitvatartásra. Előre kell bocsátanom, hogy úgynevezett kiemelt tiszteletdíjas községi könyvtáros vagyok, aki *tízennégy éve minden vasárnap nyitva tartom a könyvtárt*. Hogy van-e több vasárnap is nyitvatartó könyvtár Fejér megyében az abain kívül, nem tudhatom. Tapasztalataim tehát csupán egy községi könyvtár tapasztalatai, de azt hiszem, vonatkozhatnak más, nagyobb könyvtárakra is.

Hogy ne tűnjek nagyképűsködőnek, őszintén meg kell írnom, hogy kezdetben még nem a meggyőződés készítetett a vasárnapi nyitvatartásra. Több mint tíz éven át hetenként háromszor kellett nyitva tartanom a könyvtárt, de pedagógusi elfoglaltságom miatt csak két szabad estém volt hétköznapon a könyvtári órák megtartására. Maradt tehát harmadik nyitvatartási napnak a vasárnap délelőtt. Amikor aztán az új gazdasági mechaniz-

mus szellemének félreértése következtében a helyi tanács heti kétszeri alkalomra csökkentette a könyvtár nyitvatartását — persze, a tiszteletdíj csökkentésével —, akkor már beszüntethettem volna a vasárnapi kölcsönzést, de a tapasztalat s az igény az elért eredmények megtartására kényszerített rá, hogy az egyik nyitvatartási napnak továbbra is meghagyjam a vasárnap délelőttöt. S az elmúlt utolsó évek igazolták ezt a döntésemet.

Olvasóim az eltelt majdnem másfél évtized alatt úgy *megszokták a vasárnapi nyitvatartást, hogy ezt már megszüntetni nem lehet.* — Községünkben a közeli Székesfehérvárra naponta négyezer ember jár be dolgozni. És itt vannak még a bejáró középiskolások is. A dolgozók és a diákok fáradtan, gyakran későn, néha az éjféltől előtti vonattal érnek haza. Sem idejük, sem kedvük nincs már a könyvtárba menni. Nem állítom, hogy vasárnap aztán tülekednek a könyvtárban, de akinek szellemi igénye úgy kívánja, vagy a tanuláshoz szüksége van könyvre, nyitva találja a könyvtárt ezen a napon is. Különben is a téli esték rossz időjárása, a hiányzó gyalogutak, a gyér közvilágítás sokakat arra készítet, hogy inkább vasárnap délelőtt menjen a könyvtárba. S ha a bejáró dolgozó nem is mindig maga jön el, de vasárnap reggel, kipihenten már van kedve felírni gyermekének a könyvcímet vagy megüzenni, hogy milyen könyvet akar.

A bejáró középiskolások egyik része is csak vasárnap jár könyvtárba. Ennek oka részben az, hogy a hétköznap esti kölcsönzés zsúfoltabb; nem érek rá a középiskolai kötelező olvasmányokat nekik úgy kikeresni, mint vasárnap délelőtt. (Talán biztatónak mondható, hogy a 14 éven felüli olvasók száma állandóan jóval több

az általános iskolások számánál.) Az sem elhanyagolható érv a vasárnapi nyitvatartás mellett, hogy az általános iskola alsó tagozatú tanulói kizárólag vasárnap jönnek, mivel őket este nem engedik szüleik a könyvtárba. Több nyugdíjas olvasónk van, aki — talán félve a rossz utaktól — csak vasárnap jár kölcsönözni.

Persze, ha a hétköznap csti kölcsönzés idején rendkívül rossz az időjárás — esőzés, hófúvás, erős hideg van —, elkészül-

hetek rá, hogy vasárnap többen lesznek a könyvtárban, mint a hétköznapi estén. S ez nem egyszer megtörténik. Például az egyik júniusi hétköznapi este csak tizennyolcan fordultak meg a könyvtárban, de vasárnap már negyvenhárman! S ezek előtt csukjam be vasárnap a könyvtár ajtaját? Nem lehet csukott ajtókkal olvasókat toborozni, vendégeket fogadni!

T a n k a J á n o s

Nem divat, hanem társadalmi szükséglet

Tíz éve, hogy szombaton és vasárnap nyitva tartom a mátrafüredi könyvtárt. Ekkor jön a legtöbb olvasó. A kezdeményezés nem töle ered, hanem az olvasóktól, akiknek a szabad szombatokon jut a legtöbb idejük a könyvtárba járásra. Zárjam ki őket, mert a vasárnap nekem is vasárnap?

Nincs igény a vasárnapi nyitvatartásra? Nem jelzik az olvasók? Naiv érvelés. Sok hely akad, ahol nem is fogják, mert nem tudják, hogy ilyen is lehetséges. A mi feladatunk, hogy felhívjuk a

figyelmet a könyvekre és az olvasási lehetőségekre, akkor majd rohamot indítanak a könyvtár könyveire. Természetesen ez nem megy máriól-holnapra, meg kell dolgozni érte.

A vasárnapi nyitvatartás nem divat, nem is hóbort, hanem szükséglet, társadalmi igény, amely mindenkit tennivalóra kötelez. Egyébként *nem kell egész vasárnap nyitvatartani*, csak a szükséglet szerint, amit egy idő után már pontosan le lehet mérni.

K o v á c s L á s z l ó

A könyv összeköt minket

Csaknem 50 évi szolgálat után nyugalomba vonult Bánk Ferenc, a 3. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár vezetője, aki 1923 óta megszakítás nélkül dolgozott a Százados úti öreg könyvtárban. Búcsúszavak helyett az alábbiakban részleteket közlünk egyik régi olvasójának hozzá intézett leveléből.

Kedves Feri bácsi! Ne haragudjon, hogy soraimmal zavarom, de több évtizedes ismeretségünk szinte kötelez a levélíráásra. Furcsa, de elérzékenyültem, mikor megtudtam, hogy már nem fog nekem több könyvet adni.

Mikor néhány nappal ezelőtt az újjáalakított könyvtárban jártam, s tekintettel hiába kerestem a megszokott munkatársak között, a könyvtárosok elmondták, hogy Feri bácsi nyugdíjba ment. Feri bácsi — mondhatom én, aki most töltöm be az 50. évemet? Talán igen, hisz mint kisgyerek körülbelül 40 évvel ezelőtt léptem be először a Kis könyvtárba. Elemi iskolás koromban már szerettem a könyvet. Ez a szeretet vezetett végig az elmúlt 40 éven. Nem mondom, hogy jó olvasó voltam, hiszen a legendaszertelenből válogattam meg olvasmányaimat. Vidám könyvek után klasszikusok, szocialista, ateista könyvek, kalandregények vegyesen szerepeltek olvasmányaimban. Szeretettel gondolok vissza Feri bácsira, aki kezdetben megpróbált irányítani olvasmányaimban, majd látván, hogy reménytelen eset vagyok, rám bízta a könyvek kiválasztását.

Most, hogy több évtizedes szolgálata után megérdemelt pihenésre tér, bizo-

nyára lesz ideje elmélkedni azon, hogy hány fiatalot nevelt a könyv szeretetére, megbecsülésére. Láttá az első lépéseket, amikor még a gyermek — jómagam is, körülbelül 40 éve — szülei kíséretében megjelent a könyvtárban, és látta azt is, amikor a gyermek felnötté válva saját gyermekét vezette be először a könyvtárba. Nemzedékek nőttek fel a szeme előtt. A volt gyermekolvasók közül nem egy még most is visszatér a régi könyvtárba, holott közelebb is találna könyvtárt. Hívja őket az a szellem, az a könyvtárszeretet, amely Feri bácsiból és munkatársaiból feléjük sugárzott. Hívja őket most is a barátságos, megszokott környezet, amely a múltra, a fiatalságukra emlékezteti őket.

Drága Feri bácsi! Nem búcsúzó, hiszen nem váltunk el végleg. A könyv összeköt minket, és ha mint olvasónak és könyvtárosnak meg is szűnt a kapcsolatunk, összekötnek minket az emlékek is. Megköszönöm több évtizedes odaadó munkáját, emberszeretetét, elnéző jóindulatát a késéseknél, és főleg azt a műveltségbeli gyarapodást, melyet az olvasáson keresztül az Ön segítségével szereztem. Köszönti egy régi olvasója:

T á t r a i J ó z s e f

Hírlapolvasó Szegeden

A Könyvtáros rövid hírben már beszámolt arról, hogy 1969 szeptemberében új hírlapolvasó nyílt Szeged új művelődési házában, a Bartók Béla Művelődési Központban. Az olvasóterem 64 négyzetméter alapterületű, és egyszerre 35 olvasó ültethető le benne. Az idei év elejétől az olvasók rendelkezésére mintegy 130 újság és folyóirat áll, közülük kb. 100 magyarországi, 15—15 pedig szocialista illetve kapitalista országokból való. Az olvasóhelyiség méretei ennél több újság és folyóirat elhelyezését nem teszik lehetővé. A folyóiratokon kívül a tájékoztatót 250 kötetes kézikönyvtár (szótárak, lexikonok, összefoglaló művek stb.), egy földgömb és Magyarország fal térképe is segíti. Az olvasóterem hetenként 5 napon tart nyitva: kedden, szerdán és pénteken 16—21, szombaton 15—20, vasárnap 9—12 óráig.

A hírlapolvasót a művelődési ház azáltal hozta létre, hogy munkájának szerves része legyen, a házban fo-

lyó tevékenységet kiegészítse, információs lehetőségeivel segítse, s folyóiratankétok, politikai tájékoztatók, író—olvasó, újság—író—olvasó találkozók rendezésével is szerves részét képezze a város közművelődési szolgáltatási rendszerének.

Az eddigi tapasztalatok igazolták a váarakozást, mégpedig nemcsak azért, mert szinte naponta megjelenik 30—35 látogató az olvasóteremben, hanem azért is, mert a művelődési házban működő különböző kisegyüttesek (irodalmi színpad, kamarakórus) tagjai, valamint a házban tevékenykedő városi Népfront bizottság aktivistái és a művelődési ház klubjának tagjai egyaránt látogatják. A hírlapolvasóban eddig két sikeres folyóiratankétra — az Ifjúsági Magazin és a Természet Világa szerkesztőségével —, továbbá egy népművészeti vitaestre került sor, melynek vitavezetője Csoóri Sándor volt. A további tervekben hasonló rendezvények szervezése, valamint a látogatottság növelése szerepel. (T. J.)

NEGYEDSZÁZAD SZABADSÁG címmel a felszabadulási évforduló alkalmából rendezendő ünnepélyekhez, klubfoglalkozásokhoz segédanyagot (beszédvázlat, irodalmi műsor, vetélkedő) tartalmazó kötetet adott ki az Ifjúsági Lapkiadó Vállalat. A színvonalas összeállítás könyvtárakban is jól fölhasználható.

A VESZPRÉMI NAPLÓBAN Balogh Elemér Korszerű falusi művelődés címmel érdekes problémafelvétő cikket írt, amelyet múltthavi számunkban mi is közöltünk. A cikk megjelenése után a veszprémi lapban színvonalas vita bontakozott ki a témáról. A Napló február 8-ig Tóth Dezső, Fónay Tibor, Varga Béla, Kertész Károly, Vajkai Aurél, Monspart Judit és Benke László hozzászólását közölte.

A KÖRZETI KÖNYVTÁRAK kialakításával párhuzamosan felmérte kézikönyvtárak állományát a Baranya megyei Könyvtár. A 250 kézikönyv leírását tartalmazó jegyzék alapján maguk a könyvtárosok végzik — ellenőrzéssel — állományuk kibővítését. A körzeti könyvtárak tájékoztató szolgálatának és a kézikönyvek használatának népszerűsítésére olyan játékos vetélkedőket rendeznek, amelyek szükségessé teszik e könyvek lapozgatását. (F. P.)

A BARANYA MEGYEI KÖNYVTÁR folytatja az elmúlt évben — 16 községben — nagy sikert aratott zenetörténeti és irodalmi előadások szervezését. Február és március folyamán a mohácsi járás két községében, Majson és Ivándárdán került sor négy-négy előadásra. (F. P.)

Hírek

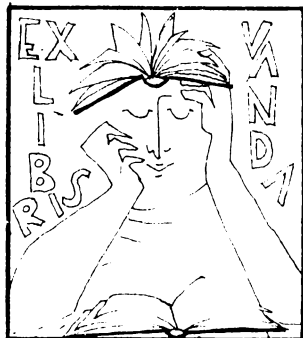
AZ OLVASÓK ÉRDEK-KÉPVISELETE címmel Kellner Béla cikket írt az Élet és Irodalom január 17-i számában, s számos olyan jelenséget, mulasztást tett szóvá, amely a mi körülményeink között a könyvtárak fejlődésének és az olvasás szélesebb körű elterjedésének akadálya. Az írásnak örvendetes visszhangja támadt Somogy megyében. Böhm József, a megyei tanács vb-elnöke körlevélben hívta fel a járási és városi tanácsok végrehajtó bizottságainak figyelmét Kellner Béla mondanivalójára és meghagyta, hogy művelődésszervező munkájukban tekintsék megvalósítandó programnak a cikk javaslatait.

A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK módszertani munkabizottsága értékelte az 1969. évi tapasztalatcsere-akcióra beküldött dolgozatokat, s a beérkezett 23 munkából 16-ot különféle összegű pénzjutalomban részesített. A bizottság a tapasztalatcsere-akciót október 31-i határidővel erre az évre is meghirdette. A cél változatlan: összegyűjteni és közreadni minden olyan eljárást, vizsgálati módszert, tapasztalatot, amelyet a könyvtárak és a tájékoztató intézmények szélesebb körében fel lehet használni.

VASÁRNAPI NYITVATARTÁST vezetett be az év elején a Veszprém megyei Könyvtár: 9-től 13 óráig nyitva tartja földszinti lapozgatóját, amelyben 60 periodika található. Januártól kezdve a Salgótarjáni Megyei Könyvtár is nyitvatartja olvasótermét vasárnap.

ÚJ KÖNYVTÁRT KAP a Baranya megyei Szentlőrinc község a 100 falu — 100 könyvtár mozgalom keretében. A járási és a községi tanács — közösen vállalva a költségeket — 200 ezer forintért vásárolt egy házat, melynek átalakítása folyamatban van. A tatarozás költsége 50 ezer forint. — A sásdi községi tanács múlt évi határozata alapján új helyiséggel bővítik a járási könyvtárt. A járási tanács 90 000 forintot adott az épület átalakítására, melynek befejezése után megszűnik a járási könyvtárban a zsúfoltság, és lehetőség nyílik a helybenolvasásra is. — A baranyajenői tanács járási támogatással, közsegfejlesztéssel és számottevő társadalmi munkával művelődési házat hozott létre. Ebben az ifjúsági klubon és a mozin kívül a könyvtár is helyet kap. (F. P.)

ESTE FÉL NYOLCIG használhatják az olvasók február eleje óta a Székesfehérvári Megyei Könyvtár olvasótermét, melynek korábbi zárási ideje hat órakor volt. Meghosszabbították a kibővített és újonnan bebútorozott gyermekkönyvtár nyitvatartási idejét is. A belső átalakítások során a könyvtár külön zeneszobát létesített, ahol irodalmi vonatkozású illetve klasszikus zenei műveket, népzenei felvételeket tartalmazó lemezek között válogathatnak az érdeklődők.

Bor István ex librise

LENIN ALAKJA AZ IRODALOMBAN

E lap hasábjain több ízben olvashattunk arról, miként vélekedett Lenin irodalomról, könyvekről. Meglehetősen köztudott Gorkij iránti barátsága, sőt féltő gondoskodása is a nagy íróról. Hasonlóképpen ismeretes Majakovszkijről alkotott véleménye, Tolsztojról írott számos cikke vagy az a megkülönböztetett érdeklődés, amelyet Goethe Faustja keltett fel benne. Tanulságosnak látszik azonban a kérdés másik oldalát is megvizsgálni, s arra keresni választ: hogyan tükröződik Lenin alakja az irodalomban? Nem egyszerűen a róla szóló művek valamiféle leltárba vételére gondolunk — erre sokaságuk és olykor aktualizáló-alkalmi voltukból eredő színvonalbeli egyenlőtlenségük miatt lehetetlenség is volna vállalkozni —, hanem valamiféle rendszert próbálunk teremteni: megkeresni a lenini arcnak azokat a vonásait, amelyek leginkább vonzzák az írókat; hogyan változott ez az arc az időben, Lenin halálától napjainkig; milyen műfajok bizonyultak leginkább alkalmasaknak arra, hogy Lenint, az embert és a legújabbkori történelem vezéralakját hitelesen és művészi színvonalon ábrázolják?

A hiányzó regény

Célszerűnek látszik az utóbbi, a műfaji szemponttal kezdenünk vizsgálódásunkat, ehhez azonban bizonyos kitérőt kell tennünk. *Oszip Mandelstam*tól, a 20-as és 30-as évek neves szovjet esztétájától kapunk segítséget indulásul, aki *A regény pusztulása* című esszéjében egyenes összefüggést lát a személyiség történelmi szerepének alakulása és a regényműfaj fejlődése között.

Felfogása a mi Lukács Györgyünkéhez hasonlít abban a tekintetben, hogy a regényes epika felvirágzását ő is a napóleoni idők következményének tartja, s hogy nem tesz lényegi különbséget történelmi és társadalmi regény között. Sőt tovább is megy egy lépéssel: a XIX. századi nagy realisták regényeinek főhősein is a napóleoni kor dicsfényét látja megvillanni. „A regény XIX. századi fölvirágzása — írja — egyetemes függvénye volt a napóleoni hőskölteménynek, amely hallatlanul fölmagasztosította a személyiség történelmi tevékenységét, és Balzac meg Stendhal által megporhanyította a talajt az egész francia és európai regényirodalom számára. Bonaparte jellegzetes hódító- és szerencsefi-céltörző Balzacnak egy tucat úgynevezett *sikerregényébe* (roman de réussite) forgácsolódik szét, ahol a fő mozgatóerő nem a szerelem, hanem a karrier, vagyis az a törekvés, hogy a hős a társadalom alsó vagy középrétegeiből a felsőbe jusson.”

„Nyilvánvaló — folytatja ezek után Mandelstam —, hogy amióta a hatalmas társadalmi mozgalmak, a tömegek szervezett tevékenységének korszakába léptünk, a személyiség történelmi szerepe hanyatlik, s vele a regény befolyása és ereje, mint-hogy a regénynek a személyiség általánosan elismert történelmi szerepe a manométere, amely a társadalmi atmoszféranyomást jelzi.” Ennek az újabb idézetnek már csak az első felével érthetünk egyet. Azzal a megállapítással tehát, hogy valóban megnőtt a tömegmozgalmak szerepe. Lenin példája azonban azt mutatja, hogy e folyamattal párhuzamosan az egyéniség szerepe a történelemben nem csökken, hanem csupán átalakul. Hiszen már Tolsztoj Háború és békéje is kétféle hőstípust állít szembe egymással: az egyik Napóleon, aki a kezébe jutott hatalmat „tündér kényének” veti alá, s ezért — ha közben mégúgy megmártózik is a dicsőségben — végső soron bukásra van ítélve; a másik Kutuzov, aki a tömegek akaratát teljesíti be, s így diadalal kerül ki a küzdelemből. Mindezt figyelembe véve, Mandelstam gondolatébresztő eszmefuttatásából elfogadhatjuk azt, hogy a siker-regény műfaja korunkban valóban hanyatlóban van, ez a hanyatlás azonban nem érinti a regényműfaj egészét.

Egy következtetést mégis levonhatunk az eddigiekből: Lenin alakja — tekintve, hogy a hagyományostól eltérő, elméletet és gyakorlatot egy személyben egyesítő s ugyanakkor a kollektív vezetés normáit is szigorúan betartó történelmi személyiséget testesít meg — a teljesség és hitelesség igényével nehezen ábrázolható a hagyományos regényben. A napóleoni hősköltéménnyel szemben itt „a forradalom hősköltéményével” van dolgunk: Lenin arcvonásairól így számtalan villanásszerű portrét kapunk, személyiségének egésze azonban — modern Kőműves Kelemennéként — beépül életművébe, a világ első munkásállamának létrejöttébe és megerősödésébe.

Aligha véletlen tehát, hogy még *Alekszej Tolsztoj Golgotájában* is — amely pedig az egyik legjelentékenyebb regény a forradalom és az intervenció korszakáról — csak egy pillanatra bukkan fel Lenin. Abban a jellemző pózban látjuk, amelyet fénykép is megörökített: a kongresszusi teremben a lépcsőn ül és jegyzetget. Majd az ország villamosítási tervét ismertető szónok szavai utalnak egyetlen mondatban arra, hogy a felolvasott nagyszabású elképzelésnek Lenin a szellemi atyja.

Riport, esszé, emlékirat

A riportregény, amely egységes epikus folyamat helyett az átélt esemény sor mozaikjaiból illeszkedik össze, s amely publicisztikus elemei — közvetlen leírás, a szerző saját gondolatainak, érzelmeinek megszólaltatása stb. — révén gyakorlatilag a memoár felé közeledik, már kedvezőbb műfaj. *John Reed Tíz nap, amely megrengette a világot* című könyve ilyen jellegű. Az író itt a szemtanú friss tekintetével követi Lenin terembe lépő alakját: „Pontosan nyolc óra negyven perc volt, amikor hatalmas tapsvihár köszöntötte a belépő elnökség tagjait, köztük Lenint — a nagy Lenint! Zömök alak, rövid nyak, kopaszodó, nagy fej, hatalmas homlok, apró szem, rövid orr, nagy, szépen ívelt száj, erélyes borotvált áll, amelyen azonban már kiütöknek a hajdani és majdan jól ismert szakáll borostái. Ruhája kopott, nadrágja túl hosszú. A tömeg bálványja, akit úgy szeretnek és tisztelnek, mint kevés vezetőt a történelem folyamán. Különös népvész, olyan, aki szellemi fölényénél fogva vezet. Színtelen, humoratlan, meg nem alkuvo és kérlelhetetlen. Nincsenek érdekes idioszinkráziái, de különleges képessége van arra, hogy mély gondolatokat egyszerű szavakkal fejezzen ki, s hogy egy-egy konkrét helyzetnek mélyreható elemzését adja. És éleselmjűséggel párosuló nagy szellemi bátorság jellemzi.”

A Reed könyvéből vett példa, amelynek életszerűsége, hitelét egy fönntartásunk (ti. hogy Leninnek nem lett volna humora) ellenére sem tagadjuk, arra ösztökél bennünket, hogy megfogalmazzuk a műfajt érintő következtetésünket: Lenin alakjának művészi megjelenítését elsősorban a szubjektívebb fogantatású alkotásokban — a művészi riportokban, az emlékiratokban, a nagy művészek készítette, szuggesztív élményt adó interjúkban, az esszéiben és talán leggyakrabban a lírai művekben — lehetjük fel. További vizsgálódásunk során ezt a felismerést párosítjuk az egyéb szempontokkal: részint gazdag színeképet szándékozunk nyújtani arról, hogy a különböző írók — egyéniségüknek megfelelően — milyen jellemvonásokat hangsúlyoznak Leninben, részint pedig arra is utalni szeretnénk, hogy miként változik, módosul a Lenin-arc a távolodó időben.

A kortársak — mint Reednél is láttuk — főként a történelem mozgatóját látják benne. *Shaw*, akit ismerői magával a kételkedéssel azonosítanak, már 1921 júniusában, minden szkepszist félretéve, ezekkel a szavakkal küldi meg Pétervárra *Vissza Matuzsálemhez* című drámájának egy példányát: „... Leninnek, az egyetlen európai államférfinak, aki rendelkezik azzal a tehetséggel, jellemmel és tudással, amelyre ilyen felelősségteljes poszton szüksége van az embernek.” *Barbusse*, az első világháború igazi arcát felfedő világhíres regény, a *Tűz* írója is az államférfi erényeit tiszteli

Leninben; a tudatos erőfeszítéssel kialakított higgadt megfontolást: „... minden helyzetben meg tudta őrizni kiegyensúlyozott, nyugodt és koncentrált szellemét. Ez nem annyira jellembeli tulajdonság volt nála, a temperamentum szerencsés alakulása, mint inkább tudatos és módszeres erőfeszítés eredménye. Igen jól tudta, hogy ez az egyensúly nélkülözhetetlen az ő politikai tevékenységéhez, melyet élete értelmének tekintett, és ezért mindig azért dolgozott, hogy ezt elérje és megtartsa magában.” *Romain Rolland* is mindenekelőtt arra figyel fel Lenin egyéniségét vizsgálva, hogy tudásának és cselekvőkészségének teljes erőtartalmaként képes a történelmi cél érdekében gyümölcsöztetni: „Lenin élete minden pillanatában, egész lényével a harcba vetette magát. Minden gondolata abból született, amit hadvezéri őrhelyén látott a harcban és a harcért. Nála különül senki sem testesíti meg az emberi tett történelmi óráját, amit proletárforradalomnak hívunk. Figyelmét semmi sem vonja el; nem ismer személyes gondot, nem a szellem elernyedését. Nyoma sincsen nála a gondolat dilettantizmusának, a habozás vagy kétely árnya sem fér hozzá. Ez erejének titka, és az úgy győzelméé, amely benne testesült meg. A cselekvésért mozgósította a szellem minden energiáját: a művészetet, az irodalmat, a tudományt, még az eleméntáris áramlatokat, a tudatalatti mélységeket, az álmot is.” *Gorkij*nek Lenin halála után írt visszaemlékezései is arról tanúskodnak, hogy mély benyomást tett rá Leninnek már az orosz szociáldemokraták londoni kongresszusán tapasztalt politikai szereplése is. *Gorkij* elemzésében arra érdemes felfigyelnünk, hogy Lenin beszédéből szinte nem egyetlen ember kristálytiszta világossággal előadott érveit, hanem magának a történelemnek a követéseit hallja ki: a korszerű — a népakaratot kifejező, megtestesítő — történelmi hőst érzi meg benne.

A kortársak azonban korántsem csak intellektuális erejének a történelmi feladatokra való tökéletes összpontosításában látják Lenin politikusi-államférfiúi nagyságát, hanem abban az emberi teljességben is, amely jelleméből sugárzik. *Romain Rolland* főként azt becsüli sokra benne, hogy „ismeri álmát a művészetnek”, s azt sem rója fel, hogy „A harcban... , amely számára törvény és végzet, azt kívánja, hogy a művészet álma olyan legyen, akár az övé: erő és támasz a csatában, örök részese a tetteknek.” *Barbusse*-t az a gyengéd figyelem gondolkodtatja el mélyen, amelyet Lenin emigrációban írt levelében anyja és testvérei iránt tanúsít, s ritka kvalitásnak tartja a feladatokkal túlszűfolt államférfinál a szeretetnek azt az izzását is, amellyel házastársa, *Nagyezsda Krupszkaja* felé fordul. A német *Emil Ludwig* az egyszerűséget emeli ki Lenin jellemvonásai közül: csodálkozva említi, hogy alig van különbség annak a szobának a bútorzata, amelyben Lenin még emigránsként élt, s azé a háromszobás szerény lakosztályé között, amelyet a diadalmas forradalom vezetőjeként tartott fenn a Kremlben. S abban a tényben, hogy a „legszükségesebben kívül semmit sem követelt meg” a maga számára, újabb vonásra következtet *Ludwig*: „Titkáknak egyrészt ez a magyarázata, ez sikerének egyik kulcsa: a hatalom csúcsán ilyen világosfejűnek és hűvösnek maradni csak a tiszta eszmék emberének adatik meg, aki egyben maradéktalanul realista is, semmiféle ábrándkép el nem csábítja. Lenin bizonyára korunk legigazibb, s egyszersmind leghidegebb fejű fanatikusa.”

H. G. Wells angol író, aki a tudományos-fantasztikus regényműfaj egyik korai művelője, — aligha véletlenül — éppen a teremtő fantáziát emeli ki Leninben. Úgy véli, hogy Lenin villamosítási terve utópia, hiszen „egy óriási, sík országban, ami tele van erdőkkel és írástudatlan parasztokkal, ahol nincs vizierő, ahol nem áll rendelkezésre a szükséges műszaki szaktudás, és ahol a kereskedelem és az ipar az utolsókat rúgja” túl merész egy ilyen elképzelés, még ha — úgy mond — fejlett nyugati országokban mód is lenne a kivitelezésére. *Wells* tehát kételkedik, de kétségtelen érényként könyveli el, hogy Leninnek „látomása van egy megváltozott, tervszerűen vezetett és újonnan felépített világról”. Tegyük hozzá az itt elmondottakhoz, hogy *Wells* — tizennégy évvel később — újból tollat fog és a szocialista építés eredményeinek láttán elismeri a lenini terv realitását. Ekkor már így ír Leninről: „Teljes befolyásának... az ideje tehát nem haladt meg őt zsúfolt esztendő. Mégis ez alatt az idő alatt a konstruktív erőfeszítésnek olyan lendületét vitte át Oroszországra, hogy az minden nehézségen keresztül... életben maradt.” S végül így fejezi be írását: „... most, hogy újra átnézem tizennégy év előtti könyvemet, és felelevenítem az emlékeimet, más ismert személyiségek mellé állítom az ő alakját, akik szintén döntő pozícióban voltak, most kezdtek csak rájönni, hogy milyen kiemelkedő és fontos alakja ő a történelemnek. Vonakodom elismerni a történelem „nagy ember” felfogását, de ha arról van szó, hogy kik a legnagyobb emberek a világ folyása óta, azt el kell ismernem, hogy Lenin legalábbis a nagyon nagyok közé tartozik.”

A nyugatról érkező kortársakat hol jó-, hol rosszindulatú kíváncsiság jellemzi. De legalábbis kételkedés, amely csak a tények erejére oldódik fel bennük. Ha Lenin jellemvonásait kutatják, sokszor arra töreksenek, hogy megragadják: mi az a varázs, amely egyéniségének szuggesztivitást kölcsönöz, amely fénybe vonja a „titkot”,

Oroszország feltámadását évszázados tespedtségéből. Gorkij — már idézett emlékezéseiben — mélyebbre ás. Ő is Lenin alakjának emberi teljességét igyekszik felragyogtatni, de nagyobb emberközelségből és a történelmi okok mélyebb ismeretében. Így például a lenini egyszerűséget nem a környezettől elszakítva mutatja be, hanem az egyszerű emberek — a capri halászok — körében. Nem is csak leír, hanem látat. Lenin felszabadult örömét is az öreg halász szavaival érzékelteti: — „Csak becsületes ember tud így nevetni.” Megfoghatóan tapint rá arra is, hogy Lenin közvetlensége sem felvett póz, hanem szoros kapcsolatban áll eleven szellemével, minden iránti érdeklődésével. Amint leírja, a londoni pártkongresszuson Plehanov csak udvarias frázist mond neki a bemutatkozáskor („Tehetségének hódolója vagyok.”), Lenin azonban — aki kéziratban már olvasta *Az anyát* — rögtön a regény érényeiről és hibáiról kezd beszélni, s megjegyzi, hogy „nagyon idősezerű könyv”. Gorkij emlékezéseinek talán legfigyelemreméltóbb része az, amelyben arról szól, hogy Lenint a „gyűlölet és a szeretet” kettőssége jellemezte. Az író humanizmusa visszariad a forradalomban és a polgárháborúban kiontott vértől, de látja, hogy Lenin — ha sikerre akarta vinni az ügyet — nem tehetett mást, hiszen „Az élet olyan ördögi ügyességgel van berendezve, hogy aki nem tud gyűlölni, az képtelen őszintén szeretni. Már pusztán ez, az embert gyökerestül eltorzító lélekkasadási kényszer, hogy szeretni kizárólag csak gyűlölet által lehet, egymagában is pusztulásra ítéli a mai életkörülményeket” — írja Gorkij a régi Oroszországról. Feltételezi azt is, hogy a forradalmi erőszak elkerülhetlensége Lenin emberszeretete számára is megpróbáltatás volt. Emlékezéseinek legszebb lapja szól erről: „... túl keveset törődött önmagával ahhoz, hogy magáról beszélt volna másokkal; lelkének titkos viharairól úgy tudott hallgatni, mint senki más. Egyszer azonban Gorkiban, valakinek a gyerekeit cirógatva így szólt: — Lám, ezeknek már jobb életük lesz, mint nekünk; abból, amit mi átélünk, ők sokat nem fognak végigszenvedni. Az ő életük nem lesz ilyen kegyetlen.”

Líra és mítosz

A Lenin halálát követő évtizedekben lassanként elhalványulnak a személyes írói emlékezések, s a memoár helyét mindinkább a líra foglalja el. A java lírai termés alaphangja az első esztendőkből a megrendültség az elszenvedett veszteség felett. *Jesznyin* Lenin-verse is a gyász érzéséből emelkedik ki a jövőben való bizakodásig. S egyben — a költészet eszközeivel — kísérli megörökíteni azt a Lenin-képet, amelyet ő, az orosz vidék, a táj szolid dalosa közel érez magához, s amelyben a korszerű hőseszmény jellemvonását sejtí. Elsősorban a „komor, zord lángészt” mutatja fel, akinek azonban „a legszerényebb szem” kölcsönöz mélyen emberi külsőt, s aki arra is időt szakít, hogy egészséges örömeiknek éljen, vadásszék, gyermekekkel játsszék. *Brjusov*, aki maga is Lenin halála évében hunyt el, a lenini október jelentőségét szinte kozmikus érvényűvé emeli versében. Lenin történelmi nagyságát abban ragadja meg, hogy „együtt alkotott a néppel”, s hogy nemcsak egy elavult társadalmi-gazdasági rend bilincseit verte le, hanem magát az embert is átalakította. *Majakovszkij* — közismerten — ugyancsak számos versben örökölte meg Lenin alakját: a *Komszomol-dalban* az „ifjú szívekben élő” Lenint idézi, aki („... él ... él ... élni fog”) a történelmi pillanatból az örökkévalóságba nő; a *Beszélgetés Lenin-elvtárrsal* sajátos, kubista ihletettséggel látomásban eleveníti meg a zászlók erdeje felett szónokló Lenint, majd a szoba falán függő fényképhez szólva a jelen elkedvetlenítő gondjait sorolja elő, ösztönzést, bátorítást várva megoldásukhoz. Legnagyobb szabású azonban a *Vlagyimir Iljics Lenin* című poéma, amely — kitágítva a költészet megszokott határait — közigazdasági, történetfilozófiai fejtegetésekkel váltakoztatva montázsszerűen látatja Lenin alakját október napjaiban: megmutatja higgadt nyugalomát, a tömeggel való összeforrottságát, szellemi és erkölcsi erejét. A versben a költő személyesen is jelen van, saját meditációit is belefűzi a költemény szövetébe. Külön figyelmet érdemel az a féltő gond, amellyel Lenin emlékét körülveszi: „Borzasztanak / a kőtetnyí veressorok, / ahogy a gyermek / a hazugságtól borzad. / Félek, hogy elfedik / a fejére / varázsolt dicsfény-koronák / az igazít, bölcsét, / emberit, / Lenin / hatalmas homlokát. / A sok / felvonulás, / a mauzóleumi kegyhely, / a hódolat / előírt rendje, / hogy elárasztja / émelvítő kenettel / a lenini / egyszerűséget. / Mint szemem világát, / félttem Lenint, / hogy szirpus / szépséggel / fröcskölik tele.”

A költő félelme nem okatlan. Halála után, mint a világtörténelem minden nagysága esetében, Lenin alakja köré is valóságos mitológia szövődik. Nem jelent ez a tény föltétlenül negatívumot: Lenin alakját is tovább növeszti az idő, lecsiszolja róla az emberi esetlegességeket. De nő a földrajzi távolságtól is. A magyar *Pásztor Árpád* már 1917-ben ezzel a messiánisztikus félsorral indítja Leninnel szóló versét:

„Új Krisztus jött.” Sőt, attól is gyarapszik a mítosz, ha társadalmi értelemben érkezik távolról a szerzője. *Dorothy Wellesley*, a Yeats köréhez tartozó angol költőnő (származását tekintve az angol születési arisztokrácia tagja, Wellington hercegnője) a Szovjetunióban tett látogatása során ellátogat Lenin sírjához. Versében, amely a mauzóleumban töltött percekről számol be, a kíváncsiságtól az ámulatig jut el. Talán nem érti, mi van rá hatással, de az ihletett pillanat nyomása alatt úgy érzi, „Isten feküdt a selymen”, ezért köszönti ő is az „új hitet”, a kommunizmus „borzalmas, szép hitét”. A brazil *Alceu Marinho Rego* pedig a délamerikai költészet megszokott páto-szával idézi Lenin emlékét: „Köszöntelek, Oriás. / Hallgasd: egy költő ajkáról a csodáló tisztelet dala száll... / Vlagyimir Iljics, követjük ragyogó csillagodat... Szeresd Őt, ember, élj bárhol a földön! / Számunkra Ő a fény, / a Fárosz, / újjászülető, vajdó földünkön Ő jár előttünk, / mutatva az utat.”

Ismételjük, a spontán mítoszteremtés nem negatív jelenség: a kultikus tiszteletadásban őszinte szeretet fejeződik ki. Nincs okunk kételkedni például az agg *Dzsambul* érzéseinek hitelében sem, amikor *Dal a megtartott esküről* című versében a népköltészet legszebb gondolatritmusos képeit sorakoztatja fel, hogy érzékeltesse a Lenin teremtette világtörténelmi változást: „A napkeltét láttuk-e valaha? / Nem láttuk mi a napkeltét soha! / De jött Lenin — s világos lett a földön, / Úgy jött Lenin — akár a nap, ha följön. / Láttunk az égen holdat valaha? / Holdat az égen nem láttunk soha, / De jött Lenin — kigyúlt az éji bolt, / S a sztyeppe fölött tündöklött a hold... / Éltünk-e bánat nélkül valaha? / Borított élet s halál bánata. / De jött Lenin — és sírba szállt a bú...” A baj ott kezdődik, amikor ez a tiszteletadás a személyi kultusz problémájával kapcsolódik össze: Lenin irodalmi alakja, amely amúgy is messzire került az eredetétől, s inkább átlényegültnek, felmagasztosultnak tekintethető, mintsem valóságúnak, immár sokszor csak ürügyül szolgál. Szemlális éles-elméjűsége, előrelátása, realitásérzéke egyoldalúan kezd szerepelni, s bizonyos célzatossággal is, hiszen mindezek a tulajdonságok az ősteremtést szolgálják, a sztálini csalhatatlanság előképét adják.

Másképp nyúl Lenin alakjához *Bertold Brecht*. *Kantáta Lenin halála napjára* című versét egy legendába illő epizóddal kezdi: „Mikor meghalt Lenin, / Egy katona, őre a holtak — az beszélük — / Társához így szólt: Hinni sem / Akartam. Bementem oda, ahol / Teste pihen s fülebe ordítottam: „Iljics, / Jönnek a kizsákmányolók!” De meg se moccant. / Csak most tudom, hogy igazán halott.” Brecht azonban történelmi példázattá emeli ezt az epizódot. Lenin arca így az osztály legjobbainak közös vonásait veszti fel, a vers „a forradalmár dicséretévé” alakul, a személyes tulajdonságok egyetemes tanulsággá válnak.

Mai Lenin képünk

A brechti felfogás sokban közelít már a napjainkban megfogalmazódó Lenin-képhez. Ahogy ugyanis a személyi kultusz felszámolásával a politikai gyakorlat is szorgalmazza a „lenini normák” helyreállítását, ugyanúgy az irodalom képviselőit is fokozottan izgatja a feladat, hogy bemutassák, milyen volt Lenin valóságos arca. Tulajdonképpen nem is vonásaira és cselekedeteire kíváncsiak: ezeket a történelemből és a kortársi visszaemlékezésekből jól ismerjük. Szavai, gesztusai csak kiindulópontul szolgálnak: arra, hogy megvizsgálják, milyen értelmi-érzelmi megfontolások motivációjaképpen jöttek létre, mi volt igazi jelentőségük. S nem is igazolást keresnek mai magatartásunkra, cselekedeteinkre, hanem annak felkutatását a lenini példában, hogy — a megváltozott történelmi körülmények között — miként viselkedjék, miképpen cselekedjék a ma embere, ha becsülettel akarja teljesíteni feladatait, s nem akar elbukni küzdelmeiben.

Napjaink irodalma ezért a mélyreható analízis, az elemzés igényével fordul Lenin alakja felé. Ez a törekvés még a Leninnel foglalkozó irodalom évtizedek óta legjellemzőbb műfajába, a lírába is behatol. Lehet-e véletlen, hogy például *Andrej Voznyeszenszkij*, a fiatal szovjet költőnemzedék egyik lehetségesebb képviselője Lenin éppen a beteg kopogtató orvoshoz hasonlítja *Lenin a 18-as év emelvényén* című versében, vagy hogy a magyar *Garai Gábor* *A razlivi névtelen* című költeményében — sajátos parabolával — a külsőségek mögé hatol, s Lenin illegálisban viselt áruháját érzi adekvátnak viselője belső világával? Nyilván nem.

Mint ahogy az sem véletlen, hogy a líra mellett „divatba jöttek” a Leninnel foglalkozó esszé-regények is. Olykor ezek is lírai elemekkel telítettek, mint *Katajev Kis vasajtó a falban* című könyve, amely személyes utazás formájában mégegyszer végigkíséri Lenin nyugateurópai tartózkodási helyeit, és a beleképzelés erejével támasztja életre Lenin szorgalmas hétköznapijait: könyvtári munkáját a Bibliothèque Nationale-ban, nevelői tevékenységét a Párizs környéki agitátorképző iskolában. És vasárnapjait is: kirándulásait Krupszkájával, látogatását Gorkijnál Capri szigetén.

S mindezt az író személyes impresszióival fűszerezve, finom, alig észrevehető analízist adva a század legnagyobb történelmi feladatára készülő személyiségről. Jellemző példaként említsük meg Gyurkó László *Lenin, Október* című esszé-kötetét is, amely az elmúlt esztendők Leninről szóló irodalmának egyik legbecesebb dokumentuma. Leginkább megragadó benne az első, bevezető esszé, amely a legendásan sokszor emlegetett s annyiszor szentimentálisan kezelt lenini tulajdonságot, az egyszerűséget elemzi. Gyurkó arra világít rá, hogy ez a tulajdonság nem valamiféle álszeméremből fakadt, hanem szoros összefüggésben volt Lenin egész politikusi alkattal: tudta önrértékét, tudta, hogy a biztonsági rendszabályok elmulasztásával veszélyben forog, s hogy személye milyen veszteség lenne a fiatal szovjethatalom számára, de a személyes kockázatnál is nagyobb veszélynek ítélte a régi rendszerből örökölt szolgalelkűség továbbélését. Ezért a legkisebb ügyekben is kínosan vigyázott, hogy semmiféle előjog ne illesse személyét. Mint Brecht verse, Gyurkó könyve is példázat tehát: a rendíthetetlen forradalmár olyan oldalát mutatja, amelyre napjainkban is figyelniünk kell. Végül Ladányi Mihály Lenin c. verse érdemel különös figyelmet, amely elsősorban a közvetlenség varázsával hat. A lenini egyszerűség itt is mércévé válik, olyan magatartás mintájává, melyről nem illik fellengős szavakkal szólni.

Szappanos Balázs

HUSZONÖT ÉV MAGYAR PRÓZÁJA

IV. Prózánk új korszaka: 1957—1969 (2)

Lukács György ír arról egyik tanulmányában, hogy a múlt irodalmi ábrázolása nem pusztán a történelmi emlékezet kedvéért kívánatos, hanem a jelen jobb megértése miatt is. A ma élő emberek, a ma gondot okozó társadalmi problémák mindenképpen a múlt — a közelebbi vagy távolabbi múlt — „teremtmenyei”. Ha helyzetünket ismerni akarjuk, vagyis ha változtatni kívánunk a társadalmi élet fonák jelenségein, mindenképpen a múlt vizsgálatával kell kezdenünk. A történelmet kell faggatni válaszokért. Ez okozza, hogy a történelmi érdeklődés különösen mozgalmas korszakokban válik elevevé. A régi mondás — a történelem az élet tanító mestere — különösen akkor időszerű és érvényes, midőn az élet valóban gyorsan változik.

A múlt és a közelmúlt nyomában

A mai magyar irodalom történeti érdeklődését, az önvizsgálat iránt megmutató igényét tehát a jelen elemzésének és alakításának vágya határozza meg. A múltunkkal foglalkozó irodalom ezért többnyire nem érdekes-romantikus történeteket konstruál, hanem a történelem érvényes tanulságait próbálja felszínre hozni. Ez az igény jelentkezett például az elmúlt évtized egyik legjobb történelmi regényében: Szabó Pál *Ahogy lehet* című művének lapjain. Az író arra a kérdésre keresi a feleletet, hogy egy nehéz sorsú, viharos történelemben élő kis nép miként maradhat életben, hogyan őrizheti meg önmagát. A magyarság történetének legkomorabb lapjait idézi fel: minél végleteesebb ugyanis a helyzet, annál nyilvánvalóbb a tanulság. A török korról ír, midőn valóban a nemzet kipusztulásának réme fenyegetett. Ám a szükséges orvosságra, a mentő lehetőségekre is rámutat: a közösségi szolidaritás erényét, a történelmi realizmus józanságát mutatja fel. Olyan erények ezek, melyekre minden kis népnek szüksége van, felhőtlenebb időkben is.

Hasonló tanulságokat merítenek a történelemből Féja Géza kuructárgyú regényei — a *Kuruc idő* és a *Csillagok vigyáznak* — is. Féja történelmünk legendás korát idézi fel, de nem éri be a regényes történetek, a legendák újraköltésével: ő is a nemzeti erények után nyomoz, ezeket az erényeket — a népi szolidaritást, a vállalkozó szellemet, az áldozatos küzdelmet — állítja példa gyanánt. De Jankovich Ferenc Mátyás koráról írott regénysorozata — *A világverő*, *A budai napkirály*, *A fákllya ki-lobbant* — is ilyen tanulságkereső igényességgel közeledik nemzeti történelmünk legfényesebb lapjaihoz.

E történelmi regényekben a történelmi tanulságok megfogalmazásának vágya jelentkezett. Íróink azért kerestek fel egy-egy régebbi korszakot, hogy azt kutassák: mi a helyes, mi a követésre méltó történelmi hagyomány. A közelmúlttal foglalkozó regények is a tanulságok iránt megmutató igényt árulják el. Általában történelmünk szomorú útvesztőit, az elmulasztott lehetőségeket, a vezető rétegek vétkes magatartását, korszerűtlen életstílusát, gondolkozását idézik fel s ítélik meg.

Az első világháborút s a forradalmakat körülvevő időszak magyar társadalmával három nagy írói vállalkozás is foglalkozik: Kodolányi, Lesznai Annáé és Hidas Antalé. Kodolányi regényei — a *Boldog békeidők* és a *Vizválasztó* — az író ifjúkorával, a világháború előtti „boldog” békeévekkel és a forradalmak korával foglal-

koznak. Azt beszélik el, hogy egy vidéki polgári-értelmiségi családból származó fiatal-ember — maga az író — miként kerül szembe családjával és környezetével, s miként áll a szegények és elnyomottak mellé, a forradalmárok soraiba. Kodolányi őszinte igazságkereséssel fogalmaz, gyermek- s ifjúkorának valamennyi nagy élményét és kinzó tapasztalatát összefoglalja regényeiben. Egyszersmind kritikai képet fest a vidéki „úri” rétegek korszerűtlen életéről, eszmevilágáról is.

Lesznai Anna egy másik társadalmi kör életét és helyzetét foglalja össze. Terjedelmes önéletrajzi regényében (*Kezdetben volt a kert*) a pesti művelt nagypolgárság háború előtti mozgalmairól, szellemi kalandjairól szól. Vagyis arról a társadalmi rétegről ad hírt, amely a modern magyar irodalom és művészet — pl. a Nyugat — bázisa, környezete is volt. Az ő könyvét is a számvetés, az önvizsgálat igénye hatja át: a polgárság elerőtlenedésével, fogyatkozásaival, a régi liberális eszmények elpusztulásával is foglalkozik.

Megint más szociográfiai szférát mutat be Hidas Antal regénytrilógiája: a *Ficzek úr*, a *Márton és barátai* és a *Más muzsika kell*. Ezek a regények a pesti kispolgárság életét beszélik el, a háború előtti nyugalom korától a nagy megpróbáltatásokig s az új eszméket hozó forradalomig. Együttal az író gyermek- és fiatalkora is kibontakozik a trilógia köteteiből. Ugyancsak a forradalmi kornak: a Tanácsköztársaság honvédő háborújának képét adja Fábian Zoltán *Déltől hajnalig* című kisregénye is, amely a románok ellen vívott szolnoki csata eseményeitől kapta történetét.

A forradalmak bukása után következő korszak — a húszas évek — atmoszféráját a legtöbb művészettel Németh László kitűnő regénye: az *Irgalom* foglalja össze. Ez a könyv éppúgy egy kitűnő lélektani érzékkel megalkotott nőalakban keresi az emberség lehetőségeit, mint korábban az *Iszony* vagy az *Egető Eszter*. Kertész Ágnes mintegy a szintézis azoknak az ideáloknak, miket Németh Kárász Nelli és Egető Eszter alakjában kifejezett. Ő is a tökéletességet keresi, mint az *Iszony* hősnője, nem magányban él, eszményeit óvja a valóság romboló hatásától. Boldog azonban nem lehet ebben a magányban, nincs benne olyan eltökélt konokság, mint Nelliben. Ezért az *Egető Eszter*ben kifejtett etika szerint kell élnie. Békéjét és boldogságát az emberek között kell keresnie. A részvétben, a megértésben és a szeretetben találja meg azt a hivatást, amely asszonyi lelkét betöltheti. Választása annál fontosabb, mert a körülötte mozgó világnak éppen ilyen megértő emberségre, ilyen „világi szentekre” van szüksége. Ágnes ugyanis a vesztt háború, a bukott forradalmak után, egy megtorlásra berendezkedett, restaurációs ellenforradalmi világ közegében él és gyakorolja erényeit. A restaurációs társadalom éppen azt nélkülözi, ami az ő életeleme: a megértést, a jóakarató emberi kapcsolatokat. Németh László erről a rideg világról is képet ad: etikai eszményének kidolgozása arra is jó alkalom, hogy ítéletet mondjon egy embertelen, hazug társadalmi berendezkedés felett.

A múlt megítélésének vágya hatja át azokat a regényeket is, melyek a háborúval és az ellenállással foglalkoznak. Ezekről — a továbbiakban — külön szeretnénk megemlékezni. De ilyen kutató-ítélkező igények jelentkeznek a felszabadulást követő változások felmérésénél is. Ezeket a változásokat méri fel például — a mai magyar társadalom szociográfiai térképén dolgozó, már említett művek mellett — Illyés Gyula prózai kötete: az *Ebéd a kastélyban* is. Illyés ebben a könyvben megírja (a többi között) látogatását ifjúságának otthonában, a puszták népeinek földjén, a földosztás után. E könyv az élet apró tényeiben ragadja meg a nagy történelmi változásokat.

Ugyancsak a történelem nagy változásaival vetnek számot azok a nagyszabású regények is, melyek mintegy az összefoglaló elemzés szintjén mutatják be egy-egy írói nemzedék tudatát, helyét, átalakulását. A legidősebbek nemzedékének útja és sorsa Déry Tibor izgalmas önéletrajzában, az *Ítélet nincs* lapjain van jelen. Déry 1917-től — első irodalmi művének megjelenésétől — beszéli el sorsát, idézi fel barátainak, írotársainak alakját. Könyvéből egy korszak történetének természete, a művészeti és politikai mozgalmak eseménysorozata jelenik meg az olvasó előtt. Voltaképpen csak epizódokat, adalékokat közöl: portrékat vázol fel, vitákat, irodalmi társaságokat ismertet. Ezekből azonban ötven év történetének legfontosabb mozzanatai bontakoznak ki.

A harmincas évek közepén fellépő írók nemzedékének útját Darvas József regénye, a *Részeg eső* mutatja be. Darvas regénye önvizsgálat, bizonyos mértékig önkritika. Hőse Szóláth Béla kommunista filmrendező, aki barátjának, az öngyilkossá lett Balla Géza festőművésznek sírja mellett s temetése után gondolja végig a múltat, kettőjük történetét. Vagyis ennek a történetnek a kritikus pontjait: a harmincas évek végének társadalmi válságát, az 1944-es október katasztrófáját, a felszabadulás megnyíló horizontjának ígézetét, a „személyi kultusz” időszakát, végül pedig 1956-ot. Darvas hősei a történelmet faggatják s saját helyüket keresik. Elrontott életeket kell áttekintiük, de remény is nyílik a kudarcok után. A *Részeg eső* keserű kritikát

mond a magyar társadalom hibás reflexeiről, ábrándjairól, de érzékeltetni tudja az újrakezdés hitét is.

Ugyancsak nemzedéki összefoglalást és számvetést ad Bárány Tamás regénye, az *Apátlan nemzedék*, amely a világháború idején megérő nemzedék sorsát méri fel. S valójában a nemzedéki összefoglalások közé tartoznak az életrajzok és memoárok is, melyek sűrűn sorakoztak fel a hatvanas évek irodalmi termésében. Közülük meg kell említenünk Fejza Géza *Szabadcsapatát*, amely a népi irómozgalom kezdeti szakaszáról közöl fontos ismereteket, Veres Péter: *Az ország útján* című kötetét, Füst Milán önéletrajzát: az *Ez mind én voltam egykor...* című művét, Fodor József *Emlékek a hőskorszakból s Emberek és állomások* című memoárjait, valamint Granasztói Pál *Vallomás és búcsú* című érdekes kötetét.

Az önvizsgálat etikája

A most ismertetett regények — mint mondtuk — tanulságokért kutatták fel, vizsgálták át a történelem eseményeit, a közelmúlt súlyos és tragikus konfliktusait. Ez a vizsgálat voltaképpen a nemzeti számvetés alkalma volt. Az írók a közösség önvizsgálatát végezték el, a hibákat, az úttévesztéseket, a mulasztásokat tárták a közvélemény elé. Az önvizsgálat éppen ezért általában önbírálattá súlyosodott. Különösen két területen érvényesült a közösségi önbírálat etikus indulata: a magyarság második világháborús magatartásának megítélésében és a munkásmozgalom, a szocialista államok történetének egy szakaszán eluralkodott szektás torzulások, a „személyi kultusz” és a hatalmi önkény kritikai feldolgozásában.

A magyarság második világháborús szerepével nagyszámú irodalmi mű foglalkozott, már a háború utáni első években is. A szektás politika azonban hosszú ideig eltorzította ezt a problematikát: vagy egyszerűen a volt uralkodó osztályokra hátrította a felelősséget, vagy ellenkezőleg a „bűnös nép” mítoszát terjesztette, hogy céljai érdekében eleve elítélhesse a jogos nemzeti érzékenységet is. Mindkét esetben elmaradt a háborús magatartás valódi körülményeinek tisztázása, az elkövetett mulasztások és bűnök igazi okainak vizsgálata.

A hallgatást elsőnek — igaz, akkor még a viszonyokból következően csak gyenge hangon — Bóka László regénye: az *Alázatosan jelentem* törte meg. Bóka egy személyileg tisztességre törekvő magyar katonatiszt útját, vergődését beszéli el, amely a hamis eszmények és a torz neveltetés következtében nem kerülheti el a hibákat sem. Ő ábrázolta először a háborúba hajszolt egyszerű emberek vonakodó engedelmességét, tehetetlen belenyugvását, „hamis tudatát”, amely voltaképpen az egyik fő oka volt annak, hogy a magyarság oly hosszú ideig kitartott gyűlölt urai és fasiszta szövetségesei mellett.

A legnagyobb hatású kép azonban Cseres Tibor népszerű (filmre is került) regényéből: a *Hídeg napokból* bontakozott ki. Cseres történelmi tényekre építette művét: az 1942-es újvidéki mészárlás történetét dolgozta fel. E mészárlás a német hadvezetőség manipulációja volt: ügynökeikkel — a bácskai magyar csapatok parancsnokaival — azért gyilkoltatták le a szerbek ezreit, hogy halalos gyűlölséget hintsenek el a két szomszédos nép között, s a bűnrészességgel láncolják a maguk oldalára a magyar hadsereget. Cseres négy mesteri módon kiválasztott figurát kelt életre, a horthysta hadsereg négy jellegzetes típusát. Az ő sorsukból, visszaemlékezéseikből bontja ki a véres események történetét. A felelősség megállapítására vállalkozik, s azt bizonyítja, hogy a bűn visszahat elkövetőire, magában hordja a büntetést. Cseres önkritikus hangon beszél arról a nemzeti tehetetlenségről, amely lehetővé tette, hogy az ország részt vegyen a fasizmus bűneiben. Az önkritikát ugyanakkor egy lehetséges közép-európai párbeszéd nyitányának tekinti: azt várja, hogy mások is nyíltan beszéljenek vétkeikről. „Miért kell mindig a magunk lelkiismeretével szembenéznünk? — kérdi. — Azt szoktam felelni erre, hogy az ilyen esemény megírása általános érvényű tiltakozás minden embertelenség ellen. Másrészt éppen ez az önbíráló és bíráló szigorúság a biztosítéka annak, hogy múltunk bűneivel leszámolva emberséges, kultúrált nemzeté legyünk, és hasonlóra inthessünk más nemzeteket is.”

Cseres műve után sorra születtek az önvizsgálat más vállalkozásai: Fekete Gyula *Ezeregyedik esztendő* és *Csőrdülő ég* című művei, Molnár Zoltán *Egy márciusi nap* című regénye s Dobozy Imre — humoros formában megírt — kisregénye: *A tizedes és a többiek*. Ehhez a vonulathoz tartozik Thurzó Gábor érdekes regénye: *A szent* is, amely egy „szentesináló” manipuláció történetéből bontja ki a háborús felelőtlenség és az emberi lelkiismeretesség drámáját, a világháború utolsó hónapjainak szomorú „hátrszági” történetét.

Mint említettük, az önvizsgálat másik területét a szocializmus önbírálata járta be. Elsősorban Lengyel Józsefre gondolok, aki személyes sorsa következtében is ennek az önvizsgálatnak a legfőbb elvégzője, letéteményese lehetett. Lengyel a Tanácsköztársaság kommunista harcosaként került emigrációba: Bécsbe, Berlinbe, majd

Moszkvába, ahol Kun Béla szellemi köréhez tartozott. Hosszú évek békés alkotó munkája után azután őt is elérték a „személyi kultusz” törvénytelenégei: 1938-tól 1955-ig élt a légerekben és a száműzetésben. Azután hazatért, s néhány éves várakozás után beszámolhatott sorsáról, tapasztalatairól. Az *Igéző* illetve a teljesebb anyagot felölelő *Elévült tartozás* című könyvei részletes képet adtak az embernek a szenvedéseiről s felemelkedéséről, aki a törvénytelenések hálójába került. Lengyel novellái, hosszabb elbeszélései — a *Kicsi, mérges öregúr*, az *Elejétől végig*, az *Igéző*, a *Norilszki kettő*, a *Sárga pipacsok* és a többi — „elejétől végig” elmondták az elhurcolás, a fogvatartás és a szabadulás történetét. Lengyel azonban nemcsak beszámoló, hű krónikát adott, hanem a törvénytelenég, a szükségtelen erőszak lényegére, természetére is rá tudott világítani. S meg tudta mutatni azt is, hogy az igaz ember nem veszíti el emberségét, részvétét, erkölcsi biztonságát még a borzalmak között sem. Írásait a szocializmus történelmi önkritikájához tudta kapcsolni. A „tanulságok” megfogalmazását vállalta, s mint ő maga mondja: „Ami egyszer megtörtént — vagy megtörténhetett —, megmutatja értelmét, és a jelent már mint múltat tudjuk felfogni, a jövőt mint jelent látjuk.” Azért írta meg tapasztalatait, hogy még egyszer ne ismételtesse meg őket másokkal a történelem.

Az önkritikus számvetést, illetőleg a szocialista törvényesség ellen elkövetett szektás bűnök kritikáját azután néhány további könyv is megfogalmazta. Így Mesterházi Lajos több évtizedet áttekintő érdekes regénye: a *Férfikor* és Moldova György *Malom a pokolban* című kalandos története is. Egy középkorú és egy fiatalabb író számolt be ezekben a művekben a Rákosi-korszak visszasságairól, bűneiről. Egy más közegben — a satíra kritikai nyelvén — beszélt ugyanezekről az évekről Rákossy Gergely regénye: *Az óriástők* is. De — a már említett — önéletrajzi kötetek, memoárok: Déry Tibor, Veres Péter és mások könyvei is fontos adalékokat közöltek ennek a korszaknak a megítéléséhez. Bennük is a történelmileg szükséges kritika, a jelenségek megértésének és átvilágításának írói igénye öltött alakot.

A gondolati regény

A modern regény írója sohasem elégedik meg az ember és a társadalom ábrázolásával, tovább akar lépni ennél: gondolatilag is értékelni és értelmezni kívánja az ábrázoltakat. E gondolati igény a regény megváltozott szerepéből, társadalmi funkciójából következik. A jelenkor regénye ugyanis nem vállalhatja azt a feladatot, amit valamikor a klasszikusok — Balzac, Stendhal, Tolsztoj vagy akár Eötvös József, Mikszáth és Móricz — végeztek el. Nem adhat teljes körképet a társadalom állapotáról, hiszen ezt a feladatot nála hitelesebben végzik el a modern társadalomtudomány különféle leíró ágazatai: a szociográfia, a néprajztudomány, a szociálpszichológia. A társadalomról érkező információk legnagyobb részét ma már nem a regény hordozza, mint a XIX. század klasszikusainál, hanem a szaktudomány. A regénynek ezért új feladatokat kellett keresnie, olyanokat, amelyeket más kulturális ágazatnál jobban és hitelesebben végezhet el. Így oltotta be a regényműfajt a filozófia, általában az elvonatkozott gondolkodás. A modern regényíró azzal kísérletezik, hogy általánosabb törvényszerűségeket fedezzen fel a történelemben, a társadalomban, az emberi viselkedés mechanizmusában. Ez az általánosságok felé tájékozódó igény tette filozófikussá a modern regényt; vagy legalábbis ennek néhány felettébb lényeges irányzatát.

A magyar regény is követi ezt a fejlődési tendenciát. Olyan vizsgálatokat végez, melyek az emberi élet általánosabb karakterének, „ontológiájának” megragadására irányulnak; vagy éppen a történelem természetét, ember és történelem viszonyát mutatják be. E vizsgálatok alapján renndezi azután nagyszabású szimbólumokba felismeréseit, a meglátott törvényszerűségeket.

E vizsgálatok és jelkép-alkotó folyamatok egy része az emberi élet értelmére irányul. Íróink azt keresik, hogy van-e egyáltalán értelme, méltósága és haszna az emberi munkának s küzdelemnek, milyenek ennek a küzdelemnek az esélyei. Ezek a kérdések kapnak hangot Sánta Ferenc népszerű regényében: *Az ótödik pecsétben* is. Sánta regénye valójában allegória. Hőseinek — a nyílás martaolók kezébe került egyszerű kisembereknek — választaniuk kell a biztonság és a becsület, sőt az élet és az emberség között. A helyzet, amibe Sánta kényszeríti hőseit, végletes: az erkölcsi választás modelljét akarja általa felállítani. Arra keres választ, hogy mi a helyes: a kényszerítő parancs határozott megtagadása, vagy látszólagos teljesítése — egy nagyobb érték megóvása végett. Sánta úgy gondolja, hogy pusztán az emberi lelkiismeret adhat választ erre a dilemmára: mindenkinek legjobb lelkiismerete szerint kell vállalni a felelősséget döntéseiért.

Ugyancsak az emberi magatartás humanisztikus lehetőségeit vizsgálják Ottlik Géza regényei: a *Hajnali háztetők* és az *Iskola a határon*. Különösen a második szerezte meg a kritikusok elismerését és az olvasók szeretetét. Az *Iskola*... első

megközelítésre regényes visszaemlékezés, a kőszegi katonai reáliskola tanulóinak története a huszas években. Az iskola embertelen fegyelmének és belső rendjének leírásában társadalomkritika rejtőzik: ítélet a régi Magyarország hadserege, iskola-rendszere és uralkodó rétege felett. Az iskola azonban nemcsak egy kimúlt társadalmi szerkezet modellje, hanem egy általánosabb rend jelképe is. Ember és világ áll szemben egymással: az ember, aki terveket készít, szabadságról és boldogságról álmodik, és a világ, amely sorra lerontja a terveket, merev szabályaival korlátok közé szorítja az embert és álmait. Mit tehet az ember? — ezt kérdezi a regény. Lázadhat vagy visszavonulhat az élet belsőbb köreibé — válaszolja az író.

Hasonló kérdésekre próbálnak választ adni Mészöly Miklós regényei is: *Az atléta halála* és a *Saulus*. Az első egy sportoló történetében keresi az emberi küzdelem, az emberi erőfeszítés értelmét. A második Pál apostol átalakulását kíséri nyomon: a híres „pálfordulás” lélektani rugóit keresi. Mészöly azonban nem bibliai regényt akart írni, hanem az emberi személyiség szabadságának és kiteljesedésének problémája foglalkoztatja. Saulus korábban az üldözésnek él, mégis nyugtalan, csupa szorongás, nem éli át a jól végzett munka örömét. E nyugtalanságot fojtja az üldözés szenvedélyébe, kalandjaiba. Üldöző tevékenysége éppen ezért menekülés: fut ön maga és emberi igazsága elől. Szorongását csak az újabb — igazságosabb és embersége-sebb — elkötelezettség: a „pálfordulás” oldja fel, midőn az üldözöttek mellé áll, arra vállalkozik, hogy ezután már ne üldözze, hanem értse, segítse, szeresse az embe-reket.

Egy különleges élethelyzet — az öregség — humanisztikus igazságát, értelmét és szépségét fedezi fel Illyés Gyula esszéregénye: a *Kháron ladikján*. Illyés azzal a problé-mával foglalkozik, hogy az ember miként válaszolhat a pusztulás kihívásaira, miként avathatja az öregkort is termékeny és gazdag életszakasszá.

Az emberi élet értelmével foglalkozik még Füst Milán művészi regénye: *A Pár-nasszus felé*, amely az alkotás értelmét kutatja, valamint Fekete Gyula *Az orvos halála* és Hernádi Gyula *Folyosók* című műve. Mindkettő a köznap élet és munka feladatainak lelkiismeretes elvégzésében jelöli meg az emberi sors értelmét, az ember békéjének és boldogságának lehetőségét.

A gondolati regény másik fontos témája a történelem és a társadalom vizsgálata. Közelebről az a kérdés, hogy az emberi társadalom teljesítheti-e az egyes emberrel szemben fennálló kötelességeit: létre tudja-e hozni a szabadságnak és a rendnek azt a szükséges szintézisét, amire az emberi életnek szüksége van. És hogy a történelem valóban a haladás közege, terepe-e. Az első kérdésre — a társadalom, minden társadalom természetét érintő faggatózásra — keres választ Déry Tibor érdekes, modern regénye: a *G. A. úr X-ben*. E regény kalandos sorsú utazója: G. A. a rejtélyes X-ben — egy nemlétező, látomásokból és valóságból épült városban — találkozik az emberi együttélés alapproblémáival. Déry számunkra idegen, ellenszenves világot ábrázol, amely azonban elemeiben a mi világunk tulajdonságait is hordozza. Eppen ezekkel a hasonlóságokkal, azonosságokkal akar figyelmeztetni az emberi társadalmak alapvető problémáira.

A történelmi vizsgálat ugyancsak Déry-műben: *A kiközösítőben* jelentkezik. A milánói Szent Ambrus püspök életéről szóló irónikus szellemű regény azt kutatja, hogy van-e értelme a történelemformáló erőfeszítéseknek, vállalkozásoknak és küzdelmeknek. Hogy — Vörösmarty szavaival — „ment-e általuk a világ elébb”? Déry úgy gondolja, hogy nem a nagy harcok, az ellenséget tönkre tevő küzdelmek mozdítják előre a világot, hanem a józan alkotás, a köznapok emberi munkája.

A történelem — és a történelmi cselekvés — értelme amúgyis a modern magyar regény érdeklődési körébe vág. Szentkuthy Miklós irónikus történelmi regényei — *Burgundi krónika*, *Hitvita és nászinduló*, *A megszabadított Jeruzsálem* — általában a cselekvés értelmét kérdőjelezi meg; kimutatva, hogy az ún. „történelemalkító” cselekedetek többnyire csak újabb szenvedést hoztak az emberiségnek. Vele ellen-tétben Kodolányi János hatalmas bibliai regénye: *Az égő csipkebokor* azt vallja, hogy csupán a nagy cselekedetek és vállalkozások viszik előre az emberiség ügyét. De mások is érdekes gondolati művekkel vetettek számot az emberi történelem nagy kérdéseivel: Sánta Ferenc *Az árulóban*, Lengyel József a *Hidépítő*kben, Hernádi Gyula a *Sírokkóban* — hogy csak néhányat említsünk a sok közül.

Ezek a művek nemcsak „szimbólumokban” — a történetek jelképes kezelésével — fejezik ki íróik gondolatait és filozófiáját, hanem gyakran a művészi alakítás mód-jával is. Nem elégszenek meg az epikus ábrázolással vagy azzal, hogy történeteik parabolisztikus jelentést kapjanak, hanem a gondolati mondanivaló közvetlen meg-fogalmazására tesznek kísérletet. Vagyis az elbeszélést és az értekezést foglalják egyetlen modern alakzatba: az *esszéregény* műfajába. Ilyen esszéregény Illyés vagy Lengyel említett műve, de a többi alkotás is magába olvasztott értekező jellegű elemeket.

A magyar próza „új hulláma”

A hatvanas évek is meghozták a maguk fiataljait vagy pályakezdőit. Sőt az évtized közepétől a magyar próza „új hullámáról” is szokás beszélni: olyan írókról, akik új témákat dolgoznak fel, új írói látással, új módszerekkel tesznek kísérletet. Ez az „új hullám” nagyjából két irányzatra bontható: két különböző írói élményvilág és megközelítési mód jelenik benne meg.

Az első azoknak a fellépő új íróknak az irányzata, akik a mai harmincévesek — vagy fiatalabbak — élményeit dolgozták fel. Ehhez az irányzathoz, csoporthoz tartozik a hatvanas évek elején fellépő *Bertha Bulcsu, Lázár Ervin, Pintér Tamás* és az évtized második felében induló *Simonffy András, Nádas Péter, Módos Péter, Szentgallay Géza, Zimre Péter*. Ezek a fiatal írók korosztályuk világról mondtak érdekes történeteket, a magyar próza szociográfiai térképét bővítették ki a fiatalabb nemzedékek életköre felé. Nekik köszönhető, hogy a fiatalság életéről többé-kevésbé megbízható értesüléseket szerezhet a könyvekből az olvasó.

A másik csoporthoz azokat sorolhatnánk, akik általában megkésve, már harmincéves koruk után írták első prózai sikereiket. Ezek az írók a kulturális élet más területein dolgoztak, korábban szociográfiával, művészettörténettel, esszéírással vagy műfordítással foglalkoztak. A „megkészettség” azonban előnyükre vált: érettebben s általában magasabb elméleti színvonalon tudták összefoglalni valamely életszféra vagy társadalmi körzet mozgástörvényeit, belső struktúráját, létezési szabályait. Vagyis nem annyira új szociográfiai felfedezéseket hoztak (bár ezt is!), hanem a jelenségek elvontabb értelmezésében értek el eredményeket. Ehhez a csoporthoz tartozik *Konrád György, Kardos G. György, Albert Gábor, András László, Maróti Lajos, Gyurkó László, Sükösd Mihály*. Valamennyien — talán gondolati igényeik, értelmező szándékaik következtében — a modernebb irodalmi eljárások — az esszéregény, a parabola, a „non fiction”, a dokumentumregény stb. — hívei.

E két csoport munkássága már a hetvenes évek irodalmi mozgalmaiba, irodalmi életébe és prózatörténetébe vezet.

•

Huszonöt esztendő magyar prózáját próbáltuk összefoglalni. Ez az összefoglalás természetesen csak „dióhéjban” történhetett: csupán a fejlődés korszakait, e korszakok jellegzetes irányzatait és a fejlődés néhány vonulatát írhattuk le. A művekről szükségszerűen töredékes képet adhatott csak beszámolónk. Az érdeklődést szeretnénk volna felkelteni: az érdeklődést az eredmények iránt. És az olvasási kedvet, amely nélkül minden irodalomtörténeti kép csak hiányos vázlat marad: a vázlatot ugyanis az olvasóknak kell kitölteniük színekkel, nekik kell befejezniük.

Pomogáts Béla

Gosztola Gábor

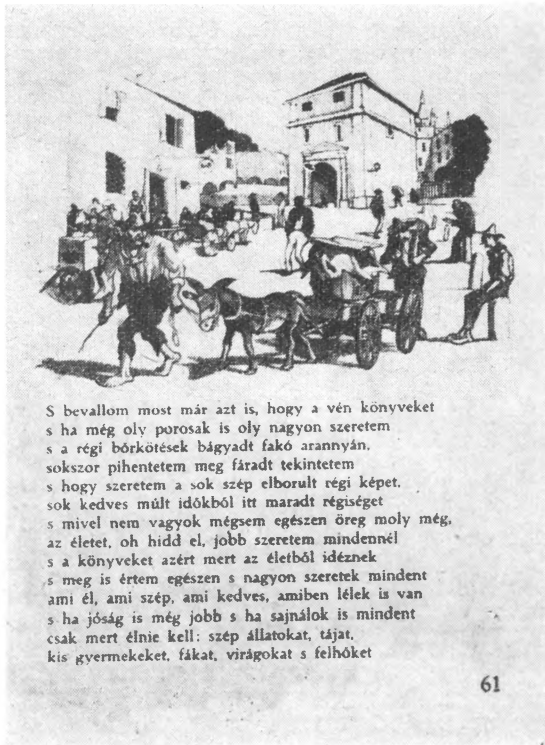
ex librise

EGY NAGY KÖNYVMŰVÉSZ HALÁLÁRA

Keleti Artúr 1889—1969

Utolsó tagja is eltávozott közülünk annak a körnek, amely századunk első felében megteremtette a korszerű magyar könyvművészetet, és új olvasókat, új műértőket szerzett a művészi könyvnek. Nem sokan voltak, *Keleti Artúr* ezért is hagyott nagy űrt maga után. 1944-ben pusztult el *Reiter László* (Amicus kiadó) és *Kner Imre*. Mindketten azok közé tartoztak, akik már az 1920-as évek elején amatőr-bibliofil könyveket adtak ki ezren felüli példányszámban. — 1955-ben halt meg *Tevan Andor*, a róla elnevezett *Tevan Könyvtár és Tevan-amatorkönyvek* sorozatának kiadója s 1969 decemberében megértő és hűséges munkatársa, legszebb könyveinek megálmodója: *Keleti Artúr*. Valamennyien a *Nyugat* írói gárdáját egészítették ki, a velük együtt dolgozó illusztrátorokkal együtt.

Mint költő, *Keleti Artúr* magános és különálló a XX. századi hazai lírában.

S bevallom most már azt is, hogy a vén könyveket
s ha még oly porosak is oly nagyon szeretem
s a régi bőrkötések bágyadt fákó aranyján.
sokszor pihentetem meg fáradt tekintetem
s hogy szeretem a sok szép elborult régi képet.
sok kedves múlt időkől itt maradt régiséget
s mivel nem vagyok mégsem egészen öreg moly még,
az életet, oh hidd el, jobb szeretem mindennél
s a könyveket azért mert az életből idéznek
s meg is értem egészen s nagyon szeretek mindent
ami él, ami szép, ami kedves, amiben lélek is van
s ha jószág is még jobb s ha sajnálok is mindent
csak mert élnie kell: szép állatokat, tájat,
kis gyermekeket, fákat, virágokat s felhőket

61

A bibliofil himnusza. Részlet a *Pax vobiscum c.* kötetből Fáy Dezső körjával

Első verseskötvét, *A kámzsás festő strófái-t* (1912) Gulácsy Lajossal illusztráltatta, s ettől kezdve a tragikus sorsú festőnek legkitartóbb barátja, holta után pedig örökségének is leghűségesebb sáfára maradt. Következő verseskötete, *Az angyali üdvözet* 1916-ban jelent meg, ezt bővítve 1927 karácsonyára az Amicus kiadó jelentette meg. Az utóbbi alkalommal remek bibliofil kiadásban, *Molnár C. Pál* fametszetű illusztrációival „Beato Angelico hervadhatatlan emlékeinek” ajánlva. Profán litániák, szerelmes zsolozsmák ezek a versek, köztük azokkal a költeményekkel, amelyek már az első világháború alatt bejárták egész Európát (*Sírató ének ezerkilencszáztizenötben, A szegény przemysli lelkész panasza*).

Több önálló mű és sok fordítás után jelent meg 1943-ban *A Bölcs Esopusnak és másoknak fabulái c.* kötete kissé át-fésült szöveggel 18. századi fametszetekkel, *Tevan* gyönyörű kiadásában. Ez az egyik legszebb magyar könyv. A kritika egyöntetű csodálattal méltatta, s „az év legszebb könyve” címét is elnyerte. — Utolsó műve ismét fordítás: *A France: Nyársforgató Jakab meséi* című, pajzán hangú elbeszélés-gyűjteménye szintén *Tevan* kiadásában, 1948-ban került piacra, *Hincz Gyula* többszínű, elmés illusztrációival. — Ez is elnyerte az év legszebb könyve címét, valamint a Pro Arte díjat, s azóta iskolát teremtett a magyar könyvművészetben.

Keleti Artúr költő, novellista és műfordító, bábjáték és operaszerző, díszlettervező (Oláh Gusztávval együtt rendez és tervez), műtörténész, könyvművész és könyvtörténész, az illusztrátor inspirátora és „koreográfusa” is volt. Munkássága egészét és részleteit rendkívüli ízlése, az artiztikum iránti páratlan érzéke hatotta át. Csak művészi könyvben tudott gondolkodni, s nem volt hajlandó rossz könyvvel vagy silány külsővel jelentkezni. Minden könyvét saját maga alkotta meg, azaz nemcsak megtervezte a készülő munkát, hanem a kivitelben is tevékenyen közreműködött. Sőt, lényegében saját maga volt a kiadó, mégha némely esetben más neve szerepelt is a kiad-

ványon. Nem bízta a könyv előállítását senkire, maga kereste ki a megfelelő betűtípust, ő szerkesztette meg a tükröt, szabta meg a margóarányokat, választotta ki a papírt, szerezte az illusztrátort, s úgy tette le a könyvet készen a kiadó, a nyomdász asztalára, hogy abból sem elvenni, sem ahhoz hozzátenni nem lehetett. Találóan jellemzi módszerét *Vértes Marcell* karikatúrája, amely az *illusztrátor* nyakán ülve ábrázolja Keletit. De mint Gutenberg, Misztótfalusi, Ruskin, Kner Imre, Tevan Andor és még annyian mások, odaült a szedőszekrény mellé is, a *nyomdász* „nyakára is ráült”, s volt rá példa, hogy a szó valódi értelmében úgy füstölték ki a szedőteremből. Minden szebb könyve úgy készült, hogy könyörtelenül s többször is újraszedette a sikerületlen oldalakat. Visszaadta a rajzokat is mindaddig, amíg a lelkében kialakult elképzelést az illusztrátor tökéletesen meg nem formálta.

Bármíhez nyúlt, valamiképpen remekmű született belőle. Nem ismételte önmagát, ha *könyvművészetről* volt szó. Mint költő egy életen át nem változott, végig ugyanazt az önálló és sajátos hangot képviselte. A kora-reneszánsz „kismestere” a 20. században, de mint *könyvművész*, maga volt a kifogyhatatlan leleményesség.

S z i j R e z s ő

„Angyali üdvözet”. *Vértes Marcell* karikatúrája *Keleti Artúr*ról

MILYEN KÖNYVEK VÁRHATÓK 1970-BEN!

1. Szépirodalom és művészet

Az 1970-es év szépirodalmi könyvtermése gazdagnak ígérkezik. A külföldi regények sorában az Európa Könyvkiadó megjelenteti *André Gide* négy kisregényét, *Jean Giono* két munkáját, *Giraudoux* *Harc az angyallal* című regényét, *Vercors* új regényét: *A meduza tutaját*, *Maurice Druon* két történelmi munkáját, *Camus* három kimagasló művét (a *Közöny-t*, *A pestis-t* és a *Bukás-t*) egy kötetben, *Faulkner* első számottevő regényét (*Hang és téboly* címmel), a mai szovjet szerzők közül *Paszternak* és mások munkáit. Ez évben is folytatódik a *Thomas Mann* sorozat megjelentetése (három kisregény: a *Lotte Weimarban*, *A törvény* és *A kiválasztott* jelenik meg egy kötetben).

Sok nagysikerű könyv újabb kiadásban lát napvilágot olyan szerzőktől, mint *Dosztojevszkij*, *Brecht*, *Feuchtwanger*, *Hemingway*, *Dürrenmatt*. A régebbi írók művei közül hiányt pótol *Rabelais* Gar-

gantua és *Pantagruel* című művének új kiadása, a kalandos regények kedvelőinek pedig minden bizonnyal örömet okoz *Alexandre Dumas* regényeinek (*Bragelonne vicomte*, *Húsz év múlva*) megjelentetése.

A külföldi elbeszélés-kötetek sorában *James Joyce* és *Heminway* novellás kötetét említjük meg, s a tragikus sorsú orosz *Cvetajeva* elbeszéléskötetét. Az értékes antológiák sorát növeli a *Két évtized* (német elbeszélések) és a *Mai perzsa elbeszélők* című összeállítás.

A külföldi szerzők közül tehát elsősorban a modern írók műveit olvashatjuk. A régebbiek kisebb számban szerepelnek, de műveik — nagy választékban — jelenleg is kaphatók a könyvesboltokban. Nem volna azonban felesleges megvizsgálni, hogy a klasszikus szerzők legfontosabb művei közül melyek hiányoznak.

A modern irodalom túlsúlya jellemzi a kiadásra kerülő magyar regény- és el-

beszélés-irodalmat is. E téren — csak néhány nevet kiemelve — *Berkesi András*, *Cseres Tibor*, *Fejes Endre*, *Galgóczy Erzsébet*, *Gáll István*, *Jókai Anna*, *Karintthy Ferenc*, *Mesterházi Lajos*, *Moldova György*, *Sánta Ferenc*, *Tatay Sándor*, *Veres Péter* és *Vészi Endre* jelentkeznek új kötettel. A Magvető Kiadó *Illés Endre*, a Szépirodalmi Könyvkiadó *Darvas József*, *Goda Gábor*, *Ilyés Gyula* és *Németh László* eddigi életművének kiadását folytatja. A régebbi írók közül megemlíten-dők a *Jókai Összes Művei* sorozat új kö-tetei (*Rab Ráby*, *És mégis mozog a föld*, *Tengerszemű hölgy*, *Egy az Isten stb.*), *Gárdonyi Géza* régen kiadott *Isten rab-jai* című regénye, *Kaffka Margit*, *Pap Károly*, *Sárközi György*, *Füst Milán* egy-egy művének kiadása. Az érdekességek sorában említhető a szépiróként elfele-dett *Zsolt Béla* egyik regénye (*Kínos ügy*), valamint a magyar bestsellerek egyik élenjárója: *Rejtő Jenő* három újabban felfedezett könyve. A Szépirodalmi Könyvkiadó ebben az évben is folytatja az Olcsó Könyvtár című sorozat kiadá-sát, ebben — többek között — *Flaubert*, *Romain Rolland*, *Stefan Zweig*, *Jókai*, *Mikszáth*, *Bródy Sándor*, *Móricz Zsigmond* és *Tamási Aron* művei jelennek meg.

A tervek a verskedvelőknek a külföldi költészetből a *Klasszikus német költők* antológiáját és az *Ibér (spanyol és portu-gál) költői antológiát* ígérik, kiadásra kerülnek *Voznyeszenszkij* válogatott ver-sei, s az olvasók kézbe kaphatják *Babits* régen nem kapható *Erato* című fordítás-gyűjteményét is. Gazdag a mai magyar költők termése: többek közt *Benjámín László*, *Csoóri Sándor*, *Devecseri Gábor*, *Képes Géza*, *Nagy László*, *Somlyó György*, *Vas István*, *Weöres Sándor*, *Zelk Zoltán* versesköteteinek megjelenetése várható 1970-ben. Feltűnő itt is a régebbi ma-gyar költők kötetekinek kis száma: e té-ren csak *Kaffka Margit* és *Juhász Gyula* egy-egy kötetének várható megjelené-séről adhatunk hírt.

Viszonylag szűkös a drámakötetek vá-lasztéka is: *Szophoklész* és *Schiller*, a magyarok közül pedig *Németh László* és *Tersánszky Józsi Jenő* drámáinak kiadá-sa említendő.

Az „egyéb műfajokba” tartozó szépiro-dalmi művek közül a szovjet—oros *Zos-csenko* szatíra-kötetét említjük meg, *Ily-lyés Gyula új esszé-regényét a magyarság mai sorskérdéseiről* (Hajszálgyökörek címmel), valamint *Lengyel József* *Notesz-lapok* című, feljegyzéseket, napló-jegye-zeteket tartalmazó kötetét.

A „felnőtt”-irodalomhoz hasonlóan szé-les és bő választékot remélhetünk a gyer-mek- és ifjúsági irodalomban is, mégpe-dig mintegy 140 kötetet. Közöttük rész-

ben már ismert művek új kiadásai is sze-repelnek: *Verne*: *Utazás a Holdba*, *Mark Twain*: *Koldus és királyfi*, *Gajdar*: *Ti-mur és csapata*, *Kästner*: *Emil és a de-tektívek*, *Molnár Ferenc*: *A Pál utcai fiúk* — 16. kiadás! —, *Móra Ferenc*: *Zen-gő ABC*, *Fekete István*: *Csi*, *Mándi Iván*: *Csutak és a szürke ló stb.*, de sok az új-donság is. A kisebb gyermekek számára: *Benedek Elek*, *Kriza János*, *Balázs Béla*, *Zelk Zoltán*, *Bodó Béla*, *Márkus István* könyvei; a nagyobbaknak *Szabó Magda*, *Urbán Ernő*, *Dobozy Imre*, *Fehér Klára*, *Galgóczy Erzsébet*, *Fekete Gyula* új kö-tetei.

A szépirodalmi könyvekhez csatlako-zóan szeretnénk végül szólni az 1970-ben megjelenésre kerülő utéletírásokról. Mióta utazó ország lettünk, különösen nagy nép-szerűségnek örvendek. Ebben az évben — többek között — *Svájc*ről, *Franciaor-szágról*, *Skóciáról*, a *csendes-óceáni szigetvilágról*, a *venezuelai őserdők* életéről, a *Szaharáról*, *Újzelandről* és *Alaszkáról* jelenik meg egy-egy utéletírás. *Boldizsár Iván* New York-i élményeiről, *Móricz Virág* nyugateurópai utazásairól állított össze egy-egy kötetet. A klasszikus uté-leírások műfaját *Nansen*: *Utazás az úszó jégen* című kötet képviseli.

*

A szépirodalmi könyvek után szól-junk néhány szót a különféle művé-szeti kiadványokról is, mindenekelőtt a képzőművészeti könyvekről. E téren mindinkább utolérjük a miénknél fejlet-tebb könyvkiadással rendelkező országokat. A fejlődésről elsősorban a többszín-nyomású albumok adnak tanúbizonysá-got.

A tematikai bővülést jelzi, hogy művé-szeti könyvek jelennek meg — többek között — *Görögország* és *Csehszlovákia* építészetéről, korunk építészetéről és a mai magyar építészetéről; album a mo-dern francia festőkről; a magyar származású *Vasarely* és *Amerigo Tot* munkás-ságát ismerteti egy-egy kötet (az utóbbi *Major Máté* munkája). Életrajzok várha-tók *Manetről*, *Toulouse-Lautrec*-ről, *Cha-gall*-ról, *Paál Lászlóról*; *Aradi Nóra* a szocialista képzőművészet történetét fog-lalja össze. Érdekes kiadványnak ígérke-zik egy német szerző (*Eckhardt Götz*) A női szépség az európai festészetben című munkája is. Az *Európa Kiadó* *Regélő* vá-rosok sorozatában *Kairóról* jelenik meg reprezentatív kötet, a *Corvina* könyvki-adó népszerű sorozata: A művészet kis-könyvtára *Van Dyck*, *Utrillo*, *Kandinsz-kij*, *Kernstock Károly*, *Martyn Ferenc*, *Domanovszky Endre* és mások munkás-ságát ismerteti.

A *Corvina* kiadványai mellett említeni kell a *Képzőművészeti Alap* *Kiadóvállá-*

latának újra megindított könyvkiadói munkásságát is. E kiadványok sorában napvilágot látnak a nagy magyar művészettörténész: *Lyka Károly* emlékiratai, egy kódexminiaturákról összeállított könyv, s a finn iparművészetről szóló kiadvány. A kiadó albumot bocsát ki a mai magyar rajzművészetről, s sorozatot indít a mai magyar művészek munkásságáról. 1970 szeptemberében a televízióban először is-sorozat indul a magyar művészet történetéről; a Képzőművészeti Alap kiadója az előadásokkal egyidejűleg jelenteti meg azok szövegét és illusztrációit.

Az Akadémiai Kiadó néhány művészettörténeti újdonság mellett kiadja az egy-kötetes *Művészeti kislexikont*. Ha a képzőművészeti könyvek kiadásában hiányokat keresünk, talán a külföldi festők és szobrászok albumait kevesellhetjük elsősorban. Jó lett volna folytatni 1970-ben is a külföldi múzeumokról szóló albumok kiadását (például a madridi Prado, a londoni National Gallery stb.).

A képzőművészeti kiadványokhoz képest szegényesebb lesz a színház- és filmművészeti könyvek kínálata. Természetesen itt a közönség szűkebb csoportjainak igényei szabnak határt, de még így is keveselljük A színház ma című kötetet (*Lengyel György* összeállítása), *Gábor Miklós*, *Kazimir Károly* egy-egy tanulmánykötetét és *Molnár Gál Péter* Rendelkező próba című, hat rendező művészi portréját bemutató könyvét. A hasonlóképp kisszámú film-irodalmat is négy kiadvány képviseli. Az Akadémiai Kiadó új *Filmlexikon*-ának első kötete, amely az 1964-ben megjelent Film Kislexikonnak részletesebb változataként jelenik meg, ezenkívül *Nemeskürty István* válogatásában kerül az olvasókhöz egy film-forgató-

könyveket tartalmazó kötet, *Nemes Károly* a modern nyugati filmművészetről, *Biró Yvette* pedig Jancsó Miklós filmjeiről írt tanulmánykötetet. (Színház- és filmművészeti könyveket megjelentet a Színháztudományi illetve a Filmtudományi Intézet is, ezek azonban sokszorosított kiadványok, s elsősorban a szűkebb szakmai köröknek készülnek.)

Lényegesen gazdagabb a zenei könyvek választéka. A Zeneműkiadó Vállalat igéri a Napról-napra c. sorozat megindítását, amelyben *Beethoven*, *Wagner* és *Puccini* munkásságáról szól egy-egy kötet. A Nagy magyar előadóművészek sorozatában többek között *Palló Imréről* olvashatunk. Kiadják *Szalmás Piroska* híres munkáskórusának dalszövegeit, *Bartha Dénes* Beethoven-tanulmányát, *Kroó György* könyvét a zenekritika kérdéseiről. A zeneszociológiai problémák előretörését mutatja *Losonczy Agnes* és *Feuer Mária* egy-egy kötete (Kinek mikor, miért és milyen zene kell? illetve A mai zene és közönsége címmel). A Gondolat Kiadó elsősorban a mai könnyűzene iránti érdeklődést igyekszik kielégíteni: az amerikai jazz-korszakról, a musical-ről és a cigányzene kérdéseiről bocsát közre egy-egy kiadványt, s megjelenteti a híres szanzon-énekesnő, *Edith Piaf* önvallomását is.

A művészeti könyvek közül *Körtvélyes Géza*nak a modern táncművészetről szóló könyvét, s *Lőrincz György*nek az Allami Operaház balettkaráról írt munkáját szeretnénk még említeni. A Fotóművészeti Kiskönyvtár sorozat újabb kötetei *Koffán Károly* és *Reismann János* munkásságát ismertetik.

Szilágyi János

PEDAGÓGUSKÉPZÉS AZ OLVASÓ NÉPÉRT címmel jelent meg a szegedi Tanárképző Főiskola Módszertani Közlemények Könyvtára c. sorozatának második füzeteként azoknak az előadásoknak a gyűjteménye, melyek a pedagógusképző főiskolák 1969. május 28-án tartott szegedi ankétján hangzottak el. Az irodalomtanítás megújulását sürgető vitát lapunk 1969. 7. számában ismertettük.

ÉRDEKES TANULMÁNY jelent meg a Gazdaság- és Jogtudomány című időszakos kiadvány 1969. 3—4. számában (az MTA IX. Osztályának Közleményei III. kötet). A társadalomtudományi dokumentációs osztályozás továbbfejlesztése címmel Földi Tamás és Nagy Lajos beszámol azokról a munkálatokról, melyek a FID C/3 bizottságában, a magyar könyvtárosok tevékeny közreműködésével 10 éve folynak azzal a céllal, hogy az ETO 3-as szakját hozzáigazítsák a változó élet követelményeihez.

Ki merem mondani, hogy kulturális fejlődésünk: tudományos és egyéb értelmi és lelki energiáink gyarapodása a legszorosabban összefügg könyvtárügyünk állapotával.

Szabó Ervin

EGY IGAZ FÉRFIŰ EGY HANYATLÓ KORBAN

Fölszabadulásunk huszonötödik évfordulóján végre előttünk van a sokáig várt könyv, mely a kortársak többnyire igen komoly, elmélyült, tartalmas emlékezéseit tárja elénk Bajcsy-Zsilinszky Endréről. Arról a férfiről, aki szívében egy közösségnek aranyánál, ezüstnél valódiabb ércfedezetét hordozta: *a férfifüggetlenséget és bátorságot.*

Bajcsy-Zsilinszky származásában, műveltségében, életformájában egy olyan réteg leszármazottja volt, mely valamikor vállán hordozta a haza és haladás eszméjét, de amely később romlásnak indult. A negyvennyolcas középnemesség utolsó mohikánjaként testesített meg egy rég eltűnt típust, mely egyéni életének értelmet adó szenvedélyévé élte viszontagságos népe sorsát-baját. Nem tudom, milyen felirat állt valaha Bajcsy-Zsilinszky őseinek nemesi levelében, de az övében bizvást állhatott volna a *lelki tisztaság és becsületes értelem* jelzője. Valóban, Bajcsy-Zsilinszky Endre e tradíciót és tisztességet lelkében hordozta, és egész életében megelevenítette. Ő nem másokkal, de magával akart békességben élni, és életének értelme és méltósága *a helytállás* volt.

Bajcsy-Zsilinszky Endre a Széchenytől oly égetően sóvárgott és követelt „lelki független ember” remek példánya volt, aki tisztas szegénységgel párosítva is tudott, akart és mert önállóan gondolkodni és cselekedni. Az első világháború után az első szegedi és Szózat-beli szereplését leszámítva, Bajcsy-Zsilinszky Endre levonta a magyarság katasztrófájának tanulságait. Ha még nem látta meg közvetlenül e háború előtt és után a ködképek mögött fölkomorló megnyílt sírt, ha még nem hallotta meg a délibábos látomásokon túl a végzetes kasza suhogását, most már *nem akarta többé folytatni a régi bűnököt. S* ezentúl útját vas következetességgel járta.

Nem lehetünk elég hálásak *Vigh Károlynak*, a kötet szerkesztőjének munkájáért, mégha bevezetésébe némely tévedés is becsúszott. *Ajtay József* soha nem írt a Magyar Nemzetbe, még kevésbé volt főmunkatársa, mert 1938 nyarán, a Magyarság elvesztése után Pethő Sándort elhagyva a Pesti Hírlaphoz távozott. *Julier Ferenc* nem a Pethő-féle

Magyarság, hanem a Milotay-féle Új Magyarság katonai szakértője volt, ami igen nagy különbség. A Magyar Nemzet katonai szakértője *Tombor Jenő* volt. *Pethő Sándor* soha nem volt szabadkirovásztó. Nem is értjük ezt a vaskos tollhibát.

A Vigh Károlytól közreadott tanulmányok közül kiemeljük *Vas Vilmos* békecsabai orvos posztumusz tanúságtételét Áchim András megöléséről, *Bartha Lajos*: Egy földmunkás találkozása Bajcsy-Zsilinszky Endrével című szép írását. *Csóré Aron* vallomását Bajcsy-Zsilinszky Endre és Derecske kapcsolatairól, *Fábián Dániel* tanulmányát a Bartha Miklós Társasághoz való viszonyáról, kapcsolatát ahhoz a társasághoz, ahol legálább felvetődtek a magyar problémák s végül *Kertész Dánielét* Bajcsy-Zsilinszkynek Juhász Nagy Sándorhoz fűződő barátságáról.

Külön ki kell emelnünk *Kodolányi János* szépírói emlékezését Bajcsy-Zsilinszky Endréről, mint az „utolsó romantikusról” Kodolányi elmondja itt, hogy

KORTÁRSAK
BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRÉRŐL

Zilahy Lajos a müncheni Új Látóhatár 1959 júliusi számában lángoló szerelmi vallomást tett közzé a hazakiajánló, kalandor Gömbös Gyula emlékéhez. Zilahy szerint Gömbös németellenes cikkek írására buzdította őt, de Kodolányi határozottan megállapítja, hogy Zilahy a Magyarországon németellenes cikkeket nem írt és nem is engedett írni. Valódi németellenes cikkeket a Magyarországra csak Bajcsy-Zsilinszky Endre írt, aki a *Korunk Szava Népkönyvtárában* is megírta harminckét oldalas kitűnő röpíratát: Német világ Magyarországon. Ő tudta, amit a többiek elhazudtak, hogy Hitler a magyarokat a Volga és Káma vidékére akarta kitelepíteni, és ezt a szándékát a *Mein Kampf* első kiadásában le is írta, ám ezt a részt a magyar fordításból egyszerűen kihagyták.

Vér Andor Bajcsy-Zsilinszky Endre Szabadság című lapjáról, *Tamási Aron* régebbi cikke pedig a tarpai választásról számol be. *Németh Imre* kitűnő írásában Bajcsy-Zsilinszky Endrének a Válasz szerkesztőségével folytatott levélváltását ismerteti. A folyóirat ugyanis az Áchim-ügyben megragalmazta Bajcsy-Zsilinszkyt, és nem adott helyet a helyreigazításnak. A Válasz körének tragikus rövidlátása az adott politikai helyzetben éppen az ellenzék legerősebb oszlopát segítette elszigetelni, s nem csupán apolitikusan, de igazságtalanul is.

Talpassy Tibor három tanulmányt is írt a könyvben. Az egyik Bajcsy-Zsilinszky, Kodolányi és Talpassy baranyai útjáról szól, az ormánsági falvokról, ahol be-deszkázott kapuk, kihalt házak várták a látogatót; a másik a Kisgazdapárthoz fűződő kapcsolatait tárgyalja — megállapítva, hogy „különb pártot érdemelt volna” —, mert éppen azok használták föl emléket, akik életében annyi keserűséget okoztak neki; s végül leírja küzdelmét az újvidéki pogrom megakadályozása, majd pedig a bűnösök felelősségrevonása érdekében.

Igen szép *Thury Levente* írása (Zsilinszky Pálkövén), ellentétben *Csorba János* csupán önmagáról beszámoló cikkével (Bajcsy-Zsilinszky Endre a Felszabadító Bizottság élén). *Spectator* Emlekezés egy történeti nagysággá nőtt barátra című írásában szépen megmutatja, hogyan barátokzik meg a második világháború derekán a baloldali eszmék illegális képviselőivel. Azt is fölismerte, hogy a magyar történeti osztályok és cinkosaik ebben a háborúban lakolnak majd bűneikért. Én bizony nem fogom őket sajnálni — tette hozzá *Markos Györgynek* az utolsó napokra való emlekezése szerint.

A katonai ellenállási mozgalomban betöltött szerepét *Almásy Pál* rajzolja meg, aki maga is halálra volt ítélve és tanúja volt annak, hogyan menthette volna meg Bajcsy-Zsilinszky saját életét, de több barátjának kivégzése után már úgy érezte, nincs joga menekülni. A kötet igazi zárófejezete özvegy *Bajcsy-Zsilinszky Endré* emlékirata (1944. március 19. egy budai lakásban), amelyből hitelesen értesülünk arról, hogyan szállt szembe Bajcsy-Zsilinszky egymaga a fegyveres pribékekkel.

Ekkor benne élt egyedül az igazi magyarság; Ady szavaival, „meg fog maradni ez időből, hogy voltak itt kevés jobbak, akiket népükért túsul ostoroztak nemtelen és sötét végzetek”. Mi, kevés kivétellel, mindnyájan elmondhatjuk: nem közénk való volt.

Nem volt-e ilyen élet, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre élete „haszontalan és hiábavaló”? Nem volt szélbe kiáltott szó, vízre írt ige? Egy egész ember élete sohasem volt hiábavaló, mert önmagában is érték és szépség és *meg nem fogyatkozó erkölcsi kincs*. Sugárzása fönnmarad, hogy létezzen, éljen és hasson, fönnmarad ércnél maradandóbban, mint e kötet bizonyítja, a jobbak emlékezetében. (*Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Magvető, 1969. 264 l. 29 Ft. Ű. K. 700 053.)

K a t o n a J e n ő

kézikönyvtár

MATEMATIKAI KÉZIKÖNYVEK

A matematika a könyvtárosok többsége számára valamiféle „mumust” jelent. Túlnyomórészt egyoldalú, humán műveltségük, társadalomtudományi, irodalmi és művészeti érdeklődésük túlsúlya nehéz helyzetbe hozza őket, amikor a szaporodó természettudományos vagy műszaki témájú tájékoztatási kérdésekre kell választ találniok. Talán némi segítséget fog

nyújtani számukra néhány, az utóbbi időben megjelent matematikai kézikönyv ismertetése, elsősorban az olvasói igény szint megítélése és a keresés technikája szempontjából.

Legtömegesebben talán a középiskolai és egyetemi felvételi, tanulmányi igények jelentkeznek. Ezeket kitűnően és teljes egészében kielégíti *Obádovits Gyula*:

Matematika c., most hetedik kiadásban megjelent kézikönyve, mely a magyar tudományos könyvpiac egyik legnagyobb könyvsikere (több külföldi kiadása is megjelent). Kitűnő, rendszeres tárgyalásban, gazdag ábra- és példaanyaggal illusztrálva követi végig a középiskolák matematika-anyagát, majd, második részében, az első egyetemi évfolyamok anyagát is. Elsősorban azoknak ajánlható, akik a tananyagot, vagy annak egy részét módszeresen tanulni kívánják. Akik viszont inkább csak fel kívánják frissíteni ismereteiket az anyag átismétlésével, azoknak rendelkezésre áll a meglehetősen terjedelmes kézikönyv tömörített változata (*Obádovics—Szarka: Matematikai összefoglaló. 1968.*) Az egyetemi felvétellel készülőknek pedig külön hasznos segítséget ad *Lukács Ernőné — Rábai Imre: Feladatok és megoldások c. könyve*, mely többféle változatban kidolgozva ismerteti az 1968. évi érettségi feladatokat és az egyetemi felvételi vizsgák matematikai feladatait.

Részletes tárgymutatója révén az Obádovics-könyv is ad némi lehetőséget a fogalmi tájékozódásra, erre a célra mégis a legalkalmasabb mű a *Matematikai kis-*

enciklopédia. Bár nem lexikonszerűen, hanem rendszeres tárgyalásban tekinti át a matematika legfontosabb ágazatait, tömör, tételes megfogalmazása és igen részletes tárgymutatója lehetővé teszi a gyors fogalmi tájékozódást, meghatározott matematikai problémák megoldási módjainak, képletjeinek kikeresését. A rendszeres tárgyalás pedig ezen felül módot ad a nagy matematikai ágazatok áttekintésére is. Sajnálatos módon a kézikönyvből teljesen hiányzik mindenféle bibliográfiai apparátus, képet ad viszont az egyes ágazatok fejlődésmenetéről, történetéről és jelenlegi kutatási irányzatairól.

A matematika történetéről és a kiemelkedő matematikusok munkásságáról azonban részletes összefoglaló kézikönyv is áll rendelkezésünkre: *Ribnyikov: A matematika története c. műve*, mely szerencsésen ötvözi az egyes történelmi korszakok matematikai gondolkodásának marxista elemzését a matematikai problémák történetével és a kiemelkedő matematikusok életének és munkásságának ismertetésével.

Szilágyi Tibor

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Obádovits J. Gyula: *Matematika. 1969. Műszaki, 807 l. 62 Ft. Új Könyvek 691 304.*

Obádovits J. Gyula — Szarka Zoltán: *Matematikai összefoglaló. 1968. Műszaki, 294 l. 21,50 Ft. Új Könyvek 681 702.*

Lukács Ernőné — Rábai Imre: *Feladatok és megoldások. (Matematikai példák és megoldások érettségizők és felvételi vizsgára készülőök számára.) 1969. Gondolat, 288 l. 23,50 Ft. Új Könyvek 690 380.*

Matematikai kisenciklopédia. 1968. Gondolat, 598 l. 108 Ft. Új Könyvek 682 055.

Ribnyikov, K. A.: *A matematika története. (Ford. Oláh Gyula + Függelék: Szénássy Barna: A magyar matematika története. Egyetemi segédkönyv.) 1968. Tankönyvkiadó, 486 l. 57 Ft. Új Könyvek 690 200.*

ÚJ ÁLLATTANI KÉZIKÖNYVEK

Zoológiai irodalmunk az utóbbi hónapokban két értékes, nagyterjedelmű munkával gyarapodott. Mindkettőnek helyet kell kapnia a kézikönyvtárakban, mégpedig nemcsak a városi és járási, hanem a nagyobb falusi könyvtárakban is.

Az egyik, az *Állathatározó* régi „hiánycikk”, másfél évtizede várunk a megjelenésére. Első *Állathatározónk* 1950-ben került ki a sajtó alól, és hamarosan elfogyott. Nem lehetett megszerezni, s ez megnehezítette az oktató munkát. A pedagógusokon, tanulókon kívül az erdészek, agronómusok és természetbarátok népes táborának is hiányzott. Valószínűen kevesnek fog bizonyulni most is a kiadott tízezer példány.

Az új kiadás természetesen nem változtatlan lenyomat; annyira átdolgozták, hogy majdnem új műnek tekinthető. Rendszer-

tani felosztása is megváltozott. A szöveg és az ábraanyag nagymértékben bővült és tökéletesedett. Ez Móczár László szerkesztő mellett 22 társszerzőnek, 22 lektor-nak, 20 grafikusnak és 14 fényképésznek az érdeme. Valamennyien jónevű szakemberek, túlnyomó részben a Természettudományi Múzeum Állattárának a munkatársai.

A kiadvány megkönnyíti a 30 000 hazai állatfaj közötti tájékozódást. Ezeknek ugyan csak mintegy ötödét írja le, de ebben az ötödben megtalálunk minden olyan állatot, amelynek ismerete elsőrendű fontosságú, a mezőgazdasági kártevőket, az orvosi, állatorvosi és közegészségügyi szempontból lényeges fajtákat, továbbá a gyakori, tömegesen előforduló, valamint a színükkel, nagyságukkal vagy külsejükkel a szokványostól el-

ütő állatfajtákat. A kimaradtak közül legnagyobb számban a néhány milliméter nagyságú rovarok szerepelnek, azokat csak erősebb mikroszkóppal lehet vizsgálni.

Az állatvilág különböző osztályait, törzseit, rendjeit és családjait a szerzők először összefoglalóan jellemzik, felsorolják a rájuk vonatkozó fontosabb irodalmat, és csak azután térnek rá az egyes állatok tárgyalására. Az magától értetődik, hogy 1500 lapon 6000 faj mindegyikének összes tulajdonságát nem lehet számba venni. Ezért az *Állathatározó* mindig csak két-három kiragadott tulajdonságot állít szembe egymással. Ezek közül kell kiválasztani a meghatározandó állatra illőt, s erről számok utalnak a további megkülönböztető ellentétes vonásokra mindaddig, amíg a kereső el nem jut a vizsgált állat tulajdonságaival megegyező faj nevéhez. (A hivatalos magyar és a nemzetközi latin elnevezések mellett mindig fel vannak tüntetve a régebbi nevek is).

Ez a több lépcsőjű keresés némi gyakorlatot igényel, de a mű elején található, példákkal szemléltetett használati utasítás alapján könnyű beletanulni a meghatározás módjába.

Az *Urania állatvilág* című sorozat célját, terjedelmét és várható olvasóközönségét tekintve leginkább a közismert *Brehm*hez hasonlítható. (Utolsó kiadása magyarul 1960-ban jelent meg 4 kötetben.) Ebben is az állatvilág népszerűen, színesen és mégis tudományos alapos-sággal megírt ismertetését találjuk. Felfogása azonban modernebb, mint Alfred Brehmé, hiszen az állatoknak ez az éles szemű megfigyelője híres munkáját még a múlt század végén írta, és ha a későbbi átdolgozások igyekeztek is a zoológia legújabb eredményeit beledolgozni, mégsem sikerült teljesen korszerűvé tenni, így például nem tudták kiküszöbölni antropomorfikus szemléletét.

A németből fordított sorozat első, most megjelent kötete az emlősökkel foglalkozik. Szerzője, Hans Petzsch, jó stílusban, olvashatóan ír, műve igen alkalmas az emlősök világának megismerésére. Fejtegetéseinek középpontjába mindig magát az állatot állítja testi felépítésével, életmódjával, elterjedésével, s ezeket az állatokat alapos vizsgálat alá veszi a gazdaságosság, az ember és szükségletei szempontjából. Fontosnak tekintti a biológiai egyensúlyt, felhívja a figyelmet arra, hogy egyes állatfajok megritkulása, kipusztítása vagy éppen elterjesztése milyen mélyreható változásokat okozott vagy okozhat a jövőben egy-egy terület-egység, sőt esetleg egy egész kontinens életében. Gyakran emlékezik meg az ál-

latkertekről, ezek feladatának elsősorban az állattani ismeretek terjesztését és elmélyítését tartja.

A szerző a korlátozott terjedelem miatt eleve lemondott az egyes fajok belső felépítésének, szerveinek, valamint a törzsfejlődésnek s az ebből eredő problémáknak a tárgyalásáról. Olvasóit azonban röviden tájékoztatnia kellett volna arról, hogy az egyik rend fejlődési szempontból miért tökéletesebb vagy primitívebb a másiknál. Ennek hiányában a nagyközönség nehezen fogja helyesnek találni azt a legújabb, a szakirodalomban egyre inkább elfogadott Simpson-féle rendszerezést, ahol az emlősök legfejlettebb osztályát nem a majmok és a félmajmok képviselik, hanem a párosujjuak.

Rendszertani bevezetés hiányában a laikus olvasók nem tudhatják azt sem, hogy a csapat, öregrend, öregcsalád milyen fogalom. Nem lehetetlen azonban, hogy németül az *Alsöbbrendűek* című részt adták ki elsőnek, s ez tartalmaz talán ilyen bevezetőt. Ezt valószínűsíti az a körülmény, hogy a magyarul megjelent kötetek először az alacsonyabb fejlődési fokon álló osztályokat tárgyalják, s utolsónak a magasabb fejlődési fokokra elérteteket. Ilyen elgondolás szerint az *Emlősöknek* kellene a sajtó alól befejező kötetként kikerülni.

Az *Urania Állatvilág* második kötete a halakkal, kétélűekkel és hullókkal fog-

lalkozik. Öten írták, Kurt Deckert, Günther E. Freytag, Kurt Günther, Günther Peters és Günther Sterba. A szerzők felhasználták a legújabb laboratóriumi kísérletek megállapításait, a mélytengeri és antarktisi expedíciók eredményeit, melyek lényegesen elmélyítették zoológiai ismereteinket.

Ez a kötet kevésbé olvasmányos, de ezt jórészt a tárgy hozta magával: a halak, békák, gyíkok, kígyók nem olyan „érdekes” állatok, mint a magasabb értelmi képességgel rendelkező, az emberekkel közelebbi kapcsolatban álló emlősök. A szerzők azonban a tudományos szempontok mellett sohasem feledkeznek

meg a széles olvasótábor figyelmét lekötő részletek beiktatásáról.

Mindkét kötet irodalomjegyzéke csaknem száz-száz művet sorol föl. Ezek az első kötetben mind németek, a másodikban egy francia és egy latin kivételével német és angol nyelvűek! Ezt a bibliográfiát a magyar fordításban vagy el kellett volna hagyni, vagy — és ez lett volna a jobb megoldás — kiegészíteni magyar művekkel.

A sorozat öt kötet terjedelmű, reméljük, hogy a *Rovarok*, az *Alsóbbrendűek* és a *Madarak* megjelenésével mihamarabb teljessé válik a magyar kiadás.

Vértesy Miklós

A Z ISMERTETETT MŰVEK

Állathatározó. Szerk. Móczár László. 1—2. köt. Tankönyvkiadó, 270 Ft
 Urania állatvilág. Emlősök. Írta Hans Petzsch. Gondolat, 463 l., 24 t. 118 Ft
 Urania állatvilág. Halak. Kétéltűek. Hüllők. Írták Kurt Deckert, Günther E. Freytag... Gondolat, 494 l., 24 t. 125 Ft

bibliográfiák

TÖRTÉNELEM, FORRADALOM

A 2. kötet megjelenésével teljessé vált a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik nagy bibliográfiai vállalkozása. A 2. kötet a Tanácsköztársaság leverésétől 1968. január 1-ig, az új gazdasági mechanizmus megindulásáig mutatja be a magyar munkásmozgalom történetéről szóló műveket. Időszerűségét fokozza, hogy ez a kötet tartalmazza a felszabadulás eseményeinek irodalmát s azoknak a történelmi műveknek, dokumentumoknak, emlékiratoknak stb. felsorolását, amelyek korszerű szemlélet alapján tárgyalják a hazánk felszabadulását követő negyedszázad történetét.

A bibliográfia kilenc nagy fejezetből áll: elsősorban az ellenforradalom felülkerekedését követő évek munkásmozgalmát és a KMP újjászervezését tárgyalja, majd ismerteti a forradalmi munkásmozgalom helyzetét a horthysta rendszer átmeneti stabilizációja idején. Feltárja a világgazdasági válság korának s a forradalmi kiutat kereső KMP harcának irodalmát (1929—1933), a faszizmus és a háború elleni harc, a munkásegységfront és népfronttörekvések dokumentumait (1941—1944), majd a második világháború korának, a háborúból való kiválást, a függetlenségért és a demokratikus átalakításért folytatott harc magyar munkásmozgalmi irodalmát tárja fel. További fejezetei a Magyarország felszabadulását és a népi demokratikus forradalom győzelmét, a szocializmus építésének megindulását és fejlődését, az ellenforradalmat és az azt követő konszolidációt tárgyaló irodalmat teszi közzé az MSZMP IX. kongresszusáig.

Az időrendben szerkesztett elemző bibliográfiát értékes, a két kötet *együttes* felhasználását segítő függelékek egészítik ki. A gondosan válogatott, betűrendbe sorolt irodalomjegyzék a magyar munkásmozgalom 160 kiemelkedő alakjáról szóló művekből válogat. Szerzői betűrendben sorolja föl a következő mutató az analitikusan feldolgozott könyveket, s azokat az új munkásmozgalmi tárgyú műveket, amelyek 1968. év végén és 1969. első félévében a nyomdai munkák idején jelentek meg. A tájékozódást a margón szembetűnően elhelyezett, eseménynaptárként felhasználható, pontosan definiált dátumsoron kívül részletes *tárgymutató* segíti. A *névmutatóban* szerzők, szerkesztők, s történelmi személyek egyaránt szerepelnek. A *helymutató* a helyneveket nemcsak a bibliográfiában előforduló alakjuk szerint, hanem ma használatos változatukban is közli. A mutatókon kívül *mindkét kötetben* részletes tartalomjegyzék is tükrözi a kiadvány szerkezetét.

A Történelem, forradalom című bibliográfia két kötete mintegy száz művet cím szerint, háromszázat pedig részletes analitikus felbontásban szerepeltet. Anyagának gazdagsága, információtartalmának bősége az első kötet ismertetésében (Könyvtáros, 1969. 10. sz. 630 l.) hiányolt mutatókkal együtt vizsgálva különösen szembetűnő.

A nagy olvasótábor érdeklődésére számító, népszerű kiadvány az irodalompropagandának és a tájékoztató munkának egyaránt nélkülözhetetlen eszköze. (FSZEK, 625 l. 48 Ft.) (—rt—)

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS legutóbbi, 1969. évi 2. száma interjút közöl dr. Lévai András műegyetemi rektorhelyetttel a tudománypolitikai irányelvek könyvtári vonatkozásairól. Több cikk foglalkozik a hazai és külföldi szakkönyvtárak, tájékoztató intézetek közt kialakult együttműködés tartalmi és szervezeti kérdéseivel, eredményeivel. Figyelemreméltóak a hálózati-módszertani munkának a Műegyetemi Könyvtárban kialakított új szervezetét és formáit, továbbá a kémiai szakirodalomkutatás folyamatábrájának készítése során felmerült gondolatokat kifejtő cikkek is.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1969. évi decemberi száma csaknem teljes egészében módszertani tanácsadó az évfordulók megünneplésével kapcsolatban. A híradó megemlékezik a népművelők törzsgárdájának megjutalmazásáról is: a megyében tíz évnél régebben tevékenykedő 30 népművelő között 19 könyvtáros található.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1969. 4. száma ugyancsak az évfordulók jegyében készült. Közli az utolsó negyedév statisztikai adatait is: ezek szerint 1969. III. negyedében 1968 hasonló időszakához képest több mint 500-zal nőtt az olvasók száma és majdnem 34 ezerral a kötetforgalom. A növekedés csaknem

teljes egészében a falusi eredmények javulásából fakad.

A ZALAI KÖNYVTÁROS 1969. 3. száma a községek felszabadulási időrendi táblázatán és a Lenin-centenárium bibliográfiáján kívül két nagyobb elemzést közöl: Kiss Tivadar nagykanizsai járási könyvtárigazgató a községi könyvtárak állománygyarapítását veti össze a könyvkiadással, Illés Sándor szakfelügyelő, községi könyvtáros pedig az általános iskolai tanulók és a könyv, könyvtár viszonyát vizsgálja saját felmérése alapján. Érdekes, szinte meghökkentő adatok 149 általános iskolai tanuló könyvválasztási indítékairól: a televízió alapján 8, a rádió alapján 12, a sajtó híradása nyomán 2 tanuló választja ki olvasmányait; a nevelő ajánlására 54, barátok javaslatára 52, családtagéra 15, könyvtároséra 7 (!). Ötletszerűen választ 61 (!), nem választott a kérdésre 6 tanuló.

A KLUBKÖNYVTÁROS (a körmendi járás népművelőinek és tanácsainak tájékoztatója) 1969. évi 2. száma alcímének megfelelően vegyes tartalmú: a nagyobb részt kitevő könyvtári témájú írásokon kívül különböző közművelődési területekről is közöl cikkeket, híradásokat. Épp ezért címe nem tűnik pontosnak: a Klubkönyvtáros megjelölés túlságosan szűk; még e szám szerény témacsokra sem fér bele a cím által szabott témakörbe.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

MESTERSÉGÜNK DICSERETE címmel a pályaválasztás témaköréből adott ki ajánló jegyzéket a Kaposvári Megyei Könyvtár két füzetben: egyiket a középiskolásoknak, másikat az általános iskola végzős diákjainak szánva. Mindkét füzet két részre oszlik: első fele a szülők és gyermekek számára válogat könyveket és cikkeket a második a pedagógusok tájékoztatását szolgálja. Jó lett volna — mivel a demográfiai hullám levonulását követő első kislétszámú korosztály most végzi a 8. osztályt, s feltehető, hogy túlnyomó többségük a szakközépiskolákban helyet kap —, ha a szülők a megyében működő szakközépiskolák listáját is megtalálhatták volna a füzetben.

KÖNYVTÁRI KALAUZT több könyvtár adott ki az utóbbi időben. Közülük leg gazdagabb tartalmú és legigényesebb külsejű a Kőszegi Városi Könyvtár nyomtatásban megjelent tájékoztatója, de a szegedi Somogyi Könyvtár leporelló alakú és a székesfehérvári Videoton könyvtárának haránt alakú, nyomtatott, továbbá a tatai és a dorogi járási könyvtárak rotaprinten sokszorosított tájékoztatója szintén izléses és tartalmilag megfelel a célnak: jól informálja az olvasót a könyvtár használatáról, könyvállományáról, katalógusáról, hírlap- és folyóiratállományáról, fiókkönyvtári hálózatról.

BUDAPEST FELSZABADULÁSÁNAK eseményei

címmel Lakos Katalin öszszeállításában eseménynap-tárt adott ki az FSZEK. A kronológia az 1944. szeptember 1-től 1945. április 4-ig terjedő időszak történelmi fontosságú dátumait közli — a fővárosiakat részletebben.

A VESZPRÉMI MEGYEI KÖNYVTÁR második kiadásban jelentette meg a Veszprém megye irodalmi hagyományai című, 340 oldalas művet, Harmath István és Katsányi Sándor munkáját. A könyv első kiadása 1967-ben jelent meg 1500 példányban és néhány hónap alatt elfogyott. Azóta annyi előjegyzés gyűlt össze, hogy a második kiadást 2000 példányban kellett készíttetni. A két kiadás befolyó ellenértéke fedezi a költségeket.

A TELEVÍZIO HATÁSA A GYERMEKOLVASÓKRA címmel érdekes vizsgálat eredményét tette közzé Tapasztalataink a gyermekkönyvtárakban c. sorozatának 9. füzetében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A felmérés két gyermekkönyvtár összesen 80 olvasójának tv-nézési és könyvkviválasztó szokásait kísérte figyelemmel, és igénykutatásával a tv szerkesztői számára is hasznos információkat nyújt. Bebizonyosodott, hogy az olvasó gyermekeket a műsorok sokféle — és főként több ismeretterjesztő — könyv tanulmányozására készítetik. Ugyanakkor a tv nagy részüknél egészségügyi szempontból károsan befolyásolja a szabad idő szerkezetet, mert levegőzésre, játékokra jóformán semmi idejük sem jut. Kérdés azonban, hogy a gyermekek közlésein nyugvó időtáblázatok hitelesek-e? A négyesnél jobb tanulók — de a többinek is hasonló az időbeosztása — naponta 2,5 órát olvasnak, ugyanennyit töltenek a tv előtt, 2,2 órát tanulnak, bevállalásuk szerint 2,2 órát sportolnak (?) — ez összesen 9,4 óra, ha ehhez hozzászámítjuk a kb. 6 órás napi tanítást, a közlekedésre, öltözködésre, táplálkozásra stb. fordított legalább 3 órát, akkor alvásra 5,6 óra marad. S hol vannak még a különórák, szakkörök, őrsi foglalkozások, és hol a másik táblázatban szereplő, gyakori mozi- és múzeumlátogatások?

SZABAD HAZÁBAN címmel a gyermekkönyvtárak olvasói számára is adott ki jubileumi ajánló jegyzéket az FSZEK. A röplapszerű kiadvány a gyermekkönyvtárak állományára épül, s dokumentumköteteket, történelmi riportokat, életrajzi munkákat, visszaemlékezéseket is felsorol a regényeken és elbeszélés-köteteken kívül.

A SZABADSÁG ÚTJÁN címmel adta ki Komárom megye felszabadulásának eseménynaptárát a Tatabányai Megyei Könyvtár. A Kovács Emil összeállításában megjelent, térképekkel szemléltető munka minden részletét bemutatja a megye területén hullámzó harcoknak, forrásanyagok, visszaemlékezések, történettudományi művekből és korabeli hírlapokból vett idézetek, valamint levéltári dokumentumok alapján. A községek felszabadulásának dátumát járásokként, azokon belül a falvak betűrendjében összeállított mutató tartalmazza. Az idézetek forrását az olvasó számkombinációs jel segítségével találja meg az utolsó fejezetben.

KIEJTÉSI TÁJÉKOZTATÓT bocsátott ki a székesfehérvári SZMT központi könyvtár. A nyomtatott kis összeállítás az 1967-ben megjelent első kiadásra és az Új Könyvek függelékében fonetikusán közölt idegen névanyagra támaszkodott, s a neveken kívül a könyvcímekben előforduló idegen kifejezéseket (pl. *Moulin Rouge*) is felvette. A rendkívül hasznos füzet betűrendben közli anyagát; az előszó hangsúlyozza, hogy ha teljességre nem törekedhetett is a kis kiadvány, a gyakrabban említett és a könyvtárakban elérhető szerzők mind helyet kaptak benne.

TÖRTÉNELMI EMLÉKEZTETŐ címmel jubileumi ajánló jegyzéket bocsátott ki az FSZEK felszabadulásunk 25. évfordulójára. A szerkesztő, Lakos Katalin a magyar és világhíradó-lomból válogat háborús tárgyú műveket, a felszabadulásról s az azt követő időszakról szóló munkákat, tábor-regényeket, naplókat, emlékezéseket. Az ismeretterjesztő rész válogatása egységesebb, a külföldi regényeké esetleges.

A TAPASZTALATAINK A FELNÖTT KÖNYVTÁRAKBAN c. sorozat 10. kiadványa az FSZEK Fiatal és felnőtt olvasók a város peremén c. füzeté, mely újpésti és ferencvárosi tapasztalatokról számol be. Kovács Lajosné a gyermekkönyvtárból átiratkozott újpésti fiatalok olvasási szokásait, érdeklődését figyelte — különös tekintettel nemre, foglalkozásra illetve iskolatípusra; Lukács Györgyné pedig a ferencvárosi felnőtt olvasók könyvkviválasztásának motivációját kutatata. Ez utóbbi munka sok érdekes jelenségre vet fényt, s a különböző típusokat alapos emberismerettel jellemzi. Nem téveszti szem elől a „csodabogárnak” látszó furcsa embereket sem, mert szokásaikat olyan lélektani törvények határozzák meg, melyek másoknál is gyakran föllelhetők, csak másként. (Pl. az egyik olvasó csak szakadt, piszkos könyvekre vadászik, mert úgy véli: az a jó könyv, ami sok kézben megfordul. Mások ugyanezen okból csak a visszahozott könyvekből válogatnak.) A tanulmány színes, eleven ábrázolásmódjával nemcsak számszerű adatokat ismertet, hanem életizű bepillantást ad a könyvtár munkájába is.

ÍGY VÉGZÖDÖTT... címmel adta ki az FSZEK új jubileumi propagandaanyagát, mely 70 különálló lapra helyezett — s így kiállításokhoz is felhasználható — képet gyűjt egybe a második világháborúról, s a képeket ajánló bibliográfiával egészíti ki. A hatalmas anyagból válogatott képsor sokoldalúan érzékelteti a korszak történelmi fordulóit, jellegzetességeit. A képekhez mintegy 350 könyvajánlás csatlakozik. A válogatásban a korszerűség és a hozzáférhetőség volt a fő szempont. Egyes képek mellett versidézetek találhatók.

*A bükkaranyosi (Borsod m.) népház és a benne elhelyezett községi könyvtár (MTI
Fotó — Kunkovács László felvételei)*

Ara: 6,- forint